Jálics Ferenc

változik a hitünk?

VÁLTOZIK A HITÜNK?

jálics ferenc

változik a hitünk?

zsinati bizottság
róma 1976

A spanyol eredeti címe:
Cambios en la fe.
Ediciones Paulinas, Buenos Aires, 1974.

Magyarra fordította: Özv. Jálics Kálmánné

A fedőlapot Szokoly György tervezte

Készült Detti Dario & Ugo nyomdájában
Via Girolamo Savonarola, 1
I-00195 ROMA

ELŐSZÓ

Ez a könyv a mai ember hite hosszas megfigyelésének a gyümölcse. Megfigyelésem szerint a hit fejlődik. Az ember életének különböző szakaszaiban más és más módon hisz. Ez a fejlődés rendszerint nem tudatosul, az ember nem veszi észre. Magam is mély átalakulásokon mentem keresztül, és csak később — mikor másokkal foglalkoztam — eszméltem rá arra, hogy régen nem úgy gondolkodtam és éreztem, mint ma. Csak amikor a hitnek olyan formájával találkoztam, amelyen már túlhaladtam, akkor vettem észre a bennem történt változást.

Ma sokan küszködnek kételyekkel, olyanok is, akiknek hite azelőtt nem ingadozott. Mások ateista időszakon mennek keresztül. Mikor azonban visszanyerik hitüket, istenképük már egészen más. Úgy érzik, hogy új hitük van. Az évek folyamán azonban ez az új hit is változik. A keresztény hit ugyanis nem olyan, mint egy darab föld vagy egyéb ingatlan, hanem mint maga az élet: fakad és növekszik, gyengül és meghal, vagy amikor az ember legkevésbé gondolja, újra feltámad és addig nem ismert energiával kezd működni. Úton-útfélen meglepetésekkel találkozhatunk. Senki se gondolhatja, hogy az Istennel tökéletes formában találkozott. Mindig felmerülhet a kérdés: « Vajon milyen újabb felfedezés vár rám, milyen új vonások fognak az istenképemen előtűnni? » Istennel való pillanatnyi kapcsolatunkat mindig viszonylagosnak kell tekintenünk, és további fejlődésre számíthatunk.

Nem teológiai finomkodásról van szó. Hajlamosak vagyunk hitünk módját abszolútnak tekinteni, és sokszor értetlenül állunk mások állításaival szemben, akiknek más istenképük van, mert a hit más periódusában élnek. Az volt talán a legvilágosabb megfigyelésem ezen a téren, hogy a zsinatot követő megújító mozgalom előharcosai és szóvivői nem értettek szót az előző korszak kereszténveivel. Részemről megértettem a hit

mindkét típusát. A figyelemreméltó és egyszersmind szomorú az volt, hogy teljesen különböző szóhasználat következtében kölcsönös megértés nélkül keserűen kritizálták egymást. Első tekintetre úgy látszott, hogy a különbség a látható szervezetek, a szokások, az öltözet, a liturgia és más felszínes elemek színvonalán támadt. De hamarosan ráeszméltem arra, hogy a felszínes módosításokhoz való ragaszkodás sokkal mélyebben szétágazó eltéréseket és meg nem értést rejt. Tudatára ébredtem annak, hogy a keresztény hit különböző fázisairól, eltérő mentalitásokról és az élettel szemben tanúsított más-más beállítottságról van szó.

E sorokat tehát ilyen irányú érdeklődéssel kell olvasni. Arra az alapvető beállításra vonatkoznak, amely a hit mindennemű megnyilatkozását meghatározza. Mint ahogy nem könnyű ezt az alapvető álláspontot leírni, úgy megérteni sem könnyű. Hogy a témában rejlő nehézségeket kiküszöböljem, igyekeztem egyszerű nyelven írni és példákkal szemléltetni. A hit alapvető típusairól van szó, és azt akarom az olvasóval megértetni, hogy ezek az egyéni fejlődés fokával és az élettel szemben tanúsított állásfoglalással szoros összeköttetésben vannak.

Szándékom a kölcsönös megértést előmozdítani. Mint egy szélsőségesen racionalizált kor gyermekei az emberi problémákat előszeretettel elméleti alapon közelítjük meg. A megoldás azonban azt feltételezi, hogy a másik helyzetébe éljük bele magunkat, és őt az ő fejlődési folyamatából kiindulva értsük meg. Egy hitbeli állítással azonnal szembeállítunk egy objektív megállapítást, de nem vesszük észre, hogy a mi felfogásunkkal objektíven ellenkező megnyilatkozás a hit eltérő tapasztalatából indulhat ki, és megértése minket is gazdagíthatna. Ha objektíven tekintjük, sok gáncsoskodásra fogunk okot találni.

Ez a könyv akkor éri el célját, ha valamennyire hozzá tud járulni ahhoz, hogy megtanuljuk a vallásos megnyilatkozásokat teljes összefüggésükbe helyezve, nem pillanatnyi érzelmeink alapján, hanem a másik személy fejlődési folyamatába illesztve megérteni. Talán segít ráeszmélni arra is, hogy a magunk hite is a fejlődésnek csak egy bizonyos fokán van,

és további növekedést remélhetünk. Más szóval, talán rávezet arra, hogy azt a módot, ahogyan hiszünk, viszonylagosnak tekintve más személyek, sőt az egész Egyház hite fejlődési folyamatának összefüggésében lássuk. Ne gondoljuk azt, hogy ez a könyv az érett hit elérésére akarja az embereket indítani. Az életnek megvan a maga ritmusa, melyet nem lehet erőltetni. Mindenkinek megvan a maga hivatása, a saját útja, melyet meg kell járnia. A könyvnek az a mondanivalója, hogy egymást meg kell értenünk, tisztelnünk kell és minden egyes személyt saját hivatásának mértéke szerint segítenünk. Csak akkor tudunk közösségben élni « Egy-házban ».

Tudatában vagyok annak — és erre szeretném az olvasó figyelmét is felhívni —, hogy a hit különböző fokozatait nem szabad mechanikus módon érteni és alkalmazni. Az élet szempontokban és árnyalatokban végtelen gazdag, nem akarom naívan leegyszerűsíteni. Lehet valaki egyik pillanatról a másikra a hit különböző fázisában. Nehézségekkel küzdve átmenetileg visszafejlődést mutathat, egyazon időben tanúsíthat a hit különböző szakaszaira jellemző elemekből összetett magatartást is. Meg vagyok arról győződve, hogy a hit különböző fázisainak megfigyelése sok reális alappal rendelkezik, mások megértését és a jelenkori vallási jelenségek értelmezését elősegíti; de azt nem hiszem, hogy ezek lennének az egyedül lehetséges kategóriák. A megértés és kommunikáció szolgálatába óhajtottam őket állítani; célom nem az emberek beskatulyázása.

Leírom, miként éli meg az ember keresztény hitét. Ezt főleg megfigyelésre alapoztam. Nem helyezkedtem dogmatikus álláspontra. Megállapításaimnak leíró, gyakorlati és pedagógiai jellege van, nem dogmatikus.

Három éve egy hasonló tartalmú könyvem jelent meg: « Találkozás az Istennel » (1). A jelen munka az abban felvetett gondolatmenetet folytatja, kiegészíti és bizonyos szempontból tovább fejleszti.

Az első részben leírom a hit öt jellegzetes típusát: a gyer-

---

(1) Harmadik kiadás: Buenos Aires, Ediciones Paulinas, 1973. Ebből a könyvből való a függelék.

mek hitét, az éretlen hitet, a serdülőkor hitét, a felnőtt és az érett hitet. A második részben visszatérek a keresztény élet különböző megnyilvánulásaira, és szemléltetem, hogy a hit alapvető típusai miként nyilvánulnak meg különböző körülmények közt. A végső meggondolásokban az Egyház történetére vonatkozó megfontolásokat csatolok, kifejtem, hogy milyen legyen magatartásunk a hit különböző típusaival szemben, és az emberiség belső növekedésére vonatkozó rövid meggondolással zárom.

Hálámat szeretném kifejezni barátaimnak és rendtársaimnak, Enrique Rastellininak, Orlando Yoriónak és Luis Dourronnak, akik biztatásukkal és kritikájukkal e sorok sajtó alá rendezésében közreműködtek.

Buenos Aires, 1974. március.

ELSŐ RÉSZ

1. *A gyermek hite*

1. A gyermek fogékony a vallás iránt. Most, amikor a modern hitoktatás igyekszik a gyermek gondolatvilágába beilleszkedni, egyre jobban felderíti hitének világát. Ha a szülők gondot fordítanak rá, egész természetesen bele tudja kapcsolni mindennapi életébe a kis Jézust és a mennyei Atyát. Igaz, hogy ugyanolyan könnyen építi be világába a Csipkerózsikát, a Piroskát és a Hófehérkét is; de a hozzájuk való viszonya egészen más. Jézussal szemben képes egy kis lelkiismeretvizsgálatra, ami annak a jele, hogy saját életével hozza kapcsolatba. Imájában bizalommal fordul Szűz Máriához, és a nap apró örömeit megköszöni a mennyei Atyának. Kedvező családi körülmények között a Miatyánk a gyermeknek valóságos kommunikációt jelent az Atyaistennel; és azzal a teljes bizonyossággal mondja el neki örömét és bánatát, hogy meghallgatja őt. Ismertem gyermekeket, akik számonkérték szüleiktől, hogy miért nem mennek misére, és olyanokat, akik kérték szüleiket, hogy küldjék őket hitoktatásra, mert első áldozáshoz szeretnének járulni. Lehetséges-e, hogy ilyen vallási megnyilatkozások csak utánzáson alapulnak? Csak azért akarnak áldozni, mert mások is teszik? Nem, nem úgy van. Sok idősebb személy úgy emlékszik gyermekkori vallásos élményeire, mint a mély és igazi hit kezdetére. Mások úgy emlékeznek életüknek erre a szakára, mint az Istennel kötött valóságos szövetségre, ahhoz hasonlóan, amelyet Ábrahám kötött Istennel a választott nép gyermekkorában. Az idők folyamán Ábrahám első szövetsége a rákövetkezők által egyre mélyebb jelentőséget nyert. Már az első valóságos és fontos volt, mégis olyan, mint egy csíra, amelynek nőnie kellett és mély változásokon keresztülmennie, hogy az egész nép érett szövetségévé váljék.

Nem minden gyermek egyformán fogékony a vallás iránt. Egyesek nagyon, mások kevésbé, és akadnak olyanok is, akik látszólag egyáltalán nem reagálnak rá. Nagyon sok függ a neveléstől és még több a környezet emberi melegétől. Ellenséges környezetben a hit antennái elvesztik fogékonyságukat, és a reakciók az emberi környezethez alkalmazkodnak. A vallásosság nem fejlődik. A nevelésen és a környezet befolyásán kívül még tekintetbe kell venni, hogy a természetes adottságok sem azonosak mindenkiben. Úgy látszik, hogy a hit ébredésében és intenzitásában gyermek és gyermek közt nagy különbség van.

2. A gyermek hite, azaz vallásossága közvetlen kapcsolatban van apjához és anyjához való viszonyával. Első tapasztalataiban Isten olyan, mint az apja. Emlékszem egy hatéves kislányra, akit apja kérdezgetett, hogy milyennek képzeli Istent. Több kérdéssel segített neki, hogy kifejezze magát, és mikor a leírás egy felnőtt ember képében konkretizálódott, a kislány lehajtotta a fejét, és szemlesütve nagy zavarban bevallotta: « Olyan, mint te ». Ugyanez a barátom a három évvel idősebb fiának is feltette a kérdést. A felelet egyenesebb és határozottabb volt: « Olyan, mint te ». Pillanatnyi meggondolás után azonban hozzátette: « Egy kicsit nagyobb ». A kislányban az azonosítás még annyira nagyfokú volt, hogy az eltérést nem is jutott eszébe meghatározni. A valamivel idősebb fiú, miután a hasonlatosságot kifejezte, mégis szükségét érezte, hogy a különbséget is kiemelje.

A gyermek hitének világában a Szűzanya foglalja el azt a helyet, amelyet emberi viszonylatban az anya jelent. Keresztény otthonban, ahol a gyermek képet tud magának alkotni Szűz Máriáról, teljes könnyedséggel azonosítja azt anyja képével. Ismertem több felnőttet, akik miután anyjukhoz való viszonyukat jelentősen megjavították, sokkal nagyobb áhítatot éreztek a Boldogságos Szűz iránt.

A gyermek Istenhez fűződő viszonya függ a szülőkhöz való kapcsolatától és, tágabban megfogalmazva, az otthonhoz való viszonyától, ami az ő kis világa, a realitásba való beilleszkedésének helye. Ez jelenti neki az életet. Az otthonával szemben tanúsított magatartása a reakciója az élettel szemben s ezért

Istennel szemben is. Minthogy az otthonban a két szülő, de különösképpen az apa képviseli és személyesíti meg mindazt, ami az élet, azért azonosul a hozzá való viszonya az Istenhez való viszonyával.

3. A gyermek első és legfontosabb érzése szüleivel szemben a biztonságérzet. Az otthonnak a szülők által nyújtott stabilitásában biztonságot talál. Enélkül védtelennek és elhagyatottnak érzi magát. Elegendő egy ismeretlen személy jelenléte, hogy az anyja szoknyája mögé bújjon, jeléül annak, hogy benne látja teljes oltalmát. Gyengesége gátolja, hogy önmagára támaszkodjék. Olyan gyámoltalan, hogy életének első kilenc hónapjában anyja méhében kell élnie, hogy az még a hőmérséklet változásaitól és a külvilággal való minden érintkezéstől is megvédje. Később, mikor már nagyobb, a szülők a biztonságot az élelmezésen és óvintézkedéseken keresztül nyújtják. E biztonság jelképe az, hogy megfogják a kezét vagy felveszik a karjukba. A biztonságérzet a növekedés feltétele.

A gyermeket az Istennel szemben egész természetességgel ugyanaz a biztonságérzet tölti el. Tud bízni benne, mert érzi, hogy jóságosan oltalmazza. A Szűz Mária-kép a falon arra emlékezteti, hogy Mária egész éjszaka virraszt álmai felett. Bízik Jézusban, aki nem engedi, hogy bármi baj érje. Isten karjaiban érzi magát; érzi, hogy Isten kézenfogva vezeti életútján. Ha a gyermek az otthoni légkör miatt bizonytalanságban szenved, akár mert nincsenek szülei, akár mert nem nyújtják a szükséges biztonságot, ha nem érez oltalmat, akkor ez a nyomasztó érzés kivetődik az Istenről alkotott képre is, és őbenne sem találja meg a biztonságérzetet. Nem tud bízni a gondviselésben. Ebben a korban természetesen még nem tudatosítja a tényt, még kevésbé annak az otthonnal való kapcsolatát.

Mikor a gyermek értelme és érdeklődése megnyílik, mindent megkérdez a szüleitől, mert feltételezi, hogy ők mindent tudnak. Gyakran a kérdések végtelen sorát intézi hozzájuk, és keserűen csalódik, ha nem felelnek kimeríthetetlen türelemmel. Az, hogy a papa ne tudna mindent, oly elképzelhetetlen számára, hogy még a lehetősége se vetődik fel benne. Hiszen az nyomasztó és elviselhetetlen bizonytalanságot

jelentene. Isten is tud mindent, és mindentudásával oltalmazza őt. Isten mindent ismer, lát a sötétségben, sőt még a gondolatait is tudja, éppen úgy, mint ahogy azt az apjáról feltételezi.

Hasonlóképpen a gyermek szoros párhuzamot él meg az apja és az Isten h a t a l m a között. Az apa mindenre képes, és Isten mindenható. Később ráébred arra, hogy apja képességeinek határa van. Ez részére olyan válságot jelent, amely arra készteti, hogy a világról alkotott képét átalakítsa. Az apai képességnek ez a relativizálása legalább olyan nyomasztóan hathat, mint amilyen súlyos válságot szenvedett a modern gondolkodás, amikor el kellett fogadnia, hogy a föld nem mozdulatlan középpontja a világmindenségnek, hanem a nap körül forog.

Hasonló szoros párhuzamot jelent a gyermeknek az isteni és atyai t e k i n t é l y. Elismeri az apja tekintélyét, mert érzi, hogy biztonsága érdekében szüleire kell támaszkodnia. Ez nem azt jelenti, hogy mindig engedelmeskedik, hanem azt, hogy amikor nem fogad szót, rossz a lelkiismerete, és fél a büntetéstől. Az apai tekintélytől függő viszonyból kiindulva, ugyancsak függő erkölcsi magatartást alakít ki. Kritika nélkül fogadja el a jó és rossz kritériumait, és szülei viselkedésének szabályait magáévá teszi. Számára Isten tekintélyének ugyanazok a jellegzetességei. Jézus szereti a jó gyermekeket, és nem tetszik neki, ha rosszak. Isten mindent lát és tudja, ha ő valami rosszat tesz. Megjelenik hitében a bűntudat, és ennek következtében fél a vallás szerinti büntetéstől. Ha a szülők a büntetés utáni kibékülésnek fontosságot tudnak tulajdonítani, a gyermek megért valamit Isten bocsánatából és irgalmasságából.

Ahol bensőséges családi körben a gyermek szüleinek gyengéd s z e r e t e t é t tapasztalja, alapvető érzése lesz az, hogy szeretik. A létet lényegében jónak fogja látni, és számára Isten a szerető « Jóisten » lesz.

Az otthonban dúló viszályok mértéke szerint a gyermek istenképe s ö t é t é s b o r ú s v o n á s o k a t vesz fel. Ha úgy érzi, hogy szülei egyáltalán nem szeretik, Jézus is tartózkodóbbnak és idegennek tűnik számára. Ha nem viselik gondját,

nem tud bízni a gondviselésben. Az atyai tekintély túlzott türelmetlenséggel és önzéssel párosult követelményei a gyermekben túlzott kötelességtudatot, bűntudatot és félelmet váltanak ki. Ez az Istenhez való viszonyán is súlyos nyomokat hagy. Érzésében az oltalmazó Isten szigorúan ellenőrző és fenyegető képet ölt. Ilyen esetekben számára az Istennel való kapcsolat azt a rettentő követelményt jelenti, hogy jónak kell lennie. Ez nyomasztólag hat rá, mert sohase tudja kielégíteni.

Nyilvánvaló, hogy mindez a gyermekben nem válik tudatossá. Ha kérdezik, könnyen elsorolja, amit a nagyanyjától vagy a hittanórán hallott: Isten jó, megbocsát, Jézus a testvérünk és megváltónk. Mindez azonban nem tükrözi érzelmeit; de nem veszi észre a különbséget, mert egzisztenciális problémáiról még nem tud számot adni magának.

4. A gyermek az apa képét csak fokozatosan választja el istenképétől. Kis korától kezdve tudatosul benne, hogy különböző személyekről van szó: a papa nem Isten. Jézust csak a feszületen látja; felfogja, hogy különleges módon van jelen a templomban, és hogy bármikor hozzá fordulhat. A hittanórán megtanulja Jézus életét. Megérti, hogy eltérő személyekről van szó, de nem veszi észre, hogy istenképét az apjáról alkotott kép alapján kezdte alakítani. Arrról sem ad magának számot, hogy ugyanazok az érzések töltik el, és hogy ugyanazt a magatartást veszi fel mindkettőjükkel szemben. Érzelmileg még sokáig azonosítja őket.

Istenképe lassanként kezd kitágulni, elmélyülni, és sokkal tisztultabb hitbeli dimenziót nyer. Jézus iránt áhítatot érez, ami nem fordul elő az apjára vonatkozólag. Istenhez mint valaki titokzatoshoz vonzódik. Szól hozzá, bár sohase látta, mert Jézusnak másfajta jelenléte nem akadályozza, hogy kapcsolatba kerüljön vele. Az első áldozáshoz járuló gyermekek legtöbbjének már aránylag tiszta képe van arról, hogy Jézus jön hozzájuk. Ezért magatartásukban ugyancsak elkezd feltörni valami más: vallásos odaadás, szeretet, áldozatkészség, egy bizonyos szövetség Jézussal. Az apját is szereti, de a Jézus iránt érzett vallási dimenzió és egyetemes jelleg nélkül. Az apa és az Isten képe lassan elválnak. Az apa képe azonban élete vé-

géig eltörölhetetlen nyomot hagy istenképén, annak ellenére, hogy az utóbbi messze túllépi növekedésében az apa képének korlátait.

Sok olyan személyre emlékezem, akik tudatában voltak szüleikkel szemben fennálló problémáiknak, és küszködtek azok megoldásával. Mikor Jézus Krisztushoz és a mennyei Atyához fűződő viszonyukról beszéltek, az Istennel szemben is mindig ugyanazok a feszültségek merültek fel. Az apa zárkózottsága eleve a távollévő Isten képével járt karöltve. A szülők el nem fogadása mindig rejtett lázadást jelent Isten ellen is, aki olyan szülőket adott.

Freud Zsigmond, a pszichoanalízis megalapítója, ebből a tényből kiindulva azt a következtetést vonta le, hogy Isten nem létezik, hanem az istenkép tulajdonképpen az apa képe a végtelenbe kivetítve. Nem szükséges erről vitába bocsátkoznunk. Elég felismernünk azt a mély bölcsességet, amely a két kép egymáshoz való viszonyának tudatosításában rejlik.

5. Összefoglalásképpen azt állapíthatjuk meg, hogy a gyermek hite valóságos, de függő viszonyt kifejező hit, mert magát az életet, valamint személyes kapcsolatait is függő viszonyban éli meg. Ezért Istennel is függő viszonyban van. Isten biztonságot ad a gyermeknek; a gyermek bizalommal viseltetik Isten iránt, a tekintély forrásaként éli meg; ez a tekintély szabja meg, mit kell tennie. A gyermek érzi, hogy Isten szeretetet, oltalmat és irányítást nyújt neki; a függő viszony ellenére is valóságos kapcsolatban él a transzcendens Istennel.

2. *A felnőtt ember éretlen, gyerekes hite*

A gyermek hitére jellemző, hogy a vallás világa neki természetes, de hite nem a saját emberi realitására van alapozva, hanem a felnőttek hitének biztonságára. Ezért ha ez a külső támasz hiányzik, szorongó bizonytalanság fogja el, illetőleg vallási világa szétfoszlik. Hitének súlypontja nem önmagában van, mert mind a biztonsága, mind a saját hite és annak normái mások hitétől függnek. Ez természetes és szükségszerű jelenség, mert a gyermek emberi élményvilága se biztonságot, se önálló-

ságot, se érzelmi függetlenséget nem tud nyújtani. Ha évek múltával felnő, de hite továbbra is csak környezetére támaszkodik, konfliktusba kerül. A bizonytalanság elviselhetetlenné válik, és beteges függés mutatkozik.

A hit az Istenhez való viszonyunk. Ez a viszony mindig az ember egész lényében valósul meg. Egyes katolikus teológusok a hitet túl intellektuálisan értelmezték. Azt állították, hogy a hit nem más, mint a kinyilatkoztatott igazságok igenlése az értelem által. Eszerint érzelmi életünk csak nagyon közvetve befolyásolná hitünket. Pedig, mint az előző esetben is láttuk, érzelmi életünk értelmi állásfoglalásunkat meglehetősen befolyásolja. A Szentírásban a hit fogalma sokkal többet ölel át. A hit a Bibliában a hitet, reményt és szeretetet együttvéve jelenti, vagyis az ember teljes kapcsolatát Istennel. Minthogy a hit két személy kölcsönös viszonyát jelenti, amelybe az ember teljes lényével kapcsolódik, az értelmi életet is bele kell érteni. Ezért nyilvánvaló, hogy az önmagában bizonytalan személy az Istennel szemben is bizonytalanságot tapasztal. Ez nem azért van, mintha az ember és az Isten viszonya bizonytalanságot foglalna magában, hanem mert az illető személy teljes egzisztenciáját alapvető bizonytalanság járja át. Aki nem jutott el érzelmi önállóságra, hitében is fejletlen, gyerekes szinten marad.

Az, ami a gyermekkorban természetes és helyénvaló, a felnőtt személyben betegessé válhat és belső válságot, bonyodalmakat okozhat. Ugyanaz történik a hit terén is. Ha a gyermek hite nem megy át emberi kifejlődéséhez hasonló növekedésen, Istennel továbbra is olyan viszonyban marad, mint gyermekkorában. Ebben az esetben nem arról a gyermeki lelkiségről van szó, amelyet Kis Szent Teréz mint a bizalom és szeretet kifejezését írt le, hanem fonákságról. Az illető visszamaradt fejlődésében, és ezért a személyes kapcsolatokat létesítő képessége nem fejlődött ki. Más szóval: egy gyenge idegzetű személy Istennel is csak ideges módon tud kapcsolatba jutni, mert az ember Istenhez egész lényével és egész érzelmi valóságával kapcsolódik. Ha tehát embertársaival szemben neurotikusan reagál, Istennel szemben szükségszerűen ugyanúgy fog viselkedni. Ezért lehetséges a neurotikus hit, amely fejletlen és naív. Eb-

ben a könyvben gyerekesnek fogom nevezni, mert ugyanolyan sajátosságai vannak, mint a gyermek hitének, csakhogy felnőtt emberben, aki korára való tekintettel mint fejlődésében visszamaradt tapasztalatot éli meg. Ami egy gyermeknél természetes, az egy felnőttnél naív lehet. Anélkül, hogy le akarnám értékelni a gyermek hitét, amely a maga idejében igazi, lebecsülő értelemben gyerekes hitnek fogom nevezni az olyan felnőtt hitét, aki fejlődésben elmaradt tapasztalatai alapján továbbra is gyerekes viszonyban van az Istennel.

Az ilyen egyén Istennel való kapcsolatát bizonytalanságérzet jellemzi, és biztonságát vallási gyakorlatokban keresi. Minthogy nehezére esik az, hogy emberekkel jó viszonyban éljen, nehezére esik — anélkül, hogy tudatosulna benne — Istenben bízni; bizalom helyett vallási gyakorlatokra támaszkodik. Figyelmét teljesen a normák és a vallásgyakorlatok pontos teljesítése köti le. Ezeket tekinti Isten akaratának. Az ilyen hitet a parancsolatok teljesítése jellemzi; ennek következtében magatartása merevvé válik. Ha azoknak a követelményeknek, amelyeket Isten akaratának tekint, nem tud eleget tenni, bűntudat és lelkiismeretfurdalás gyötri.

Aki emberileg nem érett meg, annak hite nem fakad magából az életből. Lehetséges, hogy — a világi életet leértékelve — nagyobb fontosságot tulajdonít hitének, és abban keres menedéket. Ebben az esetben hite egy olyan bámulatba ejtő, csodákkal teli, szenvedés és felelősség nélküli világot teremt, amely arra szolgál, hogy a valóság elől oda meneküljön. Hitének minden indítéka erra irányul. Ellenben az is megeshet, hogy hitének nem tud fontosságot tulajdonítani, és ezért konvencionális gyakorlatokat teljesít, míg reális életét hitétől függetlenül éli. Emberi problémákat nagyon könnyű átvinni a hit területére. A bizonytalanság szorongását az isteni igazságosság fenyítéseként is lehet értelmezni. Mindkét esetben hasadás keletkezik a hit és az élet közt.

3. *A serdülőkor hite*

1. A serdülő egyén válsága abban áll, hogy el akar szakadni a szüleitől. Gyermekkorában az otthon biztonságának

érzetére támaszkodott, ezért szülői tekintély alatt élt, ez nyújtott védelmet. Most már függetleníteni akarja magát ettől a hatalomtól, de még nem érez magában annyi önállóságot, hogy az otthon által nyújtott biztonságot egészen elvesse. Ezért feszültségbe kerül saját magával: egyrészt lázad a tekintély ellen, mert elnyomva érzi magát, másrészt fél az önállóságtól, mert nincs még biztonságérzete. Ezt a hiányt külsőleg szülei magatartása is növelheti, ha már idő előtt nagyon szabadon engedik, vagy pedig túl sokáig és szükségtelenül kordában tartják.

Ha a serdülő túl korán — nem az időrendet tekintve, hanem érzelmileg túl korán — függetleníti magát, bizonytalanság gyötri; viszont ha nem, akkor — ha és amennyiben érzelmileg már érett — úgy érzi, hogy az otthon és a szülői tekintély fojtogatja.

Ez a folyamat érzelmi téren zajlik, mert a serdülő függetlensége még nem elég arra, hogy új otthont teremtsen magának. Az ember önállósága csak lassanként valósul meg. Születésekor az anyai testtől függetleníti magát, de érzelmileg továbbra is elválaszthatatlan egységet alkot szüleivel. A serdülőkorban érzelmileg szabadítja fel magát, de továbbra is az otthonban marad; ennek pedig együttélés és gazdasági függés a velejárója. Csak akkor válik egészen önállóvá, amikor házasságra lép, vagy elhagyja az otthont. Tudjuk azonban, hogy az otthon megalapítása is gyakran nyomasztó szorongással és küszködéssel járhat. Hány anya kívánja azt, hogy férjhez ment lánya továbbra is közel lakjon, hogy mindig vele lehessen, tanácsaival elláthassa; hasonlóképpen nagyon sok fiatal házas keres továbbra is gazdasági és érzelmi biztonságot a szüleinél.

Önállósági törekvéseit a serdülő a szülői tekintéllyel szemben felmerülő kisebb összeütközésekben kíséreli meg, amit bizonyos fokú szorongás és bizonytalanság tudata kísér. De azt hiszem, hogy érzelmi függetlenülésének pozitív része akkor kezdődik, amikor az élet értelmét kezdi keresni. Legalábbis saját életemben ez a kérdés alapvető volt. A szülői tekintély elvetése még nem értékes és hasznos, hanem negatív része a folyamatnak. A bizonytalanság szorongása annak a jele, hogy valami ébredőben van, de magában véve még nem alapja az új

életnek. Mikor azt kezdi keresni, hogy számára mi az élet értelme, akkor kezdi lerakni igazán önálló érzelmi élete alapjait.

Emlékszem, hogy fiatalkoromban nagyon korán kellett felkelnem, és ez nagyon nehezemre esett. Egyszer felkelés előtt felmerült bennem a kérdés: miért is kell felkelnem? Igyekeztem azzal érvelni, hogy tanulnom kell. Ez a felelet kezdetben kielégített, de néhány hét múlva újból felvetődött a kérdés: « Miért kell tanulnom? » A pillanatnyilag meggyőző érvem az volt, hogy a szüleim meg legyenek elégedve. Ez azonban hamarosan vesztett erejéből, mert úgy éreztem, hogy csak a szüleim kedvéért nem tudok élni. Majd arra a következtetésre jutottam, hogy felelősségteljes, boldog felnőtt ember akarok lenni, és elképzeltem magamat mint rendes foglalkozású családos embert. Ez elég indíték volt a felkelésre, habár az továbbra is nehezemre esett, és ezért folytattam a gondolatmenetet: « Miért akarok felnőni? » Ez a kérdés alapvető volt, mert világosabb megfogalmazásra vezetett: « Mi az életem értelme? », « Miért akarok élni? », « Mi az összes cselekedeteimnek — még az oly egyszerűnek is, mint a felkelés — végső motívuma? » Így alakult ki bennem az egzisztencia kérdése. Ebből a pontból kiindulva az ember fel tudja építeni érzelmi függetlenségét. Csak annak az életnek van biztos egyensúlya, amely magában foglalja saját érzelmi motívumait. Csak akkor kezd az ember érzelmileg függetlenné válni, amikor indítékait tudatosan éli meg.

Láttuk tehát, hogy az ifjúságban van egy érzelmi függetlenülési folyamat, amely rendszerint a szülői tekintély alól való felszabadulás kísérletével kezdődik; szorongás és bizonytalanság kíséri, és leginkább saját egyéni tapasztalatok által motivált élet kialakulásában végződik.

2. A hit serdülőkora megvalósulhat egészen simán, nyilvánvaló válság nélkül, úgy, hogy egyik magatartásból átsiklik a másik függetlenebbe; de lázadás és gyötrődés nagy válságát is okozhatja. Az első esetben új magatartásról, új állásfoglalásról van szó; míg a másodikban kínlódó ellenszegülés folyamata készíti elő és teszi lehetővé ugyanazt a választást.

Emlékszem, hogy saját életemben egyes indítóokok meg-

gondolás alapján, lázadás nélkül megváltoztak, különösen mikor az élet értelmét kerestem (miként azt fentebb már említettem). Néhány heti belső megfontolás után — nem mondtam el senkinek se — eljutottam arra a következtetésre, hogy az élet végső értelme maga az Isten. Miután ezt a feleletet saját keresésem eredményeként megfogalmaztam, békét találtam. Amikor bizonyos idő múlva ismét felmerült bennem a kérdés, pillanatok alatt ugyanoda lyukadtam ki, és ez azt bizonyította, hogy a megoldás reális volt. Ezt az a tény is igazolta, hogy a felkeléssel nem volt többé semmi nehézségem.

Néhány esztendővel később más helyzetbe kerültem. A második világháború alatt történt, hogy az egyik magyar katonaiskola növendékeként néhány társammal együtt Németországba vezényeltek, hogy a német tankok kezelését megtanuljuk. Ez a kis magyar különítmény saját tisztjei vezetése alatt továbbra is követte azt a nemzeti szokást, hogy vasárnaponként testületileg vonult ki a szentmisére. A padokban ültünk. Természetesen senki sem áldozott. Én előzőleg szoktam áldozni, de akkor nagyon kompromittálónak éreztem, hogy kopogó csizmában a többiek előtt előre menjek. Kinevethettek volna. Áldozás előtt még gyónni is kellett volna menni, visszatérni a padba és újból kimenni áldozáshoz. Hetek múltak el anélkül, hogy áldoztam volna. Egy napon felvetődött bennem a kérdés, hogy miért nem teszem. Rájöttem, hogy az áldozás a Jézus Krisztusban való hitemtől függ. Feltettem magamnak a kérdést, hogy hiszek-e benne. Ráébredtem, hogy addig azért hittem, mert a szüleim tanítottak rá, és azért áldoztam. Tizennyolc éves voltam, nem tudtam, hogy a szüleim élnek-e, hogy valaha viszontlátom-e még őket. Dicsérő vagy megrovó befolyásuk részemre megszűnt, hiszen azt sem tudtam, élnek-e. Így hát magamnak kellett eldöntenem, hogy akarok-e hinni Jézus Krisztusban vagy sem. Hetek teltek el, és azt próbáltam tisztázni, hogy Jézus Krisztus mese-e vagy valóság. Meggondolásom a kötelező misék alatt alakult ki, jó társak közt, akiknek a hite azonban elég viszonylagos volt. Három vagy négy hét után elhatároztam, hogy hiszek Jézus Krisztusban. Miért? Ez egzisztenciális döntés volt. Úgy láttam, hogy érdemes hinni benne, mert amit életéről tanultam, és az,

amit az életben tapasztaltam, elég alapot adott ahhoz, hogy a hit mellett határozzak. Döntöttem, és azután a mise alatt felkeltem, elmentem gyónni, visszatértem a padba, és ismét felkeltem, hogy áldozni menjek. Már nem volt fontos, hogy a társaim tesznek-e megjegyzést. Fájt volna, de a magatartásomat nem változtatta volna meg, mert biztosnak éreztem magam elhatározásomban. Hitem a sajátom volt. Jóleső érzéssel gondolok vissza arra, hogy semmi megjegyzést vagy kritikát erre vonatkozólag sohase hallottam.

Ennek az eseménynek az emléke úgy él bennem, mint a Jézus Krisztusban való felelősségteljes és önálló hitem kezdete. Az első élményemben, amikor az élet értelmét kerestem, eljutottam oda, hogy higgyek Istenben; ebben a másodikban elkezdtem Jézus Krisztusban hinni. Az első döntésbe Jézus Krisztus ugyan bele volt foglalva; de nem gondoltam, hogy később, teljesen új helyzetben, a benne való hitet kell majd kibontakoztatnom.

3. Láttuk a serdülőkor hitének változását meggondolás és döntés alapján, de nagy küzdelmek nélkül. A hit azonban küzdelemmé is válhat, konfliktusba kerülhet Istennel. Ezt az Istennel küszködő lelki folyamatot nevezzük tulajdonképp a serdülőkor hitének.

Először távolságérzet szokott jelentkezni: mintha Isten egy messze világba vonulna vissza. Az ember azt érzi, hogy Istennel egyre nehezebb kapcsolatot találni, Isten magára hagyta, nem ad feleletet, és egyre jobban elvész a messzeségben. Istent olyan idegennek kezdi érezni ebben a világban, aki nem érti meg az életet, aki azt kívülállóként messze távoli trónjáról kormányozza. Úgy érzi, hogy az Isten világát az emberével nem lehet kapcsolatba hozni. Ez kezdetben a magánynak olyan nyomasztó érzését okozza, mint amikor a serdülő azt érzi, hogy szülei nem törődnek vele. Előfordulhat az is, hogy «honvágyat» érez Isten után, és kérdezi: « Miért nem vigyáz rám az Isten? », « Miért nem jön segítségemre? » Mindenesetre érzi Isten távollétét, azt, hogy eltűnik a messzeségben, és e fájó tapasztalatnak nem látja magyarázatát.

Isten távollétének érzete — az a benyomás, hogy Isten egy

másik világban él, mintha nem is ismerné, nem is értené szükségleteinket, mintha kívülről kormányozna minket — nagyon jó jel lehet. Arra mutat, hogy tudatossá kezd válni: Isten világa és a mi világunk két párhuzamosan futó valóságot jelentett nekünk. Mikor az egyesítésük szükségessé válik, akkor vesszük észre a távolságot. A gyerekes, azaz éretlen hitet éppen az jellemzi, hogy a vallás, a hit és az Isten nincs kapcsolatban a mindennapi élettel.

Amikor a serdülő személy Isten távolságának tudatára ébredve azt érzi, hogy Isten a világot kívülről kormányozza, lassanként elégedetlenség merül fel benne, és ez idővel nyílt lázadásba megy át.

Az Isten elleni méltatlankodást és harcot az igazságtalannak és elfogadhatatlannak vélt szenvedés szokta kiváltani. Ez lehet egy közelálló vagy egy élete teljes virágában levő ártatlan személy tragikus halála. Okozhatja nagy balsiker vagy az, hogy tehetetlennek érezzük magunkat, mert egy igazságos és szükségesnek vélt feladatot nem tudunk megvalósítani. Esetleg lehetetlen családi körülmények vagy betegséggel szemben érzett tehetetlenség is kiválthatja. Manapság egyre gyakrabban szokott előfordulni Isten megkérdőjelezése a szociális igazságtalanságok tudatosulása következtében: a szegények anyagi és erkölcsi nyomorban élnek, míg mások nemtörődömséggel a kényelem magas fokát élvezik; kizárólag anyagi javak miatt egész nemzetek elnyomás alatt sínylődnek; stb. Az ifjúság ezeken a tényeken felháborodik, és minthogy tehetetlennek érzi magát arra, hogy megoldja a problémákat, felveti a kérdést: Isten miért engedi meg mindezt? Őt látja felelősnek ezekért a bajokért. « Miért nem hagy minket békében élni? » Egyre inkább úgy véli, hogy igazságtalan, nem érti az ember életét, hogy saját érdekei miatt minket terhel külső követelményekkel, szenvedéseinkkel és tehetetlenségünkkel szemben viszont érzéketlen marad. Természetellenesnek és az ember elnyomójának látja. Így nem talál más lehetőséget, mint azt, hogy továbbra is gyerekesen behódoljon, vagy fellázadjon és lerázza a rabigát.

Ha valaki önmaga nem élte ezt meg, nem tudja elképzelni és — ami még súlyosabb — nem tudja megérteni, hogy ez az

élmény mások életében komoly és gyötrelmes tapasztalatot jelenthet.

Ezt az élményt az jellemzi, hogy az ember Istent vetélytársnak érzi, aki az ő megvalósulása ellen tör. Ugyanez a tapasztalat észlelhető teoretikus és racionális téren is. Megesett, hogy egyes tudósok úgy érezték: kutatásaikat a vallási normák fenyegetik; és úgy vélték: Isten a mindenségen kívül áll, és tudásával felvértezve uralja az embert. Azt állították, hogy amilyen mértékben az ember felfedezi a világegyetemet, olyan mértékben kell Istennek hátrálnia. Isten «felségterülete» a titokzatos: az, amit az ember nem ismer. Amikor az ember a természet valamely titkát felfedezi, az már az ő területe, mert ismeri. Így az Isten hátrál. Például a csodák az Isten területe; az ember azonban felfedezi a pszichológia titkait, és azáltal sok csoda már nem Isten titokzatos műve, hanem pszichológiai vagy parapszichológiai jelenség. Az ember így tért nyer, és azt, ami azelőtt szent volt, most már ő birtokolja. Az Isten továbbra is tért fog veszíteni; amikor az ember majd odáig eljut, hogy felkutatta a világegyetem minden titkát, az eredmény az lesz, hogy Isten nem létezik:csak az ember elgondolása volt, amellyel a mindenség ismeretlen részét személyesítette meg. Azt, amit nem ismert, ami felett nem tudott uralkodni, szentnek nevezte. A viharokról, a földrengésről azt hitte, hogy az Isten fenyítése. Ismerve a fizikai és geológiai okokat már másképp látja. Hogy az ember teljesen kifejlődhessen, le kell győznie az Isten fogalmát, hisz a vallás csak gyerekes behódolás.

4. Az igazságtalannak és az embert megrontónak vélt Isten elleni lázadás nem a mi századunk terméke. Minden korban előfordult; de bizonyos szeméremérzés miatt nem merték nyíltan hangoztatni. A Szentírásban, J ó b kö n y v é b e n, a főszereplő hosszú, gyökeres Isten ellenes lázadást él át. Jób esetleg történelmi személyiség volt; a pátriárkák idejében élt Arábia peremvidékén, és a hagyomány szerint nagyon súlyos válságon esett át. A történelmi Jób nem hagyott hátra iratokat, és ezért válságát nem ismerjük közelebbről. Jób könyve sokkal későbbről származik. Vers formájában ad Jób szájába olyan eleven és

szemléletesen megfestett lázadást, amelyet kétségtelenül az író maga élt át. Minden során érezhető saját tapasztalata. Lássunk néhány szakaszt a serdülő hit szemléltetéseként.

A kilencedik fejezetben így szól (1):

Ha kiáltásomra feleletet adna,
akkor sem hihetném, hogy hallgat szavamra.
Egyetlen hajszálért a földbe tapos,
sebeimet ok nélkül szaporítja.
Nem hagyja, hogy egy kissé lélegzethez jussak,
inkább keservekkel etet jóllakásig.
Ha erőről van szó, akkor ő az Erős,
ha a jogot nézzük, hát ki idézi meg? (...)
Egy biztos, azért most kimondom:
Bűnöst és igazat egyaránt elragad.
Amikor ostora hirtelen halált oszt,
neveti ártatlan emberek félelmét.
A földet a bűnösök kezébe adta,
maga fogta be bíráiknak szemét.
Vagy talán nem ő az? Ki volna, ha nem ő?

(Jób 9,16-19.22-24)

Az első sorokban Jób kifejti, hogy nem bízik az Isten segítségében, mert túlságosan sok szenvedést mér rá, semhogy bízni tudna benne. Az Isten erejére szóló utalás azt fejezi ki, hogy Istent vetélytársnak tartja, ez pedig kizárja azt, hogy igazságosságot kérjen tőle: « Ugyan ki merné megidézni? » Végül pedig azzal vádolja Istent, hogy kineveti az ártatlanokat, és elpalástolja a zsarnokok igazságtalanságát.

A tizedik fejezetben mint az őt üldöző ellenséget tünteti fel az Istent:

---

(1) A szentírási idézetek magyar fordításának lelőhelye: *A Biblia* (Szent István Társulat, Budapest, 1973). Jób könyvét Dr. Rosta Ferenc fordította.

Életet, kegyelmet te adtál nekem,
őrködj hát éberen a lelkem fölött.
Bár elrejtetted mélyen a szívedben,
tudom jól: ezt forgattad elméd rejtekében.
Amikor vétkezem, leskelődsz utánam,
nem akarsz bűnömtől megszabadítani.
Hogyha bűnös vagyok, akkor jaj nekem!
De nem büszkélkedhetném, ha igaz volnék is:
jóllaktam szégyennel, nyomor italával.
Hogyha gőgös volnék,
oroszlán módjára üldözőbe vennél,
megmutatnád rajtam csodatevő erőd.
Újra támadást indítasz ellenem,
ádáz haragodat egyre sokasítod,
mindig friss csapatok szállnak velem harcba.

(Jób 10, 12-17)

Ebben a szakaszban Jób fáradtnak mutatkozik. Kimerültsége és panasza mögött érezni lehet a lázadást.

A huszonnegyedik fejezetben ismét a szociális igazságtalanságokról beszél:

Miért nem ad időt a Hatalmas,
és miért nem látják meg barátai a napjait?
A gonoszok eltolják a mezsgyekövet,
a pásztort és a nyájat megrabolják.
Az árvától elhajtják a szamarát,
s elviszik zálogba az özvegy tehenét.
A szegény embert leszorítják az útról,
mindnyájan elbújnak a föld szegényei.
Mint a vadszamarak, mennek a pusztába
— gyermekük éhsége űzi őket oda —,
kiaszott pusztában élelmet keresnek.
A mihaszna ember földjét learatják,
ők szüretelik le a gonosz szőlejét.
Mezítelen járnak, szinte ruha nélkül,
és éhesek, mikor kévéket vonszolnak.

Malomkövük sincsen olajat préselni,
kádakat taposnak, mégis szomjúhoznak.
Meztelen alusznak, minden ruha nélkül,
és ha hideg van is, nincsen takarójuk.
Rájuk zúdul az eső a hegyekből,
jobb menedék híján sziklához lapulnak.
Az árvák földjét is elrabolják tőlük,
elviszik zálogba a szegény köntösét.
A városból égig hatol a félholtak szava,
és a meggyötörtek lelke fölkiált,
de az Isten néma marad panaszukra.

(Jób 24, 1-6.10-11.7-9.12)

A költői leírás mögött érezni lehet az Isten elleni méltatlankodást: ő felelős az emberi igazságtalanságokért!

Végül a harmincegyedik fejezetben Jób mint igaz jelenik meg az Isten előtt, és azt várja tőle, hogy elismerje ártatlanságát:

Nem a gonoszokra vár-e a romlás,
nem a gonosztevő sorsa a pusztulás?
Hát nem tartja szemmel mind az útjaimat,
és nem számlálja meg minden lépésemet?
Hogyha hazudozva szédelegtem,
ha becsapni sietve vitt a lábam,
akkor ám mérjen meg az igazság mérlegén,
és meglátja az Isten ártatlanságomat. (...)
Ha megtagadtam a szegény kívánságát,
hagytam, hogy az özvegy szeme elepedjen,
vagy ha a falatom egymagam ettem meg,
és az árvának részt belőle nem adtam,
— Ifjúságom óta atyám volt az Isten,
anyámnak méhétől ő vezérelt! —
hogyha szerencsétlent láttam ruhátlanul,
olyan szegényt, kinek nincsen takarója,
kinek a csípője ne mondana hálát,
mivel bárányaim gyapja melegíti,

vagy ha ártatlanra emeltem a kezem,
mikor a kapunál segítségre leltem,
akkor nyakszirtemtől váljék el a vállam,
és a forgójából karom szakadjon ki! (...)
Idegenből jöttnek nem kellett kint hálni,
minden jövevénynek nyitva állt a kapum. (...)
Bár volna itt valaki, s hallgatna meg Isten!
Utolsó szavam ez: « Felelj nekem, Uram! »
Itt az irattekercs, mit ellenfelem írt.

(Jób 31, 3-6.16-22.32.35)

Jób perbe száll Istennel, és számon kéri, tőle, miért kell szenvednie, hiszen ártatlan.

5. A serdülő hitnek az lehet az utolsó és legradikálisabb lépése, hogy teljesen függetleníti magát Istentől, tagadja Isten létezését. Nietzsche azt mondta: « Az Isten meghalt, mi öltük meg ». Sőt még « kereszténység utáni civilizációról » is beszéltek, amivel azt akarták kifejezni, hogy nem kell az istenfogalom ellen harcolni, mert a probléma már egyszerűen nem merül fel. Legalábbis az az Isten, aki kívülről jövő követelményeket támaszt, akiben nincs megértés, aki elhagyta az embert és lelkiismeretfurdalásba kergeti: az az Isten nem létezik. Egyes esetekben az istenkép annyira eltorzult és annyira a szülők hibáit tükrözi vissza, hogy az ember eljut arra a pontra, hogy lerombolja. Ez magyarázhatja meg azt, miért vesztik el egyesek a hitüket, amikor érzelmileg kezdenek egyenesbe jutni. Az ember ilyenformán felszabadul a vallás külső köteléke alól, amelyet mint rabigát viselt. Akkor ráébred arra, hogy e nélkül az Isten nélkül egyedül marad a világon, emberré lehet, de neki magának kell azt a felelősséget vállalnia, amelyet addig Istenre hárított át. Egyesek istentagadó időszakon mennek át, mert rájönnek arra, hogy Isten nincs ott, ahol keresték, hogy nem tudja megadni nekik azt, amit kértek, és hogy azt a képet, amelyet maguknak alkottak róla, még a legmeggyőzőbb racionális érvekkel sem tudják elfogadni.

4. *A felnőtt hit*

1. Láttuk, hogy a gyermek hitének megvan a maga jellegzetessége. Ugyanazt a serdülő hitről is megállapítottuk. Az élet folyamán azután egy új típusú hit szokott kifejlődni, amelyet felnőtt hitnek fogok nevezni. Azért tárgyalom a serdülőkor hite után, mert összefüggés van köztük.

Nem mindenki éli meg egyformán a hit növekedésének folyamatát. A hit « serdülése », amely gyakran konfliktust jelent Istennel, meglephet fiatal korunkban, de életünk bármely más pillanatában is jelentkezhet. Az istentagadás nem kísért meg mindenkit, és sokan nem jutnak el oda, hogy kimondottan tagadják Isten létét. A növekedés lehet egyenletes, mély válságok nélküli is. Máskor viszont belső konfliktusok kísérik.

Sokan, miután azt érzik, hogy Isten egy irreális világba vonult vissza, és érzelmileg már nem tudnak támaszkodni rá, arra eszmélnek, hogy magukra maradtak ebben a világban. Megértik, hogy az embernek egyedül kell élnie, a saját felelősségére van hagyva, és ha elmulasztja, hogy szükségleteiről előre gondoskodjék, nincs mögötte egy « papa », aki ellátja. Rádöbbennek arra, hogy amennyiben ezt az egyedüllétet elfogadják, ismét szembekerülnek Istennel, de egészen eltérő módon. Most a valóságos Istennel találkoznak, akinek a létét nem kell bizonygatni, mert jelenléte annyira nyilvánvaló, mint magának a világnak a léte. Ez az Isten jelen van a világegyetemben, az emberiségben, minden emberben, mert ő maga az Élet. Egységet és értelmet találnak magában az egyetemes valóságban. Megértik, hogy önmaguk elfogadása az emberi léttel hozza őket kapcsolatba, és ezáltal az Istennel is. Ráébrednek arra, hogy Istent a valóságon kívül keresték; olyan Istenben hittek, aki a léten kívülről önkényesen kormányozza az életet, míg az az Isten, akit most felfedeznek, a létben van: ő maga a Valóság. Ezért nem « kívülről », hanem « belülről » jött Isten. Ez az Isten nem elnyomója az embernek, mert a növekedést az élet adja, és ez az Isten maga az Élet. Az ember belső vágyat érez a teljesebb életre; s magában ebben a vágyban találja meg az Istennel való kapcsolatot. Ezért ez az « új » Isten soha nem tudná elnyomni. Még kevésbé tudna vetélytársa len-

ni; hiszen az ember, minél bőségesebb az élete, annál inkább érzi az Istennel való kapcsolatot.

A felnőtt hit Istene nem veszi el az ember felelősségét. Sőt ellenkezőleg: minél felelősségteljesebb az ember az életben, annál több élete van, és annál közelebb érzi Istent. Ez az Isten nem halmozza el részletes parancsokkal vagy bűnök listájával. Magából a realitásból kiindulva bíztatja az embert, hogy legyen boldog, merjen élni, fogadja el az életet, fogadja el mind a saját, mind a mások életét, a vele járó örömmel és bánattal együtt.

Ez az Isten nem valami individualista magatartás Istene, mintha teljesen szubjektív lenne. A « belülről jövő » követelmény nemcsak az egyénre vonatkozik, hanem a tárgyi valóságra is. A « kívülről jövő » azt jelenti, ami önkényesen olyan követelményekkel terheli az embert, amelyeket létéből kifolyólag nem tud megismerni és így belsőleg magáévá tenni.

2. A hitében felnőtt ember ily módon eljut oda, hogy — magát felszabadítva — megalkotja saját erkölcsi elveit. Minthogy a benne élő Isten nem külső normákat ír elő neki, hanem belülről tanítja, az ember az életből kiindulva alkothatja meg saját elveit.

Az ember magában az életben fedezi fel a jó és rossz ismérveit, anélkül, hogy állásfoglalásában szükségesnek tartaná azt, hogy külső normákhoz igazodjék, mint valami gyermek, aki állandóan azt kérdezi az apjától, mit kell tennie. A jó és rossz mértéke maga az Élet. Ami az életet elősegíti, az jó, ami gátolja, az rossz. A felnőtt hitű ember megérti, hogy az élet sokkal nagyobb nála, és tudja, hogy Isten az Élet. Ezért a jó és rossz kritériumait nem tekinti elszigetelt és önző módon. Az ember nem lehet boldog az egész mindenség teljességén kívül. Ezért a jó és rossz mértéke az egész mindenség élete és különösen az ember világa. Akinek felnőtt hite van, az megérti, hogy az egész emberiség boldogsága az a végső cél, amely meghatározza, hogy a cselekedet jó-e vagy rossz. Az evangélium mennyei lakomáról beszél, amelyen az egész emberiség az Atyaisten köré gyűlik, hogy Fia menyegzőjét ünnepelje. A történelem célja mindenkinek ez az életközössége Istennel, és minden, ami ezt szol-

gálja, erkölcsileg jó. Ebből kiindulva alkotja meg a felnőtt hitű ember életelveit. Ezért ez belülről jövő, az életből feltörő erkölcs. Ő maga el tudja bírálni, hogy mi a jó és mi a rossz. Rájön, hogy a Szentírás tízparancsolata egyedül ezt akarja kinyilatkoztatni. Az első három parancs utal arra, hogy Isten a cél; a hét következő a szeretetet tanítja, más szóval az emberiség nagy családja felé vezető utat. Míg ugyanis a gyermek a már aprólékosan kidolgozott eredményeket kapja, a felnőtt hitű ember jogának tartja, hogy minden helyzetben ilyen alapon döntsön.

Így az erkölcstan tanítása alapvetően megváltozik. Nem abban áll, hogy minden cselekedet erkölcsiségét tekintélyi alapon határozza meg. Egy felnőtt hitű embernek morálist tanítani annyit jelent, mint megvitatni vele konkrét helyzetének értelmezését és segíteni abban, hogy az emberiség nagy családjának közös javát ne veszítse el szem elől. Erkölcstant tanítani annyit jelent, mint megbeszélni egy konkrét helyzetet és tudatosítani annak kapcsolatát a mennyei lakomával. Sohasem lehet azonban tekintélyen alapuló állásfoglalás, amely a másik felelősségét korlátozza viselkedése helyességének megbírálása által.

Az ilyen erkölcsi autonómia ki van téve az önzés veszélyének. Az ember könnyen elfelejti, hogy saját java szükségszerűen kapcsolódik felebarátja, nemzete és az egész emberiség javához. Ha a többiekről megfeledkezve önmagába zárkózik, ő maga kerül konfliktusba az élettel. Nem arról van szó, hogy ne védekezhessen, ha ellene törnek, hanem arról, hogy minden nehézség ellenére szem előtt kell tartania, hogy végeredményben a többieknek is be kell kerülniök a mennyei lakomára. Hogy miképp értelmezi ezt, és hogyan alkalmazza konkrét életében, az az ő joga és felelőssége.

Ez az erkölcsi autonómia a külső, vagyis a közjogot biztosító törvényekkel és azok bírói szentesítésével nincs ellentétben. A morális a hitben felnőtt ember cselekedeteinek egyéni kiértékelése; feladata az, hogy megállapítsa azok helyességét. A belső és a külső törvény ugyanarra a célra törekszik, de különböző utakon. Ha az ember kizárólag saját egyéni javát te-

kinti, akkor a törvények külső, azaz fizikai büntetést mérnek rá, de belső felelősségét erőszakkal nem befolyásolhatják. Az erkölcs viszont belső ügy, amelynek egyetlen szankciója maga a belső tény. A felelőtlen ember saját magától tagadja meg a boldogságot, de joga van hozzá. Az erkölcs a jónak lelkiismeretbeli mérlegelése. A törvények ugyanannak a jónak a társadalom részéről történő szabályozása. A társadalom szentesíthet valamely magatartást, de nem tagadhatja meg az embertől azt a jogot, hogy saját véleményt alkosson róla.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy amikor a gyerekes hit felnőtt hitté fejlődik, az erkölcs szerkezete megváltozik. Ez abban áll, hogy az embert már nem az irányítja, ami tekintélyileg parancsolva vagy tiltva van, hanem az ember arra törekszik, amit helyesnek ítél, mert már ismeri a célt, amelyre el akar jutni, és meg tudja ítélni a célra vezető eszközöket.

Ez a felnőtt hitű embernek nagy szabadságérzést, de ugyanakkor nagy realizmust és felelősségérzetet is ad. Minél szabadabbnak érzi magát, annál inkább Istenben gyökerezik. Minél inkább tudja vállalni emberi élete felelősségét, és azt minél érettebben gyakorolja, annál közelebb érzi magát Istenhez, és annál gazdagabb az élete. A gyerekes hit nem ismerte ezt a teljességet, a serdülőkor hite harcolt érte, a felnőtt hit kezdi élni.

3. A felnőtt és erkölcsileg önálló hit biztonságérzetet és bizalmat ad az életnek. Istent nem szükségessé vált követelménynek érzi, amely az életben meg nem talált biztonságot megadja.

Nagyfokú bizonytalanságérzet oda vezethet, hogy irreális biztonságot keressünk Istenben. Akik bizonytalanság érzésétől szenvednek, sokszor az Istenre való támaszkodásban látják a kiutat. Pedig az egzisztenciális bizonytalanság okozta problémákat az életen kívül keresett biztonság nem oldja meg. Egyrészt nyomasztó bizonytalanságot éreznek; másrészt kétségbeesetten igyekeznek az Istenbe vetett bizalmukat növelni. Így Istennel szemben azt a követelményt állítják, hogy értelmet adjon az életnek, amely azt nélkülözi. Az ilyen bizalom válaszfalat állít Isten és az élet közé, egy kívülálló Isten képét szüli,

mert az illető számára az emberi realitásán belüli életnek nincs értelme, az nem nyújt biztonságot. Az így megélt biztonság a gyerekes hitre mutat. Az önbizalmat nem lehet az Istenbe helyezett bizalommal helyettesíteni.

A felnőtt hitű kereszténynek nem szorongatja Isten szükséges voltának érzése. Ez azt jelenti, hogy a felnőtt hitűek nem azért hisznek Istenben, mert szükségük van rá. Nincs rá szükségük, mert van önbizalmuk. Részükre az életnek megvan a maga értelme. Létük magában hordozza a biztonságot. Ha pedig hisznek Istenben, az nem azért van, mintha oly követelménynek tartanák, aki nélkül nem lehet élni, hanem mert az életben meglátták jelenlétének nyomait. Határozott meggyőződésük, hogy boldogok lesznek. Emberi biztonságuk az a kiindulópont, amelyből az Istenbe vetett biztonságot megtalálják. Az életbe vetett bizalom ihleti őket arra, hogy Istenben reménykedjenek. Az élet boldogságának reménye fakasztja az Istenben való reményt. Ezért tudnak a belül levő Istenről beszélni.

4. Ez a felnőtt hit annyira reális, annyira magában az életben gyökerezik, hogy még bizonyos elméleti ateizmussal is összeférhet. Ennek a hitnek alapvető feltétele az élet elfogadása; meglátja az élet értelmét, érzékeli egységét, összefüggését és értékét. Emberi érettség és altruista magatartás az eredménye, reális biztonság a kísérője. Ez sok, magát ateistának valló személyben is megvan. Elismerik, hogy jó kapcsolatban állnak az Élettel, a mindenséggel és azonfelül az emberiséggel. Ebben áll a felnőtt hit Istennel való jó viszonya. Ilyeneknél az istentagadás csak elméleti, mert az Istennel való viszony nem szavakból áll, nem ideológiákból, hanem a valóság iránti állásfoglalásból.

Az ateizmus abban áll, hogy az ember nem hisz Istenben. Ennek a beállítottságnak azonban két típusa van. Az egyik nem hisz a gyerekes hit istenében. Különbség van aközött, hogy magatartásunkkal az élet ellen és ezáltal a realitás Istene ellen fordulunk, és aközött, hogy csak egy rajtunk kívülálló gyerekes istenképet tagadunk. Az első esetben a konfliktus a

valóságos Istennel szemben áll fenn, a másodikban pedig egy elképzelt képnek az elutasításáról van szó.

Vegyünk egy példát Szabó Magda « Az őz » című regényéből. Idézem a főszereplő szavait (a regény elejéről):

> « ...nyíttam és fuldokoltam. Nem tudom, mitől sírtam, nem tőled, azt hiszem, a kápolnától meg a sötéttől; nem is tudom megmondani, mikor voltam utoljára templomban. Izzott az örökmécses, a Szűz Mária oltárán rózsák voltak, lazakelyhű, sárga rózsák. Iszonyú jó volt a templomban lenni, elmondhatatlanul jó. Ha hinnék valami istenben, ha hinnék egyáltalán akármiben, nem lett volna olyan jó. Akkor mindjárt nekiugrottam volna az égnek valamilyen kéréssel, vinnyogok, panaszkodom, esdeklek, sőt mindjárt ígérek is cserébe valamit. Így ingyen kisírhattam magam, tudtam, hogy nincs segítség, nem is kérem; hiába is kérném, ha volna valami tehetségem a kéréshez, így hát nem kell fogadkoznom, hogy jó leszek, nem kell hazudnom, és fényes orral, megkönnyebbülve kioldalognom, miután az égiekre raktam valamennyi terhemet. Nem, minden terhem megmaradt, csak végre elengedhettem magamat, s ezáltal sokkal nehezebb lett minden. Nem tudom megmagyarázni, miért volt mégis annyira jó ».

Ez a részlet nagyon érdekes képet nyújt. A főszereplő kijelenti, hogy nem tudja, mi történt. Nem tudja, miért zokogott, és miért volt oly jó a kápolnában lenni. Kitűnik továbbá, hogy valóságos ateistának vallja magát, sőt azt mondja, hogy ha hitt volna valami istenben, nem tudta volna olyan jól érezni magát, mint ahogy történt. Szerinte hitetlensége pozitív tapasztalatának a következménye. Részletesen kifejti, hogy a hit miért tette volna lehetetlenné pozitív tapasztalatát a kápolnában. A mi értelmezésünk szerinti gyerekes, éretlen hitnek minden alapelemét felsorolja: olyasmit kérni az égtől, amit mint realitást neki magának kellene elfogadnia és magára vállalnia. A hitben tehát a realitástól való menekülést látja. Továbbá a hit neki azt is jelenti, hogy állandó javulást kell ígérni. Úgy érzi, mintha az Isten ajándékokkal tartana minket rabszolga-

ságban, amelyek arra kötelezneknek, hogy még akkor is jók legyünk, ha az a magatartás az élet igazi követelményeivel ellentétben lenne. Szerinte a vallás azt is lehetővé teszi, hogy az emberi felelősség súlyát mennyei lények vállára hárítsuk át. Az ilyen vallás — véleményem szerint — gyerekes; a regényhősnek minden oka megvan arra, hogy elvesse. Ezzel a kívülálló Istent utasítja vissza.

De mit élt meg valóban? Miért érezte magát oly nagyszerűen, annak ellenére, hogy végül is az életet sokkal súlyosabbnak tapasztalta? Nem nehéz kitalálni. A kápolna csendjében szembenézett saját valóságával, helyzetével. Jobban megtalálta magát. Elfogadta azt a nehézséget, amely lesújtotta. Ez szenvedést jelentett. Levert volt, mert az élet súlyosabban kezdett ránehezedni; pedig ez a depresszió egy nagyobb életigénylésnek volt a jele, s ezáltal a felnőtt hit Istenével jobb viszonyba került. Szorosabban fűződött hozzá, és ez okozta, hogy annyira jól érezte magát. Ő persze nem istennek tulajdonítja ezt, hiszen a saját terminológiája szerint ateista. A felnőtt hit terminológiája szerint viszont nagyon jó viszonyban van Istennel, habár erről nincs tudomása. Nem szükséges külön a felnőtt hitre téríteni, elég lenne, ha felfedezné, hogy ez a valósághoz való viszonya egyszersmind Istenre is vonatkozik.

Ebben a példában kitűnik a felnőtt hit veleje, azaz hogy a valóság által kapcsolódik Istenhez. Látszik azonban az ilyen hit határa is. Az életnek és a vallásnak ez a realizmusa óriási lépést jelent azzal a vallási beállítottsággal szemben, amely rózsafűzérekben, litániákban, vallási gyakorlatok és szabályok megtartásában merül ki, de az élettől magától távol áll. A felnőtt hit világos meglátása abban van, hogy az Istent az élet által és nem az életen kívül álló gyakorlatok által imádja. Az Isten és az ember viszonya, ennyire energikusan magára az életre összpontosítva, a felnőtt hitnek szekularizált színezetet ad. A fenti szakasz főszereplőjének nincs az Istennel semmi más kapcsolata, mint az élet elfogadása. Ezért tagadja az imát, a szentségeket, a vallásgyakorlatokat, a papságot, az evangélium és az Egyház értékét, sőt még a templomét is, habár ebben a pontban nem következetes, mert tudatosul benne, hogy ott

valóban remekül érezte magát, de ezt a kápolnának és homályának tulajdonítja.

Argentin környezetben a vallásos megnyilatkozást kategórikusan kizáró hit megélése nem gyakori. Azok, akik eljutnak a felnőtt hitre, nem hagyják el teljesen a vallásgyakorlatokat, és rendszerint nem vallják magukat ateistáknak. De meg lehet figyelni, hogy az autentikus vallási megnyilatkozások mellett való kitartás nagyon legyengül, mert egy belső ösztönzés a mindennapi élet realitásában való istenkeresésre indít.

Úgy látom, hogy a II. vatikáni zsinat és az azt követő mozgalmak sürgetik a felnőtt hit elérését. Ha meghallgatjuk a megújulás szóvivőit, észre lehet venni, hogy az emberi valóságot nagyon kiemelik, az emberi test, a világ, az emberi közösség, valamint más vallások elfogadását nagyon kihangsúlyozzák. Csak a « Gaudium et Spes »-t kell elolvasni, hogy meggyőződjünk arról, mennyire nyílt az Egyház a földi realitások, valamint a történelemben látható « idők jelei » iránt, és ezt a nyíltságot előtérbe helyezi egy kizárólag templomi vallásossággal szemben. Sőt van olyan irányzat is: elhagyni a vallási szimbólumokat azzal az indokolással, hogy « a mai ember helyzetének már nem megfelelőek ». Továbbá az a komolyság, amellyel az Egyház a szociális kérdést kezeli és az ember előrehaladásán dolgozik, még a nem katolikus keresztényekben is azt a benyomást kelti, hogy sok tekintetben « eljutott a felnőtt hitre ».

Mi a különbség tehát egy felnőtt hitű keresztény és egy olyan ember között, aki magát ateistának vallja, bár értelmezésünk szerint hivő, mert valóságosan jó kapcsolatban van Istennel? Láttuk, hogy alapvetően megegyeznek abban, hogy mindketten vitális feleletet adnak Istennek. A különbség abban áll, hogy magatartásuk jelentősége nem egyformán tudatos. Az, aki magát ateistának vallja, nincs tudatában annak, hogy állásfoglalása az élettel szemben mennyire átfogó jellegű. Hisz az emberiségben, annak egységében, a mindenség értelmében, esetleg egy felsőbbrendű hatalomban is, anélkül, hogy közelebbről meghatározná. Ha például hisz az emberiségben, az nem azt jelenti, hogy bálványozza, hanem hogy helyes irányba

tekint, habár az ő látókörében még nem ismerte fel azt a végső egységet, aki mindent fenntart. Vitálisan Isten felé fordul, de ez nem tudatos. Hite valóságos, józan, őszinte, reális, de Istenre vonatkozólag nem kifejezett. Azért mondom, hogy nem kifejezett, mert bár alapvető magatartása azt mutatja, hogy kapcsolata Istennel jó, hite feléje mutat, de még nem jutott el addig, hogy kifejezze. Nincs kimondott, megfogalmazott hite. A felnőtt hitű keresztény viszont kifejezi hitét az Atyában, Jézus Krisztusban és a Szentlélekben; ugyanakkor figyelme a világ eseményeire összpontosul. Ennek a megnyilatkozásnak sokféle foka van, a pusztán szóbeli kifejezéstől egészen addig a pontig, mikor a személyes Isten ténye ad nyomatékot az életnek. Isten személyének súlya a felnőtt hitű keresztényben még nem nagyon erős, nem úgy, mint ahogy azt az érett hit tárgyalásánál látni fogjuk.

5. *Az érett hit*

Idővel a felnőtt hit mély változásokon mehet át. Ez az átalakulás a hit belső lényegére vonatkozik. Érett hitnek nevezem, mert az emberi érettséggel egyidejűleg szokott megjelenni, és mert újszerűsége a hitnek eddig nem ismert mélységére utal.

A felnőtt hit átalakulása érett hitté egy pillanat műve lehet, és akkor megtérésről beszélünk. Hitünknek nagy képviselői, mint Ábrahám, Mózes, Szent Máté evangélista, Szent Pál, Szent Ágoston és Loyolai Szent Ignác, belső fordulatot éltek át, mely őket gyökerestől megváltoztatta. Egy sokkal intenzívebb, sokkal mélyebb új élet nyílt meg számukra, úgyhogy egész előző életük sötétben való botorkálásnak tűnt fel ahhoz képest, amit megtérésükben felfedeztek. Fontos észrevenni, hogy közülük többeket akkor lepett meg ez a belső átalakulás, amikor a felnőtt hitre már eljutottak.

Az érett hit azonban rendszerint csak lassan bontakozik ki. A megvalósuló belső átalakulás nagyon mély, és azért nem lehet csodálkozni, hogy látszólag válsággal jár együtt. Ez a válság sok tekintetben hasonló ahhoz, amely a serdülőkorban szokott fellépni: nyomasztó belső feszültség, nem találja a helyét,

nem tudja, mi történik vele, bizonytalanság gyötri, mert attól fél, hogy elveszít mindent, amit eddig elért. Úgy érzi, hogy zsákutcába jutott. Sokszor már arra is gondol, hogy nincs Isten, és hogy az életnek nincs értelme. Ez a válság leginkább akkor jelentkezik, mikor a házasélet, a szakmai elfoglaltság vagy a hivatás kritikus helyzetbe kerül. Mindenki életében előfordulhat; olyankor megkérdőjelezi azt a létfontosságú szintézist, amelyet a felnőtt hit adott. Szunnyadó erők jönnek mozgásba, de először zavart keltenek. Olyan ez, mint a fájdalmas vajúdás, amely életet szül, habár pillanatnyilag csak a konfúzió és háborgás érezhető. A válság évekig eltarthat. Új világ van kialakulóban, és annak idő kell. A keresztény ez által a belső átalakulás által mélyebben érti meg az életet. Mindennapi életébe kezdi a túlvilágot belefoglalni, és életének súlypontja Isten felé tolódik el. Azelőtt a súlypont a látható világban volt; csak egy kis rés volt nyitva a túlvilág felé. Érdeklődését most a láthatatlan felé irányítja. A látható világ egy mélyebb élet kifejezése. Egyre inkább felfedezi magában a lélek világát, és saját belső életét intenzívebben kezdi élni. Ezért másokat is mélyebben kezd megérteni, és mindenben meglátja Isten jelenlétét.

Hogy az elmondottakat jobban megérthessük, lássuk először, mit észlelnek a kívülállók. Azután elemezni fogjuk az illető belső élményeit és az érett hit jellegzetes vonásait, hogy végül a hit előző stádiumaival hasonlíthassuk össze.

1. Ha megfigyelünk egy érett hitű személyt, először azt vesszük észre, hogy az élettel szemben kiforrott a magatartása. Nagyon reális és belső derűvel illeszkedik a valóságba. Az elkerülhetetlent belső türelemmel viseli, a saját és mások korlátozottságával szemben béketűrő. Mellőzések és kellemetlen körülmények nem hozzák ki könnyen a sodrából, és derűjét hamar visszanyeri. Reakciói arányban vannak a helyzettel, és ítéletei objektívek. Könnyű felvenni vele a kapcsolatot, mert nem rejtőzik egy áthatolhatatlan álarc mögé, hanem meghallgat, megért és kellő időben őszintén nyilatkozik meg. Belső határozottsága ellenére nincs benne se erkölcsi, se vallási merevség. Belső vagy külső indítékok által nem hagyja magát vakon túlzott aktivitásba hajtani.

Szabadon rendelkezik ideje és belső világa felett. A tapasztalt megfigyelő figyelmét leginkább az ragadja meg, hogy az ilyen személy puszta jelenléte — szavakkal vagy szavak nélkül — légkört teremt maga körül, és mintha ezt inkább belső lénye által, mint külső aktivitással érné el. Hitét nem teszi kirakatba, de aki megismeri, az világosan látja, hogy Istennel való kapcsolata nagy befolyással van mindennapi életére. Fontosnak tartja a hit külső megnyilvánulásait, és szükségesnek véli, hogy vallási érdeklődési területeiről beszéljen; ahelyett azonban, hogy csak külső gyakorlatok vagy morális szabályok érdekelnék, hite megélésének nívóján törekszik megértetni magát.

2. Aki belső élményeit közelebbről ismeri, azt tapasztalja, hogy az élettel szemben tanúsított érettebb magatartása nem az akarat folyamatos erőfeszítésének gyümölcse, hanem *belső átalakulásának természetes folyománya*. Egy belső erő vonzza, hogy önmagával és Istennel maradhasson.

Keresi az egyedüllétet, mert ha kapcsolatban lehet a természettel, ha templomban vagy más magányos helyen lehet, nagy teljességet, békét és harmóniát érez. Ez az egyedüllét inkább belső, mint külső, mert még az utcán járva vagy zsúfolt autóbuszon is spontán lehet belsőleg összeszedett. Ott is tud kapcsolatot találni Istennel; ez nagy nyugalmat és örömet jelent, valamint belülről eredő biztonságérzetet nyújt. Nincs szüksége arra, hogy aktivitásba meneküljön, mintha nem tudná önmagát egy pillanatig sem elviselni. De a természet, a magány és az ima kedvelése nem önző magábavonulás, mert az a belső kiteljesülés, amelyet a magányban talál, a mások felé vezető útját egyengeti. Minél inkább kiteljesedik a belső összeszedettségben, annál könnyebben talál kapcsolatot a felebarátokkal. Minél mélyebbre jut a saját lelkében, annál inkább meglátja a mélységet másokban is, és annál érzékenyebbé válik mások szenvedése iránt.

Minthogy belső szinten él és külső tevékenységét létének belső zónájából táplálja, nemcsak annak érzi szükségességét, hogy belsőleg Istennel maradjon, hanem annak is, hogy olya-

nokkal értekezzen, akik ugyanazt a tapasztalatot élik meg. A megosztott élmények elősegítik az új élet növekedését.

Alapvető tapasztalata az, hogy Jézus Krisztust újra felfedezi. Személye és jelenléte egész különös módon közelebb kerül hozzá, mintha csak most kezdené komolyan venni. Már nem a mindenséget teremtő Krisztus, nem is a szociális igazságokat hirdető prédikátor vagy a történelmi személy, aki szép üzenetet hagyott hátra, hanem a feltámadt Krisztus, aki mindent átölel és kétségtelenül él, meghallgat, megért és köztünk munkálkodik.

A Szentírásban, de különösen Szent Pál leveleiben megírva találja azt, ami őbenne él. Rájön arra is, hogy a liturgia belső irányítást nyújt, és hogy nyelvi kifejezésmódja, valamint különleges vibrációja belső növekedését segíti elő.

Ezért a szentségek egészen új fényben tűnnek fel. Amennyiben kiszolgáltatásuk a közösségben hittel, bensőséges összeszedettséggel, vagyis helyesen történik, olyan cselekményekként éli meg őket, amelyekben Jézus az ő arra irányuló tényked-ését testesíti meg, hogy az ő isteni életében növekedjünk. Az érett hitű keresztény ráeszmél arra, mennyire vak volt, mielőtt a hitet ilyen módon kezdte élni, pedig azt hitte, hogy alapjában véve már akkor megértette az evangéliumot.

Azonfelül, hogy részt vesz a keresztény liturgiában, igénye az is, hogy egyéni és csoportos eszmecsere segítségével kellő megvilágításba helyezze a megélt tapasztalatokat, ami szintén segíti az új úton.

Ebből az új, belső életből kiindulva a külső eseményeket is újszerűen látja. Az érett hitű embernek az a benyomása, hogy azelőtt az élet sikerei hullámzásának kiszolgáltatva élt, és minden pillanatban abszolútnak tekintette azt, ami éppen felmerült. Belső élete és annak Istennel való szoros kapcsolata képessé teszi arra, hogy az eseményeket sokkal általánosabb összefüggésbe illessze. Más szóval, megtanulta, hogy a mindennapi élet eseményeit relativizálja. Mikor két gyermek veszekszik, nem látnak mást, mint a harcot. Érzelmeik és értékelésük a pillanatnyi helyzetre korlátozódva teljesen abszolútak. Az őket figyelő felnőtt az eseményt viszonylagosan tudja látni,

és azért érzelmileg derűsebben és így tárgyilagosabban tud reagálni. Mikor az esemény már lezajlott, ők maguk is újra átélhetik, hogy valóban mi történt, és talán nevetnek is rajta, mert az idő múltával a tényt sokkal általánosabb távlatba tudják beilleszteni. Érzelmileg már nem tekintik abszolútnak, már nem mint egészet, hanem mint részletet látják. Az érett hitű keresztény oly kapcsolatban él saját magával és Istennel, hogy még a nagyon felháborító eseményeket is könnyen beilleszti nemcsak szociális vagy kronológikus, hanem általános összefüggésbe, beleértve az evangéliumot és az Istent. Az örök élet, a lélek élete állandó szemmeltartása hozzájárul ahhoz, hogy az eseményeket érzelmileg helyesen tudja kiértékelni. Ezt azért tudja megtenni, mert nem szétszóródva él ezerféle dologban, amelyek úgy történnek és múlnak el, mintha köztük semmi összefüggés se volna, hanem mert az élet hihetetlen sokféleségét belső fókuszból látja, amely mindent egyesít. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a szintézis nem kizárólag értelmi kritériumokra támaszkodik, mert akkor érzelmi űrt takaró ridegségről lenne szó. Ez az élmény spontán és természetes, mert a valóságban a lehető legmélyebb mélységben történik.

Az ember értékrendje, érzelmi állapotától függően, percről percre változik. A gyűlölet ösztönzése oly hirtelen változtathatja meg, hogy még barátját is képes megsérteni, ami előzőleg lehetetlennek tűnt volna. Az érett hit olyan állapot, amelyben az érzelmi élet belülről, a lélek mélyéből kapja állandóságát, ahol a béke mint zenei aláfestés megengedi, hogy megrázó események az érzelmi élet egyensúlyát csak röviden ingathassák meg. Ebben az értelemben a hit élete nemcsak puszta érzelmi egyensúly, hanem a lélek ereje, amely az érzelmi életben jut kifejezésre, áttetszik rajta, mint ahogy az érzelmi élet a maga részéről kiül az ember arcára, és egész lényéből sugárzik.

Ez a belső erő bölcsességet sugall. A bölcsesség ugyanis az események harmonikus érzelmi értékelése az evangéliumra, Jézus Krisztusra és a mennyei Atyára való belső vonatkozással. A gyermek mindazt, ami otthon történik, csak saját érdeke szemszögéből nézi, míg az anya nem a saját egyéni érdekét, hanem az egész családét veszi figyelembe. A felnőtt hitben ez a

szempont az emberiség egész családjára kiterjed; az érett hitben pedig nagyobb meghittség van Jézus Krisztussal, és ez a kapcsolat szélesebb távlatokat nyit, és még a jelentéktelenebb eseményeket is transzcendens dimenzióból világítja meg.

Mikor az ember elmélyül és kezd az érett hitre eljutni, cselekvésmódja megváltozik. A belső eredmények kerülnek érdeklődésének középpontjába. A pénz, az alkotás és szervezés külső teljesítményei helyett az emberek békéje, boldogsága és egysége iránt érdeklődik. Nem annyira a végső célok változnak meg — hiszen a keresztény mindig keresheti a mások javát —, hanem sokkal inkább a cselekvés módja. Az érett hitű keresztény a béke és kommunikáció légkörét teremti meg maga körül, bármi legyen is a foglalkozása vagy az az eszköz, amelyet célja elérésére használ. A belsőre hat. Ez nem jelent szükségképpen foglalkozási változást, hanem csak azt, hogy érdeklődése központját a külső eseményekről lassanként belső hatékonyságra helyezi át. Azelőtt belső világot nem tudott alakítani, és azért inkább külső eseményekre fordított gondot, amelyek a belsőt megszabják. Minthogy most saját énjét jobban meg tudja közelíteni, ráébred arra, hogy mintegy kisugárzás vagy hullámrezgések formájában életet, örömet és hitet tud közvetíteni. Egy beszélgetés, amely azelőtt a szavak értelme által hatott, sokkal mélyebb kommunikációt tesz lehetővé, és minthogy belülről jön, több életet közvetít, mint jótékonynak tűnő külső cselekedetek, amelyeknek nincs belső dimenziója.

Maga az élet sokkal egyszerűbbé válik. Felfedezi az evangélium egyes szakaszainak mélyebb értelmét, mint például a hegyi beszédét:

> « Ne aggódjatok életetek miatt, hogy mit esztek vagy mit isztok, se testetek miatt, hogy mibe öltöztök. Nem több az élet az eledelnél s a test a ruhánál? Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrbe se gyűjtenek — mennyei Atyátok táplálja őket. Nem többet érték ti náluk? Ugyan ki toldhatja meg életét csak egy könyöknyivel is, ha aggodalmaskodik? Hát a ruházat miatt miért nyugtalankodtok? Nézzétek a mezők liliomait, hogyan nőnek: nem fáradoznak, nem szőnek-

fonnak, mégis mondom nektek, még Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha a mezei virágot, amely ma virít, holnap pedig a kemencébe kerül, így öltözteti az Isten, akkor benneteket, kishitűek, nem sokkal inkább? Ne aggodalmaskodjatok hát, és ne kérdezgessétek: Mit eszünk, mit iszunk? Vagy: mit veszünk fel? Ezeket a pogányok keresik. Mennyei Atyátok tudja, hogy ezekre szükségetek van. Ezért ti elsősorban az Isten országát és annak igazságát keressétek, s ezeket mind megkapjátok hozzá. Ne aggódjatok tehát a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról. A mának elég a maga baja. »

(Mt 6, 25-34; Dr. Kosztolányi István fordítása)

Felnőtt hitű ember nem igen idézné ezt a szakaszt. Attól félne, hogy gyerekesen és felelőtlenül értelmeznék, vagy hogy lustaságra biztatna. Sokkal inkább idézné a Genezisből azt a pillanatot, amikor Jahve Ádámot a föld urává teszi és azt mondja neki, hogy uralkodjék a teremtés fölött, hajtsa a természetet hatalma alá, és ily módon működjék közre a teremtéssel. Ezért a hegyi beszédnek ez a szakasza nem fejezi ki a felnőtt hit érzelmeit, hanem sokkal inkább az érett hit meglátását tükrözi. Világos, hogy a szöveg nem vonatkozik közvetlenül a cselekvésre, hanem az élettel szembeni magatartásra. A felnőtt hitű ember a felelősségek és cselekedetek vonalán mozog és gondolkodik, viszont ez a szöveg világosan sokkal mélyebbre utal, és csak onnan lehet értelmét felfogni. A többiek meghallgatják és a legjobb esetben méltányolják költői értékét, de mondanivalójával nem azonosítják magukat. A szöveg egyre azt hangoztatja, hogy az ember magatartása, azaz « aggodalmaskodása » ne összpontosuljon a külső cselekedetekre, mint a táplálkozás és ruházkodás, hanem keresse az Abszolútumot, az Isten országát. Nem azt mondja, hogy a külső dolgok nem fontosak, hanem hogy a külső cselekedeteknek belső gazdagságból kell fakadniok, és hogy azokat ne közvetlen önmagukért keressük. A külső eredmény mintegy következmény, azért nevezi « ráadásnak ».

Ezekből a hegyi beszédre vonatkozó gondolatokból kiindulva érthető, hogy mikor az ember eljut az érett hitre, a sorssal és mindazzal szemben, amit az élettől kap, szintén megváltozik a magatartása. Az érett hitű embernek is vannak nehézségei, de úgy éli a sorsot, mint ingyen ajándékot. Úgy érzi, mintha az Isten a tenyerén hordozná. Önmagától független erőt érez, amely állandóan oltalmazza. Életének legnehezebb pillanatait is integrálni tudja a sorsába. Ezért mély hála érzése tölti el. Létét méltatlanul kapott kegynek tekinti. Úgy látja, hogy hosszas növekedés után elnyert érett hite, annak bensőségével és békéjével, különös kegyelem. Ezt Jézus Krisztusnak tulajdonítja, mert érzi, hogy az ő életéhez és halálához van kötve. Érzi, hogy ő váltotta meg.

Az érett hit másik jellegzetessége az, hogy az önmegtagadás értékét kezdi megérteni, anélkül, hogy az önsanyargatássá válna. Tudatosul benne, hogy nemcsak az elkerülhetetlen elfogadása vezet mélyebb bensőségre, hanem a szándékos nélkülözés is lehet felsőbbrendű vágyak kifejezésének hathatós szimbóluma. Kezdi megérteni a kereszt misztériumát és Jézus Krisztus ismételt felhívását, hogy tagadja meg magát, vegye fel keresztjét és kövesse őt. Majd a rossz tárgyalásánál visszatérünk az érett hitnek erre a jellegzetességére.

3. Az érett hit szemszögéből a felnőtt hit olyan szükséges időszaknak látszik, amely új korszakot vezetett be, amelyet azonban a további fejlődés következtében az érett hit túlhaladott. Azért a kettő nem ellentétesen áll egymással szemben. Egyes alapvető dolgokban megegyeznek, és a különbséget a közös jellegzetességekből kiindulva lehet legjobban megérteni.

Az érett hit elismeri, hogy a felnőtt hitet nagy realizmus jellemzi. Attól kezdve, mikor a keresztény, túljutva éretlen hitén, eléri a felnőtt hitet, ezt már nem különíti el a mindennapi élettől, hanem úgy éli meg, mint minden emberi cselekedet velejáróját. Már túljutott a mágián, nem menekül a valóságtól vallási gyakorlatok ürügyével, hanem világosan felismeri, hogy a földi realitások által közeledhetünk az Istenhez.

így hitét megszabadította a mitológikus elemektől, « szekularizálta », hogy az élet biztos alapjaira helyezze.

Az érett hitű ember, bensőségesebb magatartása következtében, megérti, hogy a felnőtt hit periódusában a természetfeletti világot még nem tekintette létfontosságúnak, és ezért nem volt annak súlya életében. Hitt benne, de még nem vált vérévé. Figyelme ennek a világnak látható megnyilvánulásaira összpontosult, anélkül, hogy egyáltalán észrevette volna belső világának életbevágó jelentőségét. Beszélt ugyan az Istenről, de minthogy nem nagyon érzékelte, inkább a földi valóságokról beszélt, elismerve, hogy transzcendens dimenziójuk van. Ezért kevés fontosságot tulajdonított a hit kifejezésének, és komolyan hihette, hogy kizárólag vitális magatartásával van Istennel kapcsolatban. Jelenlétét nem érezte oly intenzíven, hogy közvetlenebb és mélyebb kapcsolatot kívánt volna felvenni vele. Most, hogy a láthatatlan világ mintegy sajátjává vált, és éli az élet lelki valóságát, úgy látja, hogy felnőtt hitének időszakában ugyan beilleszkedett az életbe, de kevés mélységgel.

Az embernek megvan a maga sajátos értéke. Aki az emberi valóságot nem fogadja el, az visszaesik az éretlen hitbe. De az Istennel való kapcsolatunknak is megvan a sajátos jellege. Minden emberi valóságnak van önmagán túlmutató vonása; de van az emberben valami, ami közvetlenebbül is összeköti Istennel. Képes idejének javát kizárólag Istennek szentelni, tud róla beszélni, lehet vallásossága, liturgikus nyelve és szentségei. Lelke mélyén jelen van az Isten, de ez a jelenlét nincs a mindennapi élettől elválasztva, mint az éretlen hit esetében, hanem belülről termékenyíti meg azt, főleg a másokhoz való viszonyát. A hitéletnek van saját önállósága, és ezáltal az isteni és az emberi közt feszültség keletkezik. Az emberi élet vágyakozik a természetfeletti után; de saját súlya lefelé húzza, gátolja és arra csábítja, hogy félúton maradjon. A hitélet megtermékenyíti az emberi életet, kifejezésre jut benne, viszont az emberi élet el is sötétíthet és egészen el is takarhat minden túlvilági vágyat. Az érett hitű keresztény elfogadja és éli ezt a feszültséget, míg a felnőtt hit kiküszöböli azáltal, hogy Istenhez való viszonyát pusztán az emberi élet megnyilvánulásává

csökkenti, és ennek következtében a hit kifejeződését evilági szintre korlátozza.

Érdekes megfigyelni, hogy az érett hit megnyilvánulásaiban hasonlít az éretlen hithez. Mindkettő hangsúlyozza a vallást és annak kifejezését. A felnőtt hitű ember viszonylag nagyon kis időt fordít a liturgiára, az imára, a szentségekre és más kimondottan vallásos megnyilatkozásokra, mert neki az élet jelenti a kapcsolatot Istennel. Az éretlen hitű ember viszont ezeknek tulajdonít nagy fontosságot, mert neki a valóságtól való menekülésre szolgálnak. Aki érett hitet él, ugyancsak nagyon fontosnak tartja őket, mert az elmélyülést segítik elő, amiből békét, életerőt és világosságot merít a cselekvéshez. Minthogy az érett hit tapasztalata hiányzik a felnőtt hitet élő emberekben, és rendszerint csak a valóság elől való menekülés emléke maradt meg bennük, vagy mert meggyőződtek az éretlen hit megnyilatkozásainak hamis voltáról, kifogásolják a hit bárminemű kifejezését, mert megkülönböztetés nélkül menekülésnek vagy mágiának tartják.

Mind az éretlen, mind pedig az érett hit hangsúlyozza Isten fontosságát a mindennapi életben, de különböző értelemben. A felnőtt hit azonban nem érti meg a kettő heterogén voltát.

A különbség abban áll, hogy az érett hit mély, belülről fakad, és eredetét szabadon ki is fejezi, míg az éretlen hit aggályosan ragaszkodik meghatározott vallási gyakorlatok és szertartások megtartásához, mert hiányzik az a bensőség, amely természetes módon alátámasztaná. Ezért az éretlen hitet elárulja az a merevség, amellyel vallásosságát fenn akarja tartani. Az érett hit nagyon rugalmas és nagy szabadságot engedhet meg magának, mert belső világának spontán kifejezése. Nem fél a hit hanyatlásától, mert maga az élet adja neki a biztonságot, míg az éretlen hit, minthogy csak menekülésszerű vagy mágikus jellegű külsőség, fél, hogy elveszti. Állandóan retteg az eretnekségtől, egyházszakadástól, az elkereszténytelenedéstől, az « emberek vallási nemtörődömségétől », az előírások meg nem tartásától — végül is minden bűntől. Ez a félelem termeli ki benne azt a makacs merevséget önmagával és másokkal szemben, amely az éretlen hitre annyira jellemző. A merevséggel együtt nő a bűntudat és a felekezetieskedés.

Ezért az érett és az éretlen hit megkülönböztetésének ismérvei egyrészt a felnőtt hit gyümölcsei: a realizmus, az élet elfogadása, a másokkal való kommunikáció; másrészt az érett hit erényei: a béke, a tolerancia, a tág látókör, a vallási megnyilatkozások rugalmassága, a belső világ áttetszősége és nagy megértés.

MÁSODIK RÉSZ

Könyvem első felében a hit fejlődésének öt sajátos állomását, a hit öt jellegzetes típusát írtam le. Ezt a leírást, mint az előszóban már hangsúlyoztam, nem szabad mechanikus leegyszerűsítésnek nézni és merev kategorizálással alkalmazni, hanem össze kell hangolni a konkrét élet végtelenül gazdag szempontjaival és árnyalataival; más szóval: leírásom nem az emberek beskatulyázását, hanem konkrét egyediségükben való jobb megértését akarja szolgálni.

Ebben a második részben a keresztény hit néhány — nem valamennyi — főbb témájáról szólok; azt vizsgálom, hogy a hit alapvető típusai miként nyilvánulnak meg jellegzetes égető kérdések kihívásában.

1. *A rossz*

Mindnyájan fájdalmasan tapasztaljuk, hogy vágyainkat nem tudjuk valóra váltani, és hogy olyan bajokat, mint az igazságtalanság, a nyomor, a betegség vagy a kommunikáció hiánya, nem tudunk megoldani. Az ember azért szenved, mert érzi, hogy alá van vetve a rossznak. Erre hitének különböző fázisaiban másképpen reagál.

1. « Miért engedi meg Isten a rosszat? » kérdezi zúgolódva az éretlen hitet élő ember. Ezzel elismeri, hogy neki nincs rá válasza. Az éretlen hitnek egyik jellemző vonása az, hogy a vallásban keres menedéket. Azért állandóan Istenhez menekül, hogy szenvedésén és sikertelenségén enyhítsen. Az a tudatalatti meggyőződése, hogy ezen a világon már nem lehet segíteni, a rosszat el kell tűrnie, amíg az égbe nem jut; ott majd védve lesz a rossztól. A marxizmus erre alapozza azt az állítását, hogy a keresztény tanítás szerint a munkásnak el

kell viselnie a kapitalista kizsákmányolást, mert jutalmát az égben fogja megkapni. Ez az emberi felelősség megtagadása. Az éretlen hit tehát állandóan menekül a realitástól. A tanuló nem tanulja meg az anyagot, és ígéretet tesz Szűz Máriának, hogy átsegítse a vizsgán. Ez talán nem menekülés? Találkoztam egy egyszerű házaspárral: beteg gyermekükhöz papot hívtak, hogy áldja meg, és ezzel mentesítve érezték magukat attól, hogy orvost hívjanak. Ilyen esetben a vallást általános csodaszernek tekintik, hogy az élet realizmusával ne kelljen szembenézni.

Az önsanyargatás szintén éretlen állásfoglalás a rosszal szemben. Az ember saját magát okolja a rosszért, és hogy bűnét jóvátegye, önmegtagadásokkal és lemondásokkal próbálja gyötörni magát. Ez a kereszt misztériumának hamis értelmezése. A földit eltaposva akar a mennybe jutni. Istent akarja szeretni, de anélkül, hogy értékelné ajándékait: a mindenséget, de különösképpen az ember testét. Az éretlen hit az Istent a kudarcban keresi, mert nem hisz a sikerben.

2. A felnőtt hitű embernek is van konkrét válasza a rossz problémájára. A növekedés folyamatában előforduló átmeneti krízisnek tekinti. Mikor az élet eléggé kifejlődött, hogy magasabb fokot érhessen el, válságba kerül, és ez szenvedést és zavart okoz. Ez annak a jele, hogy az élet túlhaladott elért fejlettségi fokán, tehát át kell alakulnia. Új élet van fakadóban. Ez a vajúdás fájdalma, hogy új élet születhessen. Ez a búzaszem, mely a földbe hullik, eltemetve marad, de termést ígér.

Ezért a felnőtt hit szerint a rosszal szemben a helyes keresztény magatartás a következő: felismerni a tényeket, vállalni a felelősséget és megtalálni a bajból a kiutat. Ez a magatartás küzdelem a győzelemért. Mikor a rossz a fejlődés hiányából ered, szembe kell vele nézni és meg kell teremteni a haladást. Amennyiben a baj elnyomásból származik, fel kell szabadítani az elnyomottat. Ezért a felnőtt hitű keresztény a vallásosság hamis magatartásával szemben, amely a rossz legyőzését az égi erőkre bízza, energikusan reagál. Van egy asztali áldás, amely e szavakkal végződik: « ... és adj kenyeret a nél-

külözőknek ». Újabban egy javított változatát hallottam: « ...és segíts minket, hogy kenyeret adjunk a szűkölködőknek ». Ebben kifejezésre jut a mi felelősségünk, hogy a rosszat nekünk kell legyőznünk. Ez a felnőtt hitre jellemző. Ha igazságtalanság ér, azt tudatosítanunk kell, felvértezni magunkat és megszüntetéséért harcolni. A rák oly betegség, amelyet le kell győzni. Sok orvos már régóta végez kutatásokat ezen a téren, és az emberiség nem fog megnyugodni, amíg a gyógyítás módját fel nem fedezte. Az emberiségnek meg kell találnia a megoldást a tudatlanság, a korrupció, a kábítószerek stb. problémáira. Csak úgy fogunk egy boldogabb kor felé haladni.

A harc és a siker keresése önmagában diadalittasságra vezethetne. A felnőtt hitű egyén azonban tudja, hogy nem elég a felelősséget vállalni és fáradhatatlanul küzdeni, mert minden rosszat nem képes se megoldani, se pedig teljesen kiküszöbölni. Be kell ismernie, hogy nem mindenható. Minden óhaját nem tudja megvalósítani, és főleg nem oly haladéktalanul, mint ahogy szerinte a helyzet szüksége megkívánja. Észreveszi, hogy reakciói hevesek és túlzottak, mert rosszul értelmezett belső türelmetlenségből fakadnak. Ráeszmél arra, hogy a valóság kíméletlen és nála sokkal hatalmasabb. Nincs más megoldás számára, mint hogy alkalmazkodjék hozzá és kissé alázatosabb legyen. El kell fogadnia helyzetét, saját fogyatékosságait, képességeinek határait, és várakozásaiban a reális lehetőségekhez kell igazodnia. Az ember jó szándékával mindent tökéletesen és azonnal szeretne elérni. Ezáltal önmagát mindenhatónak képzeli. Mindaddig, míg a sajátmagáról alkotott képet nem csökkenti le természetes méreteire, vagy amíg törekvéseit és eszményeit nem igazítja képességeinek lehetőségeihez, nyilvánvaló, hogy emészti magát sorsa miatt és hevesen lázong ellene. A megoldás a korlátozottság elfogadásában áll. Ha reakciói helyes kiértékelésből indulnak ki, és ezért belátható időn belül elérhető célokra irányulnak, akkor el tudja viselni, hogy minden bajt nem lehet egyszerre orvosolni. Akkor reakciója megfelel a helyzetnek, életritmusa nyugodtabbá és kezdeményezése alkotóképessé válik. Feldolgozta a rossz problémáját, és átjutott a válságon. Ez a folyamat az éretlen hitnek teljesen idegen; a felnőtt hitűek viszont így küszködnek.

Akinek felnőtt hite van, az a rosszal szemben kettős magatartást tanúsít: egyrészt elfogadja az elkerülhetetlent, másrészt meg akarja változtatni, amit lehet.

3. Mikor valaki eljut az érett hitre, a rosszról alkotott felfogása megváltozik. Nem tagadja, hogy a betegség, az anyagi nyomorúság, a tervek meghiúsulása vagy egy fontos ügy elgáncsolása valóságos rossz; de más módon kezdi őket rangsorba állítani, és úgy látja, hogy a legkimagaslóbb rossz az elszigeteltség és a szeretetre meg a szolgálatra való képtelenség. Ez a változás alapvető, mert a rossznak sokkal bensőségesebb értelmezését jelenti; a külsőleg megnyilatkozó rossz viszonylagossá válik, hogy a szeretet mércéjéhez igazodjék. Minden rossz a szeretet növekedésével vagy csökkenésével kerül arányba.

A betegség fájdalma, sőt még a halálfélelem is olyan szenvedéssé válik, amelynek jelentősége a mögötte rejlő gyűlölettől vagy egyedülléttől függ. Ez a magyarázata annak, amit a lourdes-i zarándokokról lehet hallani: a gyógyulás sóvárgásával a szentélybe érkező betegek gyakran felajánlják életüket, hogy saját gyógyulásuk helyett inkább más betegek részesüljenek e kegyelemben. Ha a szeretet ad értelmet a betegségnek, a rossz romboló hatása megsemmisül még akkor is, ha a testi szenvedés megmarad. Így változtat meg mindent a rossz bensőségesebb fogalma. Egyszer egy napilapban olvastam, hogy Buenos Aires és La Plata között az országúton egy autóbusz felfordult és kigyulladt. Egy katona megmenekült, de visszament, hogy a baleset következtében elájultakat kimentse. Ő maga is elvesztette eszméletét a füsttől és bennégett. A saját életét alárendelte végszükségben szenvedő felebarátai szolgálatának.

Ha az emberiség kétharmad része éhinségben szenved, nem a fizikai szenvedés a legsúlyosabb, mint ahogy nem felháborító egy karaván éhezése a sivatagban élelemhiány miatt. A felháborító az, hogy a szegények éhezésével egyidejűleg milliók, megfeledkezve felebarátaikról, kimondhatatlan kényelemben és fényűzésben élnek. Így az éhség már nem annyira fizikai baj, hanem közömbösség és igazságtalanság, mert a javakat nem osztják meg. Minthogy az érett hit periódusában az ember fogé-

konnyá válik a rossz mélyebb megértésére, már nem merül fel a kérdés, hogy Isten miért engedi meg a betegségeket.

Ebből érthető, hogy bár Jézus Krisztus sok beteget meggyógyított, nem akart minden testi bajt megszüntetni. Ránk bízta, hogy természetes módon harcoljunk a betegségek és egyéb nyomorúságok ellen. Megváltásának üzenete abban áll, hogy eljött, megosztotta szenvedéseinket és elkísér megpróbáltatásainkban. Amióta ő velünk van, amióta ismerjük Isten szeretetét, semmi bántódásunk nem lehet, mégha a szenvedések megmaradnak is. Jézus Krisztus személye mint az Atya szeretetének bizonysága áll a keresztény érett hitének központjában. Hallgassuk csak meg Szent Pált:

> « Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség? Üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? Amint meg van írva: 'Minket minden időben teérted irtanak, s vágójuhok módjára tartanak'. De mindezeken diadalmaskodunk őáltala, aki szeret minket. Biztos vagyok ugyanis benne, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van. »
>
> (Róm 8,35-39; Dr. Gál Ferenc fordítása)

E szövegben látszik, mennyire relatív a rossz Jézus Krisztus szeretetéhez viszonyítva. A válság, a nyomor, az üldöztetés, a kínszenvedés, sőt még a halál is jelentéktelen rosszként szerepel azzal szemben, ami egyedül számít: Krisztus szeretete. Beleértve a mindenség erőit és a szellemi hatalmakat, nincs olyan rossz, amely ezt a szeretetet képes volna aláaknázni; bár fájdalmat és gyötrelmet okozhatnak, mégis javunkra válnak, minthogy alkalmat nyújtanak arra, hogy szorosabbra fűzzük egységünket Jézus Krisztussal. Az egyetlen és egyszersmind a legnagyobb rossz, amely minket érhet: elszakadni Isten szeretetétől. Szent Pál szerint ez Jézus Krisztusban már nem lehetséges.

Ebből érthető meg az a felhívás is, hogy osszuk meg szenvedését, vagyis vegyük fel keresztünket, mert ha életében részesedünk, ez szenvedésére is vonatkozik, és ezért az ő keresztje és a miénk eggyé válik. Öröm és szenvedés, siker és kudarc értéke egyaránt attól függ, ohgy kapcsolatba hoznak-e vagy elválasztanak az Úrtól. Így érthető az a másik felhívás is, hogy osztozzunk egymás szenvedésében, hogy mindenki üdvözülhessen. Már Izaiás próféta is azt mondja, hogy a megváltás fénye a felebarátainkkal megosztott életből ered:

« Törd meg az éhezőnek kenyeredet,
és a hajléktalan szegényt fogadd be házadba.
Ha mezítelent látsz, öltöztesd föl,
és ne fordulj el embertársad elől.
Akkor majd felragyog világosságod, mint a hajnal,
és a rajtad ejtett seb gyorsan beheged.
Előtted halad majd igazságod,
és az Úr dicsősége lesz a hátvéded.
Akkor, ha szólítod, az Úr válaszol,
könyörgő szavadra így felel: Nézd, itt vagyok!
Ha eltávolítod körödből az igát,
az ujjal mutogatást és a gonosz beszédet,
ha odaadod az éhezőnek kenyeredet,
és jóllakatod az elnyomottat,
akkor felragyog a sötétségben világosságod,
és homályod déli verőfényre változik. »

(Iz 58,7-10; Dr. Szénási Sándor fordítása)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az érett hit a rossz misztériumát a keresztből kiindulva értelmezi. Krisztus keresztje azt nyilatkoztatja ki, hogy nem a külső nehézségek a legnagyobb rossz, hanem a szeretetre való képtelenség, vagyis a gyűlölet, az elszakadás és az elszigetelődés. A szeretet ugyanis minden rosszat jóra képes változtatni, mert megoszt és szolgál. Krisztus keresztje arról is tanúságot tesz, hogy a legnagyobb rossz visszahúzódni Istentől és az emberektől, mert ez az elkülönülés képtelenné tesz a szeretetre. A kereszt egyszersmind azt is mutatja, hogy Isten az ő Fiát adta nekünk, aki az ő szere-

tetéről biztosít minkent. Semmi sem képes minket Isten szeretetétől elszakítani, amely Jézus Krisztusban van. Ebből kiindulva minden rosszat jóvá lehet átváltoztatni, habár földi vándorlásunk ideje alatt szenvedésként tapasztaljuk meg.

2. *Az apostolkodás*

Hitünk foka párhuzamos az apostolkodással. Sok keresztény rendelkezik missziós lelkülettel. Meg van győződve arról, hogy nagy kincset birtokol, és azt másokkal is meg szeretné osztani. Szeretné hirdetni az evangéliumot, terjeszteni a Jézus Krisztusba való hitet. Ezért sokan — akár papok, akár nem — úgy érzik, hogy az apostolkodásra időt kell szentelniök. Ez a hit különböző szakaszaiban más-más formában nyilvánul meg.

1. Az éretlen hitű keresztény szívesen lép be apostoli mozgalmakba, és gyakran jelentős szerepet tulajdonít nekik. Rendszerint igen fontosnak tartja, hogy apostolkodása kifejezetten vallásos jellegű legyen. Előszeretettel tevékenykedik hivatalos katolikus szervezetekben, szívesen visel jelvényeket vagy más megkülönböztetést, szeret közvetlenül a plébánián dolgozni, hitoktatásban közreműködni, a hitet terjeszteni, körmeneteken vagy más vallásos megnyilvánulásokon részt venni és azokat elősegíteni. Gyakran lehet látni, hogy részt vesz karizmatikus jellegű pünkösdista összejöveteleken. De apostolsága és magánélete két teljesen különböző dolog. Lehetséges, hogy otthon súlyos nehézségekkel küzd, mégis úgy folytatja apostoli tevékenységét, mintha semmi baj sem lenne. Sőt gyakran még otthoni kötelességeit is elhanyagolja, hogy apostoli munkáját teljesítse. Ha pap, vizet prédikál és bort iszik. Az ijesztő az, hogy ezt a magatartását helyesnek tartja, és könnyű szerrel igazolja az élete és apostolsága közti szakadékot. Súlyosabb esetekben előfordul, hogy nagyobb fontosságot tulajdonít apostolságának, mint mindennapi életének, és az utóbbit sohase tekinti apostolságnak. A mindennapi élet számára profán, ő pedig szent tevékenységre törekszik. Apostoli ténykedésében olyan személyekkel érintkezik, akikkel nincsen mindennapi, vagyis profán kapcsolata.

Az apostolságot olyan szerepnek vagy tényked̈ésnek tekinti, amelyet mint egy intézmény képviselője tölt be, anélkül, hogy az emberekkel személyes viszonyba kerülne. Mikor a rendőr szolgálatban van, betőlti szerepét, és nem számít, hogy nős-e vagy nőtlen, hogy a büntetéssel sújtott polgárnak rokonszenves-e vagy nem. Ő csak hivatalos tényked̈ést teljesít, amely semmiféle személyes kapcsolatot nem igényel. Egy férj nem teheti meg ugyanazt a feleségével. Ha csak kötelességét teljesíti, a felesége azt érezheti, hogy ővele nem kommunikál, hogy álarcot tesz fel és jelmez mögé rejtőzik. A rendőr szerepében a jelmez természetes és igazolt. Az éretlen hitet élő személy az apostolságot szerepnek tekinti. Úgy érzi, hogy az egyházat képviseli. Apostolságát személyteleníti, megfosztja minden egyéni tanúságtételtől. Fontosnak tartja az öltözetet, a jelvényeket, a címeket és megbizatásokat, amelyek neki státust, rangot nyújtanak, és mentesítik attól, hogy önmagát elkötelezze. Sokat hivatkozik okmányokra, és idézeteket használ, hogy ezek mögé rejtőzve saját személyét kikapcsolhassa. Erre azért van szüksége, mert elválasztja hitét az életétől, személyes kapcsolatait apostoli összeköttetéseitől. Neki a hit csak külsőség, s minthogy az apostolkodás a hit megnyilatkozása, az is külsőség, mégpedig személytelen és mesterséges.

Az éretlen hit apostolkodásának másik veszélye a fanatizmus és az elvek merevsége. Szükségét érzi annak, hogy apostolsága által teljesítse kötelességét Istennel szemben, és a vallásos magatartást másoktól is megköveteli. Nem retten vissza attól, hogy isteni büntetéssel vagy egyenesen a pokollal fenyegessen.

2. Mikor az ember eljut a felnőtt hitre, a helyzet homlokegyenest megváltozik. Mindenekelőtt ellenszenv tölti el minden iránt, ami vallásosnak látszik, ami túl jámbor vagy egyházi jellegű. Az apostolságot a mindennapi életre helyezi át. Már nem különíti el az élettől. Hirdeti és értékeli a konkrét helyzetekben való autentikus állásfoglalást és az őszinteséget. Szívesebben foglalkozik otthoni problémáival, semhogy olyan apostoli tevékenységnek szenteljen néhány órát, amely életétől teljesen független. Azt vallja, hogy az apostoli tevékenység

lényege a szeretet és a szolgálat a természetes életkörülmények keretében. Amennyiben részt vesz valamilyen csoportban, előnyben részesíti azokat, amelyek megbeszélések keretében segítenek tudatosítani és megtárgyalni a keresztény életének különféle szempontjait. Ezért alapjában véve nem szereti, ha azt apostolkodásnak nevezik.

A felnőtt hitű ember csak nagyon szekularizált apostoli munkát vállal. Ahelyett, hogy hitoktatásra jelentkezne, a kezdeti evangelizálást és az emberiség haladásának előmozdítását hangsúlyozza. Kitart a mellett az elve mellett, hogy amíg valakinek nincs emberhez méltó élete, nem lehet neki Krisztusról beszélni. Ifjúsági csoportokkal dolgozva érint minden égető problémát, anélkül, hogy rendszerint valami kimondottan vallásos témát tárgyalna. Szívesen épít iskolát vagy vállalja az igazgatóságot, de a hitélet elősegítését és a hitoktatást másokra bízza. A munkáspapoknak is ilyen a magatartása, mikor azt állítják, hogy az apostolkodás érdekében meg kell osztani a munkásokkal a nyolc órás munkaidőt. Egész életüket tudományos kutatásnak vagy más teoretikus tanulmánynak szentelő papok is sokszor a felnőtt hit síkján mozognak.

A felnőtt hit apostolkodásának veszélye az aktivizmus. Sok reális és hasznos dolgot csinálnak, de kevés mélységgel. Lelkesednek a kifelé irányuló munkáért, de nincs türelmük elmélyülni.

3. Mikor az ember eljut az érett hitre, apostolkodásának módja ismét megváltozik. Ez esetben nem válik homlokegyenesen ellenkezővé. A valóságos és reális iránti finom érzék biztosítja a folytonosságot. Úgy látszik, hogy az apostoli tevékenység elengedhetetlen alapja megtalálható a felnőtt hitben, amennyiben mindent az életre épít. Az élettől való elszakadás eltorzítja az apostolkodást. A felnőtt hitben van valami helyes, de látszólag leginkább a hit terjesztését megelőző körülmények közt tevékenykedik; megmarad a kezdeti evangelizálásban, iskolák, templomok építését szorgalmazza, elősegíti az emberi fejlődést, de nem beszél az evangéliumnak puszta, leplezetlen valóságáról. Kerüli a vallási témákat, nem beszél Jézus Krisztusról vagy az Istenről. Azok viszont, akiknek hite érett, vágyódnak ar-

ra, hogy tényleges lelki dolgokat közvetíthessenek, Istenről beszélhessenek, és másokat azok felé a mélységek felé irányíthassanak, ahonnan az érett hit fakad. Az érett hit a kimondottan vallásos iránt érdeklődik, nem azért, mintha az emberinek nem volna saját értéke, hanem mert az Üdvözítővel mint az ember legbensőbb központjával él kapcsolatban, és ez egész életét képes átalakítani. Inkább külsőleg kifejezésre jutó belső növekedésre törekszik, mintsem olyan külsőségekre fektessen súlyt, amelyek esetleg belső növekedésre vezethetnek.

A beszélgetés egész természetesen terelődik Istenre. Az éretlen hitű személy szándékosan beszél róla, még ha erőltetett és alkalmatlan is, amit mond. A felnőtt hitben van ugyan hajlandóság arra, hogy Isten szóba kerüljön, de ténylegesen idáig nemigen jut el. Az érett hitű ember beszélgetése spontán terelődik Istenre, mert benne él, és az élet kifejezi saját magát.

Az érett hit a hitélet közvetítésének kedvező területet választ az apostolkodásra: türelmes meghallgatása azoknak, akik útbaigazítást keresnek, csoportos megbeszélések, hitoktatás. Ismét kedvét leli az igehirdetésben. Mélyebb hatást vált ki. Nem az élettől elszakadt módon vagy csak a szociális szolgálat síkján dolgozik, hanem békét, jóságot, türelmet és hitet sugároz. Belső szükségből hirdeti az evangéliumot, tapasztalja annak erejét, tényleg megértésre találva hallgatóiban. Belső vágy fakad benne, hogy közölje a legjobbat, amije van. Nem veszti el az összképet, és nem kicsinyli le a külső hatásokat; de mindig az egész embert szolgálja: egy pohár vizet nyújtva is személyes kapcsolatot teremt, és mindig szem előtt tartja az örök élet szomjúságát. Amikor közösségben vesz részt, az nemcsak anyagi kapcsolatot jelent neki, hanem azt is, hogy megerősödjék az emberek egymással való érintkezésének lendülete, hogy meg tudják osztani lelki élményeiket.

3. *A politika*

1. Az éretlen hitű kereszténynek két egészen ellentétes beállítottsága lehet a politikával kapcsolatban.

Akik a hitnek kevesebb fontosságot tulajdonítanak, azok részt vesznek ugyan a politikában, de hitük egészen független et-

től a polgári tényked esüktől. Hitük a vasárnapi egyórás szentmisére és más előírt gyakorlatokra szorítkozik, de politikai életükkel nincs kapcsolatban. Politikai álláspontjuk és magatartásuk nem vág össze hitükkel, amelyet magánügynek tekintenek, míg a politika szerintük olyan dolog, amihez « a papok nem értenek ».

Mások viszont, akik a hitnek nagy fontosságot tulajdonítanak, főleg akik vallási fanatizmusra hajlanak, elítélik a politikát, mert lényegében rossznak tartják, és nem ereszkednek le a hatalomért való harcba, nehogy beszennyezzék magukat. Az ilyenek a politikától való tartózkodást azzal a mondással jellemzik: « Mentsd meg lelkedet. »

Mindkét magatartás megegyezik abban, hogy hitét a politikai felelősségtől elkülöníti, és éppen ezzel a szétválasztással teszi éretlenné.

2. Valóságos politikai működés rendesen a felnőtt hittel jár. Feltételezi a politikai folyamatot alkotó különféle tényezők tudatosulását.

A politikai felelősségérzet ébredése összefüggésben van a szociális igazságtalanságok felismerésével, az osztályok elkülönülésének tudatosulásával, a közéleti hatalom és az erőteljes gazdasági csoportok visszaéléseivel szembeni tehetetlenség érzésével. Nyilvánvalóvá válik, hogy a magán és egyéni eszközök elégtelenek a politikai túlkapások megszüntetésére. Konkrét tények ismerete szokott általános dél-amerikai helyzetünk felismerésére vezetni: ez a helyzet gazdasági és politikai függés. Az ország és a kontinens belső és külső gyarmatosító erőknek van kiszolgáltatva, ami gazdasági alárendeltség alapján politikai függést eredményez.

A politikai felelősségre ébredés másik tényezője annak felismerése, hogy nem elég csak az egyének vagy az egész társadalom megváltozásának szükségességét hirdetni, sőt egyik vagy másik intézmény módosítása sem elegendő, minthogy ezek a teljes rendszernek csak részei. A nemzeti közösséget kormányzó intézmények összességére kell hatni. Ez lényeges a politikához.

Ezután szokott következni a hatalomért folyó küzdelem

fontosságának felismerése. Sokan úgy látják, hogy a politika kizárólag ebben áll. Az ország ujjászervezése, intézményeinek megújítása, a belső igazságtalanságok legyőzése, az uralkodó rossz befolyások leküzdése, az alkotó erők irányítása a hatalomtól függ. Ezért a politika a hatalomért való küzdelem.

Ugyancsak nyilvánvaló a gazdasági élet kimondhatatlan fontossága a politikában. A létért való küzdelem nem más, mint az élelem, a lakás és az alapvető anyagi szükségletekért folyó harc. Virágzó közgazdaság lényeges tényezője a nemzet boldogulásának. A mi modern civilizációnkban pedig ez a tényező olyan fontos lett, hogy a politikai erők vagy tőle függnek, vagy alá vannak neki vetve. Az anyagi javaknak, elsősorban a gyáripar termékeinek hatalma van minden felett, s ez az önmagában funkcionális viszony könnyen alakul át kizsákmányolássá és rabszolgasággá. Majdnem mindig gazdasági viszonyok okozzák, hogy egyik ember a másiknak szolgájává válik. Az embernek a termékekhez való viszonya uralja a felebaráthoz való viszonyát is. Az ember viszonya a termékekhez olyan érdekeket hoz létre, amelyek a közösségi és politikai kapcsolatokat könnyen eltorzítják. A politikai öntudathoz hozzátartozik, hogy az ember a gazdasági tények fontosságát és következményeit számbavegye.

A politikai folyamatban a népnek jutó szerepet is észre kell venni. Sokan a politikát pusztán a hatalmak játékának tekintik, az ambíció és az uralomvágy küzdelmének. Ezt a célt egyesek emberbaráti ideáloktól áthatva akarják elérni; másokat egyéni vagy gazdasági előnyök mozgatnak; van, aki zárt arisztokratikus vagy pártérdekeket képvisel. De valamilyen formában mindegyik azt állítja, hogy a nép javát keresi. Ez a rosszul felfogott pártpolitika. Az ilyen politikai állásfoglalás ma nagyon erős bírálatot vált ki. Lehet, hogy ez a politika a nép javát is szolgálná, de nem lenne ura saját jövőjének. Nem lenne hivatásának tudatában. Nem dönthetne saját maga felett. Nem alakítana közösséget. Nem igyekezne a maga kultúráját, technológiáját, saját életformáját megalkotni, és nem tudatosítaná azt a küldetést, hogy az emberiség nagy családját szolgálja. Nem gyakorolhatná alkotóképességét. Kisebbségi csoport uralma alatt állna, mely jól vagy rosszul kormányozza. Ebben az elképzelésben a nép az uralomért versenyző erőknek

van kiszolgáltatva, melyek saját vagy idegen érdekeket helyeznek előtérbe. A nép nem kovácsolja a maga jövőjét.

Ezért manapság a politikai öntudat kialakulásánál alapvető dolog a nép szerepének felismerése. Kétségtelen, hogy a politika a hatalomért folyó küzdelem. De mire való a hatalom? Arra jó, hogy rendet teremtsen? Talán hogy anyagi jólétet biztosítson? Vagy arra szolgál, hogy a nép, a saját sorsának gyeplőjét a kezébe véve, megteremthesse saját életmódját, kultúráját, civilizációját, hogy a maga módján tudjon beleilleszkedni az emberiség nagy családjába? Ha igen, az a politika fogalmának megváltoztatását jelenti. Véget kell vetni annak a felfogásnak, hogy a nép természeténél fogva kiskorú, és ezért kis csoportok uralmára szorul. Az bizonyos, hogy a nép nincs mindig közvetlenül abban az állapotban, hogy önmagát tudná kormányozni. De alapjában véve józan, és ezért szükséges, hogy kifejezze magát, öntudatra ébredjen, képes legyen saját sorsát alakítani, és felszabadítsa magát az elnyomó hatalmak alól, amelyek passzív és leigázott állapotban tartják.

A politika ebben az értelemben nem azonos a pártpolitikával, hanem szélesebb körű mozgalom. A politikától való tartózkodás és a politikai szereplés között van egy közbeeső állapot: egy mozgalomban való részvétel. Ez azt jelenti, hogy az egyénnek megvan a maga állásfoglalása, de nem ölt testet szükségszerűen aktív pártpolitikai szereplésben. Nemzeti öntudatot jelent, szolidaritást a nép fejlődésével és együttérzést az érdekeivel, kritikus ellenszegülést elnyomó helyzetekkel szemben, valamint konkrét állásfoglalást a nemzeti közösség felépítésére vonatkozó vonalvezetésben.

A felnőtt hitű egyén meglátja, hogy a közéleti tényezők sokfélék. Tudja, hogy a helyzetben rejlő feszültségeket, amelyek az egyéni és szociális érdekek, a gazdasági, valamint a különféle érdekcsoportok közt fennállnak, egyszerre nem lehet megszüntetni. Megérti, hogy a politika türelemjáték, amely sok fennálló tényezőnek az integrálását követeli. Ez magában véve nem zár ki forradalmi magatartást, csak azt a realizmust jelenti, hogy a nemzeti valóság megalkotásában szerepet játszó minden tényezőt számításba kell venni.

A felnőtt hitű személy megérti, hogy kizárólag a testvéries együttélésben, mindenkinek — különösen a szegényeknek és gyengéknek — boldogulásáért való küzdelemben, és végső fokon az egész nemzet egyenjogúsítása által élheti autentikusan a hitét. Tudatára ébred annak hogy a politikai felelősség érzete alapvető követelménye az evangélium által megkívánt szeretetnek. A szeretet ugyanis nemcsak abból áll, hogy kedvesen mosolygunk a szomszédra, hanem hogy szolidaritást vállalunk a nép fejlődésével, részt vállalva a saját jövője alakításának eléréséért folyó küzdelmében. A hitében felnőtt személy abban különbözik attól, akinek hite gyerekes, vagyis éretlen, hogy az evangéliumi szeretetet elválaszthatatlannak tartja a politikai felelősségtől, és részt vesz az egész nép politikai felszabadulására irányuló mozgalomban. Felismeri, hogy amennyiben a politikai küzdelem tényleg a fent kifejtett keresztény meglátásból ered, akkor kiváltságos módon juttatja kifejésre a keresztény szeretetet. Politikai tevékenységét keresztény hite motiválja, s azt egészen e felszabadítás munkájában éli meg. Keresztény hite és társadalompolitikai törekvése az emberi közösségért való önzetlen odaadásba olvad össze. Az éretlen hitű viszont nem tud felülemelkedni a valóban felekezetieskedő, kisebbségi, kapitalista vagy látszatra forradalmi érdekeken, amelyek a népnek nem adják meg az őt megillető központi szerepet.

3. Aki eljut az érett hitre, annak politikai meglátása ismét megváltozik. A hit követelménye és a szociálpolitikai helyzet iránti felelősség közt megmarad a lényeges kapcsolat. Isten iránti magatartásunknak végeredményben a szociális tényekben kell megnyilvánulnia, és az igazságszeretet az emberek együttélésében tükröződik. Az érett hitű keresztény — éppen úgy, mint akinek felnőtt a hite — nem tarthatja magát távol a politikától. Hite és társadalompolitikai tevékenysége között azonban van egy bizonyos különbség. Mindkettőnek megvan a saját autonómiája. Habár megőrzik dinamikus egységüket és szerves kapcsolatukat, a kereszténben mégis olyan feszültséget okozhatnak, amelyet nem lehet olyan egyszerűen kiküszöbölni, mint ahogy azt az éretlen és a felnőtt hit teszi.

Az érett hitű keresztény úgy tekinti a politikát, mint hité-

nek kiváltságos kifejezését. Hite kapcsolja Istenhez, és azért az a mindene. Az ad értelmet életének, létének központja és mozgatója, hatása átitatja vitális megnyilatkozásait: mindent összefoglal, megadja mindennek az alaphangját, mindent mozgat. A politika ennek kifejezésére egy igen fontos és átfogó terület, mert a szociálpolitika adja meg a keretet a szeretetnek. De a politika nem öleli fel teljes egészében a hitet. — A politika küzdelem a hatalomért a nemzeti közösség megalkotása érdekében. Ez meghatározza célkitűzését és eszközeit. Legfőbb célja egy olyan felelős közösség megalakítása, amely azt az életteret biztosítja, amelynek keretén belül mindnyájan egyesülve elérhetik boldogulásukat. Ezt a közhatalom megszerzésével lehet megvalósítani. Ezért a politika a hatalomért folyó harc. Minthogy pedig a hatalom uralkodik, végeredményben harc az uralomért. Habár ezt a közösség szolgálata által akarja megvalósítani, és célja a nép megnyilatkozása és saját jövőjének alakítása, mégis uralkodni akar. A politikus végső célja a szolgálat, de eszközei alapjában véve mégis az ellenszegüléshez, a hatalomhoz, az uralkodáshoz, a kényszerítéshez és a szükséges erőszakhoz kötik.

Az érett hitű keresztény nagyon jól érti, hogy ez a hatalomért való küzdelem a szeretet követelménye egy olyan közösség megalkotása érdekében, amelyben nincs kizsákmányolás, az egyik ember nem nyomja el a másikat, nincs se nyomor, se osztálykülönbség, hanem mindnyájan testvérként élhetnek. De megérti azt is, hogy éppen ennek elnyerése érdekében kell hatalomhoz jutni és erőszakot gyakorolni.

Erre a küzdelemre a hite készteti; de ugyanakkor hite nem engedi, hogy annyira azonosítsa magát a hatalomért folyó harccal, hogy ne tudja megtartani a kellő távolságot, és politikai harcának mélyebb inditóokait ne tudja felülvizsgálni. Jól tudja, hogy a politika a hatalomért való küzdelem az uralom elnyerésére. Azért felveti magának a kérdést: miért akarja a hatalmat? Miért akar uralkodni? Azért keresi-e, mert szolgálni akarja a közösséget, általános jólétet teremteni, a közjót előmozdítani? Vagy talán ellenkezőleg, az uralom szenvedélye hajtja, a hatalmat magáért a hatalomért keresi, egyéni gazda-

sági előnyökre törekszik, pártjának saját érdekeit akarja érvényesíteni, vagy csak egy osztály szolgálatába kíván állni? Miért keresi a hatalmat? Talán valami neheztelés az indítóok? Sok politikus, akit az igazság és haladás szomjúsága hajt, tevékenységében agresszíven fordul saját szülei és rokonai ellen. Tudat alatt a lelkük mélyén emberbaráti érzelmek helyett neheztelő sértődöttség ösztönzi őket. Az érett hitű kereszténynek kapcsolata Istennel olyan támaszt jelent, amely lehetővé teszi, hogy a politikai küzdelmet állandóan felülvizsgálja és viszonylagosnak tekintse. Ennek az önvizsgálatnak magára a politikára nézve is felbecsülhetetlen fontossága van, mert ha a politikus indítóoka gyökerében más, mint ahogy azt képzeli, akkor kényúrrá válik, ha hatalomra jut. Sok politikus küzdött látszatra magasabb ideálokért, és amikor a hatalom birtokába jutott, felebarátai kizsákmányolójává és elnyomójává lett vagy megszedte magát. Az érett hitű keresztény nemcsak a külső célokat tartja szem előtt, hanem az azokat mozgató belső indítékokra is ügyel. Nemcsak külső felszabadításért harcol, mert tudja, hogy létezhet belső rabszolgaság is, amelyet ugyan szép ideológiával álcázni lehet, de végeredményben mégis elnyomást és igazságtalanságot okoz.

Az érett hitet élő ember azt is megérti, hogy a politika hitének nem egyetlen megnyilatkozása, hanem hogy az a politikai tevékenységtől stílusra és célkitűzésre nézve eléggé különböző cselekvésmódra is indíthatja. Sokszor olyan magatartásra és viselkedésre vezeti, amely nem annyira az intézmények megváltoztatására, hanem inkább a lelkület átalakítására irányul. Ebben az esetben, minthogy sokkal bensőbb hatásra törekszik, inkább a prófétai igazsághirdetéssel, tanúságtétellel, a magát kiszolgáltató szeretettel tevékenykedik, megosztva kenyerét a szegényekkel és elhagyottakkal. Ezek az eszközök mind nélkülözik a politikai hatalom erejét. Az érett hitű ember ezért bizonyos feszültséget érez, hogy mikor, mi módon cselekedjék. Minthogy igazságot akar, érzi a felelősséget, hogy erővel kell küzdenie és, ha szükséges, erőszakkal is megszüntetnie az igazságtalan elnyomást; egyúttal azonban értékeli a védtelen szeretet lelki erejét is. Ezért politikai felelősségét nem veszi könnyen, sőt nem is veszti el erélyét engedékenységgel vagy hiszé-

keny naivitással. Nem hagyja figyelmen kívül azt sem, hogy a politikai mozgalmakban is lehet hasznosítani és kamatoztatni az alázatos szolgálatot. A politikai küzdelemben tud politikai eszközöket alkalmazni, de tudja azokat relativizálni is, mert hiszi, hogy a lélek sokkal inkább nyilvánul meg a gyengeségben, mint a hatalomban. Erről belső élménye tanúskodik, és nem bánja, ha mások nem vesznek róla tudomást. Itt válik nyilvánvalóvá az érett hitben tapasztalható, fentebb említett feszültség a hit politikai és egyéb megnyilatkozásai között.

4. Feltételezve, hogy az érett hitű keresztény mintegy belső szükségtől indítva vesz részt a politikai mozgalomban, lássuk most, *miként tevékenykedik* egy olyan területen, amelyen szabad döntése folytán van jelen.

Vállalhat apostoli tevékenységet, azaz pasztorális feladatot, vagy pedig vállalhat politikai feladatot azzal, hogy belép egy politikai pártba. Az első esetben választása olyan aktivitáshoz köti, amelynek nem célja a hatalom elnyerése, hanem a szavak ereje; a tanúságtétel és az alázatos szolgálat által halad célja felé. A második esetben közvetlenül a hatalomért való küzdelemre kötelezi el magát. A két elkötelezettség minőségileg különböző. Mindkét esetben érdekes a hit és a politika közti feszültséget megfigyelni, mert jellemző az érett hitre.

a) Tételezzük fel, hogy az első példa szereplője egy pap, aki nyomortelepen él, és azonosítja magát híveivel. Nap nap után tapasztalja életkörülményeik bizonytalanságát: igazságtalan béreket kapnak, amelyeket ráadásul még ki sem fizetnek időben, vagy munka nélkül vannak; idegeneket megfelelő papírok hiányában szerződés nélkül a legalacsonyabb bérért dolgoztatnak; az egészségügyi állapotok embertelenek, orvosi ellátás nincs, folyó víz, villanyvilágítás és csatornázás hiányzik, élelmiszerben is hiány mutatkozik, és hasonló dolgok egész sora. A pap arra van hivatva, hogy lelkipásztori eszközöket használjon anélkül, hogy politikai hatalomra törekedne. Ezt a szerepet lelkipásztori hivatása szabja meg.

Tapasztalni fogja, hogy hívei még ezek közt a bizonytalan életkörülmények közt is fogékonyak az evangélium és az Isten ügyei iránt; ezért beszél is nekik az Istenről. Felállíthat egy

segítő szolgálatot, hogy rendkívüli esetekben a rászorulók támogatásban részesülhessenek. De tudja, hogy mindez nem elég, és ezért hirdetni fogja az evangéliumot a maga egyszerűségében, azaz beszél arról, hogy mindenkinek megvan a joga az emberhez méltó élethez. Az evangélium nevében felhívja az emberek figyelmét saját bűneikre és igazságtalanságaikra; de szociális helyzetükre is. Esetleg megpróbálja másokkal együtt országos vonalon is hallatni a hangját. Habár ez a öntudatra ébresztés nem politika, mégis megvan a politikai következménye. Hirdetnie kell, hogy az emberhez méltó élet eléréséhez nem elég az egyes személyek igyekezete, hanem összefogás által kell odahatni, hogy érdekeiket képviseltethessék és emberhez méltó körülményeket követelhessenek. Lesznek csoportok, amelyek ezt politikai tevékénységnek tartják és üldözőbe veszik. Lesz a telepen olyan politikai mozgalom is. amely a hívek valóságos érdekeit képviseli. És így minthogy plébániáján nagy erkölcsi tekintéllyel rendelkezik, kezd politikai tekintély is lenni. Ez elkerülhetetlen. Ekkor fogja a hatalom kísértését érezni. A kísértés abban állhat, hogy lelkipásztori hivatását politikai vezérszereppel azonosítsa. Lelkipásztori tekintélye készteti arra, hogy politikailag hatalmat és nyomást gyakoroljon. Egy éretlen hitű pap könnyen kivonhatja magát a felelősség alól, és politikamentes prédikációival, az evangéliumi igazság követelményeinek rovására, nem teremt feszült helyzeteket. A felnőtt hitű papnál, minthogy a szeretet szolgálatában áll, habár annak inkább nyilvános és külső szempontjait veszi tekintetbe, a lelkipásztori hivatás sokkal inkább egybeolvad politikai felelősségével. Az érett hitű pap pedig feszültséget fog érezni, amely egyrészt a híveinek valóságos és sürgős szükségleteit képviselő mozgalom iránti elkötelezettsége, másreszt az ige erején alapuló küldetése között áll fenn. Az igazság iránti felelősségéről nem tud lemondani, és szükséghelyzetekben kénytelen beavatkozni a politikába. Másrészt érzi, hogy az evangéliumnak a politikai harctól és a külső rendtől különböző szempontjai is vannak, és hogy választása, azaz apostoli hivatása által magára vállalta azt a kötelezettséget, hogy az ige erejével dolgozzék, amely lehetetlenné válik, ha egy politikai párttal teljesen azonosítja magát. A két lehető szerep közti feszültség jellemző az érett hitre.

b) A másik eset az, mikor egy hitében érett kereszténynek van pártpolitikai elkötelezettsége. Ő is érzi, hogy az evangélium hívja, hogy pusztán a szeretet erejével cselekedjék, de ez a politikai aktivitásban lehetetlen. Esetleg bizonyos nosztalgiával Gandhi erőszaktól tartózkodó beállítottságára gondol. Érett hite segíteni fogja, hogy politikai motívumait felülvizsgálja. Azt is tapasztalni fogja, hogy ha hitének vannak is politikai megnyilvánulásai, azokban nem merül ki. Politikai elkötelezettségének keresztény komolysága ellenére hitét a politikai tevékenységen kívül is kell táplálnia és kamatoztatnia. Szüksége lehet arra, hogy csoportokkal vagy egyes személyekkel jöjjön össze, akikkel hitét közölheti és megoszthatja. Istenhez való viszonyának megvannak a sajátos szükségletei. A politikában mint ember dolgozhat emberekkel, ha nem is hivők; de alkalomadtán másfajta kommunikációra is van szüksége, mert politikai tevékenysége nem öleli fel egész hitét. A politika hitének egyik kifejezésre juttatása, de nem az egyetlen.

Arról is számot ad magának, hogy minden emberi cselekedetnek, még a vallási megnyilatkozásoknak is lehet politikai jelentősége, fel lehet őket ilyen célra használni. A békét, az evangélium által hirdetett toleranciát vagy a tekintélynek való behódolást gyakran használták ki politikailag a fennálló rend igazságtalanságainak fenntartása érdekében. Az érett hitű egyén megérti, hogy a pusztán vallásos cselekedeteknek ez a színezete nem veszi el a hit megvallásának saját értékét. Másrészt érzi az emberi cselekedetek kölcsönös kapcsolatának a feszültségét.

5. Igyekeztünk a hit különböző fokozatait a politikai tapasztalat keretében felismerni.

Akinek hite éretlen, az nem tapasztal feszültséget a hit és a politika közt, mert leegyszerűsíti a helyzetet. Ha a politika mellett dönt, vallásossága attól teljesen független marad; ha pedig a vallásosság mellett áll ki, nem folyik bele a politikába.

Minthogy a felnőtt hitű egyén elfogadja emberi valóságát, a politikát is vállalja, mint a nemzeti közösség alakításának alapvető tényezőjét. Politikai öntudatra ébredve a realitásból eredő feszültséget érez, amit nem lehet semmibe venni. Rájön a ha-

talom fontosságára, a gazdasági körülmények súlyára, az emberek közti viszony elsőbbségére. Megérti, hogy az emberi kapcsolatok összessége olyan nemzet megalakítása felé halad, amely saját jövőjének akar építője lenni. A helyzet ismerete érezteti vele a politikai tényezők összességében rejlő feszültséget. Politikai feladatába egész hitét bele tudja fektetni, mert azt úgy tekinti, mint szeretetének és az emberiség szolgálatának kifejezését. Ha nem csatlakozik is politikai párthoz, felelősségérzete fennáll, és ő maga a nép felszabadítására irányuló mozgalomban részt vesz.

Az érett hitű keresztény még több feszültséget érez. Azt is érzi, hogy annyira elmélyült Istennel való kapcsolata, hogy a politikai tevékenység, bármennyire keresztény is, már nem tud hite kizárólagos kifejezésterülete lenni. Hite alapján politikai magatartását felülvizsgálja és megbírálja. Érzi, hogy az evangélium a hatékony és harcos szeretet követelményén felül a szó erőtlenségét és a védtelen szeretetet is sugallja, mert ezekben nyilvánul meg a lélek ereje. Tudja, hogy a hit és a politika nem tud az emberiség részére egyetlen altruista odaadássá olvadni. Mindegyiknek megvan a saját jellege, habár szoros a kapcsolatuk.

4. *Az ima*

1. Az éretlen hitű ember bajában gyakran fordul az Istenhez segítségért. Imáiban kedveli a meghatározott formákat, mint a Miatyánkot, az Üdvözlégyet, a rózsafüzért vagy a szentekhez szóló más imaszöveget. Ezeknek néha még mágikus fontosságot is tulajdonít. Egyesek még azt is hiszik, hogy az ima értéke az elmondott szöveg tartalmától függ.

Az éretlen hit túlnyomó szerepet juttat a könyörgő imának. Akinek ilyen a hite, az ha imádkozik, mindig esedezik, mindig kér valamit. De kérésének tárgya nem az élet természetes növekedése, hanem bizonyos kegyek, amelyekre szüksége van, mint veszélyek elhárítása, gyötrelmes gazdasági problémák megoldása, betegségek meggyógyítása vagy a neki kellemetlen személyek megváltozása. Könyörgései gyakran segélykiáltások. Egyesek csak szükség esetén imádkoznak,

és amikor minden rendben van, megfeledkeznek Istenről. Nyilvánvaló, hogy nekik az Isten csak olyan segítség, aki a helyzet megoldásakor feleslegessé válik.

Az Istennel szembeni éretlen magatartás másik jellegzetessége az, hogy nem ismeri az imában való odaadást, hanem az imát sajátmagára összpontosítja. Neki az ima nem arra szolgál, hogy magát Isten rendelkezésére bocsássa, hanem hogy az Isten az ő szüségleteit kielégítse. Nehézségeiben az Istennek őt ki kell szolgálnia, de az eszébe sem jut, hogy ő ajánlja fel szolgálatait. Az ilyen ima egocentrikus. Az önzés alkalomadtán olyan fokot ér el, hogy az ember már nem is az Istenhez, hanem saját magához fordul. Imája aggályos töprengéssé változik, önmagával társalogva kibeszéli magát. Rendszerint azonban nincs is tudatában annak, hogy ez már nem ima, vagyis azt hiszi, hogy imádkozik, holott csak önmagába zárkózik.

Szokásos nehézsége az imában az a kétség, hogy az Isten talán nem hallgatja meg. Aggódva figyeli, hogy kérései megvalósulnak-e. Ha igen, akkor van bizalma Istenhez; de ha kívánságai nem válnak valóra, elveszti áhítatát. Hogy saját akaratát elérje, ígéreteket tesz Istennek, akit üzletfélnek tekint, hiszen adásvételi viszonyba lép vele.

Sok éretlen hitű egyén az imában lelkiismeret-furdalását akarja enyhíteni. Nem elégíti ki az egyszerű bocsánatkérés, de még a szentségi feloldozás sem, és ezért a pokoltól való félemmel járul az Istenhez. Bűnösnek érzi magát és meg akar tisztulni.

2. A felnőtt hitű személy egészen másképpen imádkozik. Felfedezte önmaga felajánlásának az értékét. Imájában jóformán semmit sem kér, hanem Isten rendelkezésére bocsátja magát. Hogy nem kér, annak mély eszmei alapja van. Úgy látja, hogy az embernek magára kell vállalnia az evilági felelősségeket, ahelyett, hogy éretlen módon Istenhez folyamodna. Szembe kell néznie életével, és a nehézségeket saját eszközeivel kell megoldania. Neki kérni annyit jelent, mint lemondani saját felnőtt autonómiájáról, gyermekes képet alkotni Istenről, mintha Isten az ember lustaságát takargatva oltalmazná, és ezzel megakadályozná azt, hogy az élete útján jelentkező

nehézségekkel szembeszálljon. Ha imájában kér valamit, az nem kegyekre vonatkozik, mintha a teremtésnek foltozgatásra volna szüksége, hanem kérése az általános növekedéssel van összefüggésben: hogy eljussunk az Isten által rendelkezésünkre bocsátott egész teremtés uralmára, hogy az emberek mint testvérek tudjanak élni, hogy megértsük egymást, hogy az Egyház hitében fejlődjön. Könyörög természetszerű fejlődésért, de nem kéri annak csodálatos megvalósulását, amit nekünk kell itt a földön megoldanunk.

A felnőtt hitű ember az ima többféle faját gyakorolja, amelyek saját helyzetének tudatosítására és felelősségeinek az evangélium követelményei szerinti felismerésére irányulnak. Lelkiismeretet vizsgál, gondolkodik, elmélkedik az evangéliumon.

Imájára talán az a legjellemzőbb, hogy nagyon keveset vagy egyáltalán nem imádkozik. Azt tartja, hogy maga az élet az imája. Az a meggyőződése, hogy az ima érintkezés Istennel, és hogy ő Isten hívására életével felel, nem pedig szavakkal. Isten az események által szól, és az embernek tettel kell felelnie. A hét elején felajánlja életét, és minden munkáját imának tekinti abban a meggyőződésben, hogy imája maga az élet. Energikusan bírálja azokat, akiknek imája és magatartása nincs összhangban.

3. Mikor az ember eléri az érett hitet, ismét elkezd imádkozni. Miként a felnőtt hitű, ő is tudatában van annak az el nem hanyagolható kapcsolatnak, amely Istenhez való viszonyunk és az életünk között fennáll. Érzi, hogy bele van gyökerezve az életbe, és ezért nem tudná attól az Istent elválasztani. Hogy egészen neki szentelhesse magát, szükségét érzi a magánynak és az összeszedettségnek. Munkájának és az emberekkel való bánásmódjának előfeltétele a magány. Erőt érez, mely befelé irányítja.

Visszaemlékezve felnőtt hitének időszakára, azt, hogy annak idején az imát elhanyagolta, azzal a ténnyel magyarázza, hogy — túlságosan elmerülve a külső tevékenységben — felületesen élt. Úgy látja, hogy abban az időszakban istenképe a mindenség személytelen erőire vonatkozott, és azért tekintette ele-

gendőnek magát az életet, anélkül, hogy az imának mint személyes párbeszédnek szükségét érezte volna. Most már úgy látja, hogy felnőtt hitének magatartása hasonlított ahhoz a férjhez, aki azt mondja a feleségének, hogy szereti, és szeretetét odaadó munkájával és pénzzel ki is fejezi, de nem érzi szükségét annak, hogy bizalmas beszélgetésre is szenteljen időt. Az érett hit szemszögéből tekintve ez a magatartás teljesen személytelen és annak tudható be, hogy akkor még nem fedezte fel Istent mint élő személyt.

Az érett hit imája kontemplatív jellegű. Az ember már nem vitázik, nem beszél, nem gondolkodik, hanem az Isten jelenlétébe helyezkedve belső, békés, szeretetteljes csodálattal érintkezik az Úrral. Ez a kapcsolat olyan mélységben valósul meg, amelyet azelőtt nem ismert. Az imában belsőleg teljesül ki, és a mindenséggel egyesül. Nagyság és kicsiség, tevékenység és nyugalom, élet és elmúlás nagy összhangban eggyé válnak. Az imában az ember megújul és megpihen. Ez a nyugalom jelzi a belső egyszerűség útját. Annak a jele, hogy a béke, a nyílt őszinteség és közvetlenség, amely lényében és cselekvésmódjában megnyilvánul, nem önáltatásból fakad.

Az érett hitnek egy másik jellegzetessége az, hogy újra megtalálja a mennyei Atyát, személyesen tud hozzá fordulni. A felnőtt hit időszakában bizonytalanul az Istenhez szólt, a Fiúval való kapcsolata is inkább névleges volt, mint valós. Most az Atya és a Fiú személye fontossá kezd válni. A leheletben, a mindenség kozmikus erőiben, az élet sarjadásában — de különösen a hit fakadásában a Lélek megnyilvánulását látja.

Míg az éretlen hit elválasztja az imát az élettől, a felnőtt hit pedig hagyja, hogy az élet felszívja magába, az érett hit arra vágyódik, hogy az Istennel a magányban egyesülhessen; ez az egység életének egyszerűségében tükröződik vissza.

5. *A Szentírás*

1. A gyerekes, azaz éretlen hit a Bibliában egy szentekkel, angyalokkal és ördögökkel teli csodálatos világot lát. Isten hat nap alatt teremtette a világot, és a hetediken megpi-

hent. Ádám és Éva a paradicsom álomvilágában éltek, megették az Isten által tiltott almát, és ezzel bűnt követtek el. Galilei idejében a föld mozdulatlansága mellett érveltek, idézve az Ószövetségnek azt a szakaszát, amely szerint a nap reggel felkel és este lenyugszik; ebből arra következtettek, hogy a nap mozog és nem a föld.

Az ilyen felfogás szerint maga Jézus is egy csodálatos világba tartozó személyiség. Minthogy Isten Fia, csodákat művel; de az a kérdés fel sem merül, hogy Jézus egyik vagy másik gyógyítása nem lehetett-e pszichológiai szuggesztió. Jézus ördögöket űz ki; de nem is jut eszükbe, hogy a megszállottság jelensége nagyon hasonló egy epileptikus rohamhoz. Mindezek a kérdések azért nem vetődnek fel, mert nincs miért összhangba hozni az általuk ismert világot a Biblia csodás világával. Futhatnak párhuzamosan. Az is lehetséges, hogy egyszerűen az ördögök beavatkozására gyanakodnak, mikor bármi ismeretlennel kerülnek szembe.

A feltámadás sem okoz nekik nehézséget. Jézus Krisztus feltámadt a harmadik napon, azután felment a mennyekbe, és az Atyaisten jobbján ül. Ez azért nem okoz problémát, mert vallási világuk a mienktől el van választva, és nincs szükségük arra, hogy a bibliai jelenségeket a mindennapi tapasztalattal összekössék. Nekik a vallás világa autonóm és független. Minthogy a mi földi létünk világa rossz, reménytelen és értelmetlen, azért a másikba költöznek át. Az égbe vágyódnak, mert a mi siralomvölgyünket nem tudják elviselni.

2. Ezt a gyerekes magatartást a *felnőtt hitű ember* gyökerestől elveti. A Szentírást nagyon értékes és fontos könyvnek tartja; ez a könyv azonban magyarázatra szorul, mert kezdetleges és mágiától ihletett észjárás szerint írták. Ezért tanulmányozni kell az irodalmi műfajokat, az író gondolkodásmódját és szándékait. Ennek folytán például kitűnik, hogy a Genezis gyerekek hitoktatására készült könyv, amelyet kívülről meg kellett tanulni. Meg lehet állapítani a Genezis viszonyát a zsidósággal szomszédos népek feljegyzéseihez is, tanulmányozni lehet a kölcsönhatást. Így kiderül, hogy Isten nem hat nap alatt teremtette a világot, hanem hogy a hét nap

szimbolikus kifejezésmódja a világ isteni eredetének, és nem zárja ki az emberiség történelem előtti korának tudományos kutatását. A csodák természetesebb magyarázatot kapnak. A modern exegézisnek minden bibliai jelenséget a mai tudomány világába kell beleillesztenie. Az exegetikus értelmezés következtében magának Jézusnak az alakja is megváltozik. Csodái részben természetes magyarázatot kapnak. Jézus feltámadása okozza a főproblémát, mert semmiképp sem épül bele a mi reális világunkba. A mítosztalanítás ellenére még mindig megmarad belőle egy (eléggé kicsinyre zsugorodott) szellemi mag.

3. Az érett hit más szemmel olvassa a Szentírást. Értékeli a kritikai apparátust, az irodalmi műfajok kutatását, a régészetre és szövegelemzésre épülő magyarázatot. A módszeresen levont következtetések segítségére vannak, de nem vesz el bennük. Tudja, hogy a Szentírás rendkívüli lelki tapasztalatokat tartalmazó könyv. Azért nem marad a felszínen, a külső problematikánál, hanem mélyebbre néző tekintettel közeledik hozzá, és ez által képes Isten szavát meghallani. A biblia a szívéhez szól és Istenről beszél neki. Ahelyett, hogy a modern exegetikai iskolákkal folytatna eszmecserét, az újszövetségi Szentírás olvasása által magával Jézus Krisztussal kerül kapcsolatba. A könyv technikai kérgénél sokkal mélyebbre hatol be. Eljut lelki velejéig. Ennek segítségével pedig meg tud érteni olyan jelenségeket, amelyeket a modern tudomány nem tud megmagyarázni. Rájön arra, hogy Jézus Krisztus mérhetetlenül nagy lelke saját természetének megfelelően olyan tetteket tudott véghezvinni, amilyeneket mi sokkal korlátoltabb tapasztalataink alapján csodáknak nevezünk. Felfogja, hogy Jézus személyének nagysága annyira meghaladja a mi emberi tapasztalatunkat, hogy neki a feltámadás egész természetes lépés lehetett. Az érett hitű keresztény lelki beállítottságával a Szentírásban olyan felemelő híradást talál, amely az Úr Lelkéhez viszi közelebb. Itt nemcsak felületes változásról van szó. Az emberről alkotott képe sokkal szellemibbé vált. Egyre inkább rabul ejti az élet mélysége, és minden lebilincseli, ami az Úrral tudja kapcsolatba hozni. Ezért vonzza a Biblia.

6. *A mise*

Az eucharisztia az egész kereszténység alapvető liturgikus cselekménye. Ezért itt minden istentisztelet és különösen minden szentség alapformájának tekintjük. Lássuk tehát, hogy a keresztény hitének egymást követő különböző szakaszaiban milyen magatartást tanúsít vele szemben.

1. A gyerekes, vagyis éretlen hitű emberek általában nagy fontosságot tulajdonítanak a szentmisehallgatásnak, és ezáltal igen vallásosnak tűnnek fel. Pedig ha vallásosságukat közelebbről megfigyeljük, azt vesszük észre, hogy ez a fontosság leginkább a külsőségekre és főképpen magára a részvétel tényére vonatkozik. Lelkiismeret-furdalásuk van, ha vasárnap nem mehettek el a misére, még akkor is, ha komoly betegség, egy fontos kötelesség vagy más súlyos ok akadályozta őket. Mások viszont, habár személyes vétket nem éreznek, mégis meggyónják a misemulasztást, mert számukra a tényleges részvételnek mágikus ereje van. Gyötrő gondot okoz nekik, hogy ne érkezzenek felajánlás után, és ne távozzanak áldozás előtt. Egyesek kétségbe vonják a misehallgatás érvényességét, mert az ajtón kívül álltak,vagy betegség miatt csak televízión hallgatták *. Egyes papoknak vannak a mise érvényességére vonatkozó problémáik, mert aggályosan kételkednek, hogy az átváltoztatás szavait teljes pontossággal ejtették-e ki. Mindezen

---

* Akinek az eucharisztikus közösséggel és a közösség vezetőjével, a miséző pappal nincs térbeli és az érzékszerveket igénybe vevő közvetlen, kölcsönös kapcsolata, az szentségileg nem vesz részt az eucharisztikus áldozatban. A vasár- és ünnepnapi misehallgatás törvénye szentségi részvételt, kölcsönös és közvetlen kapcsolatot ír elő. Ha ez a lényeges feltétel az egyén hibáján kívül nem valósul meg (pl. mert teljesen a templomon és misén kívülre szorult, vagy mert betegsége miatt nem hagyhatja el otthonát), akkor persze nem kell lelkiismeret-furdalást éreznie. Aki rádión vagy televízión követi a misét, az dicséretes és a lélek javát szolgáló dolgot tesz; részvétele azonban nem « igazi », nem teljes, nem szentségi; az Istennel és az Egyházzal való életközösségnek abba a kategóriájába tartozik, mint a vágykeresztség vagy a lelki áldozás. (A kiadó megjegyzése.)

esetekben a figyelem a szertartás tényleges elvégzésére összpontosul, mintha annak bűvös ereje volna.

Sokan pénzért harminc mise sorozatos elmondását rendelik meg (ún. gregórián misék), de azt sem tudják, hogy ki és mikor fogja azokat elmondani. Így természetesen nem is lehetnek jelen. Az emberben felvetődik a kérdés, hogy az ilyen személytelenné tett szertartásokba nem szivárog-e be nagy adag mágia.

A külső teljesítés túlzott fontossága háttérbe szorítja a személyes részvételt. Így például sokan azért járulnak a bűnbánat szentségéhez, mintha pusztán a mechanikus teljesítmény által elnyernék a bűvös feloldozást. Hogyan készül az ilyen a gyónásra? Azt mondja magában: « Áldozni szeretnék, azért gyónnom kell. Hogy gyónásom érvényes legyen, meg kell vallanom bűneimet. Előkészületként meg kell vizsgálnom lelkiismeretemet. Fel kell indítanom a bánatot, mert anélkül a gyónás érvénytelen. » Nyilvánvaló, hogy ilyen gondolkodásmód mellett könnyen feledésbe megy maga az Úr Jézus, mert a teljesítés folyamata teljesen lefoglalja az illető figyelmét. Mennyire más lenne, ha azt mondaná: « Tudatára ébredtem Jézus Krisztus irántam tanúsított nagy szeretetének. és ezért szégyellem, hogy nem szerettem jobban. Eddig távol maradtam tőle. Szeretnék belsőleg megváltozni, és most szeretném az ő részéről a bocsánat és biztatás jelét megkapni. Ezért fogok meggyónni.» Az első esetben a gyónás csak arra szolgál, hogy áldozhasson; a második esetben pedig a belső megtérés folyamatát koronázza meg.

Az éretlen hit a liturgiában és a szentségekben való személyes részvétel értékét lecsökkenti, mert az emberi valóságokat elkülöníti az Isten országától. Részére az anyagi világnak nincs értelme, és azért az ember lelki fejlődésének folyamatától távol álló vallási világba menekül. Neki nem az ember lassú és fáradságos felemelkedése, hanem a külsőségek ugrásszerű mágikus hatása jelenti a két világ közti kapcsolatot. Részére a kegyelem nem isteni segítség, hogy saját fejlődését kezébe tudja venni, hanem a mennyei világba való átvarázsolás. Nem hisz az ember folyamatos lelki felemelkedésében, mert nem hisz az ember világának értékében, ahonnan ez a növekedés kiindulna. Mint-

hogy részére az emberi realitásnak nincs értelme, mágikus eszközökkel a vallás világába menekül előle.

Az éretlen hitben egyes vallási szimbólumoknak (mint a szentképen, a gyetyák, a szentek szobrai és képei, a szentségek, a tabernákulum, a feszület stb.) olyan nagy a fontossága, hogy az emberben felmerül a kérdés, vajon legalább is részben nem bálványok-e, vagyis hogy ezek a tárgyak nem helyettesítik-e azt az isteni valóságot, amelyet képviselnek?

2. Eljutva a felnőtt hitre a misével szemben tanúsított magatartás alapvetően megváltozik. Már nem bűvös szertartás, hanem a keresztények összejövetelévé, a közösség gyülekezetévé alakul át. Mindenekelőtt a szentek kara elveszti mitológikus jellegét, háttérbe szorulnak szobraik és képeik. Azután szekularizálódik az egész liturgikus tér, hogy a közösség összejövetelei részére célszerű hely legyen. Ezért eltűnik minden titokzatos elem, valamint az érthetetlen szimbólumok, amelyeket már csak a hagyomány miatt tiszteltek. Minden leegyszerűsödik, világossá válik, hogy a közösség megértse. Sőt a helyzet oda fejlődik, hogy maga a közösség határozza meg liturgikus megnyilatkozásait. A pap szerepe az, hogy összehozza és vezesse a közösséget. Ezért kell a néppel szemben állva bemutatnia a misét. A magánmise, vagyis az olyan mise, amelyet a pap résztvevők nélkül mond, elveszti értelmét, mert nem összejövetel. Rózsafűzér-imádkozás a mise alatt szintén megsemmisíti a részvételt. A figyelem majdnem teljesen a közösségre összpontosul. A mise az utolsó vacsora megújítása és a mennyei lakoma elővételezése, tehát összejövetel. A megfelelő légkört a papnak kell megteremtenie, hogy a hívek egynek érezzék magukat, mert ha az Úr Jézus nevében jönnek össze, ő is jelen van köztük. Sokszor idézik Jézus ígéretét: «Ahol ketten vagy hárman az én nevemben összegyűlnek, ott vagyok közöttük » (Mt 18,20). Nagyon fontos szerep jut az ige liturgiájának, hogy a közösség tudatosíthassa hivatását, és tagjai Jézus életének fényében megérthessék az idők jeleit. Ha nem alakul közösség, ha a pap alig hisz és a misét tizenöt perc alatt mondja el, hogy hamar vége legyen, ha a felolvasó nem megfelelő vagy az akusztika rossz, ha egy gyerek sírása magakadályozza, hogy az olvas-

mányt hallani lehessen, akkor a mise veszít az értékéből, mert nem létesül hivő közösségi légkör.

3. Az érett hit kifejlődésével új változás áll be. A hivő sokkal bensőségesebb magatartással keresi a misében való részvételt. Mélyebb magábaszállással vesz részt az eucharisztiában, kapcsolatot teremt az Úr Jézus halálával és feltámadásával ,mert figyelmét belsőleg teljesen az Úrra összpontosítja. Lelkisége felnőtt hitének időszakához képest elmélyül. Úgy érzi, hogy azelőtt sokkal felületesebben vett részt. Magatartása a gyerekes hittől eltérőleg helyes volt, de inkább a szavak értelme, a közösségi környezet és a feleletek kötötték le figyelmét. Közösségi öntudattal felállt és leült, több-kevesebb szórakozottsággal követte a liturgia főbb részeit. Az eucharisztikus cselekménynél jobban kedvelte az olvasmányokat és — amennyiben jó volt — a szentbeszédet, és igyekezett belőlük egy jó gondolatot vagy elgondolást meríteni. Most figyelme a láthatatlan történés felé fordul, amely a szívekben folyik le. Ez a változás három egymást kiegészítő szempontban nyilvánul meg.

Először: elmélyül a közösségi szellem. Az a meggyőződése, hogy a mise közösségi élmény, nem csökkent, sőt növekedett; de a közösségi kapcsolatot már nem külső tényezők jelentik, mint azelőtt (békeköszöntés, az összes résztvevők személyes ismerete, a közös válaszok, az énekbe való bekapcsolódás, olyan elhelyezkedés a templomban, hogy a szertartásokat jól láthassa stb.), hanem sokkal lelkibb módon próbálja elérni. A külső tényezőknek természetesen megmarad a fontossága, de mégsem kötik le figyelmét annyira, mint azelőtt. Az egység a közösséggel sokkal mélyebb szinten létesül. Egy politikai megnyilvánulásban lehet nagy lelkesedéssel részt venni és egy bizonyos egységet érezni anélkül, hogy az ember bárkit is személyesen ismerne. De van olyan lelki kapcsolat is, amely belsőleg létesül. Ennek kialakításában a papnak kimagasló szerepe van. Ha mély belső összeszedettséget sugároz, és a misét figyelemmel és magába szállva mondja, a közösség sokkal könnyebben helyezkedik ugyanarra a szintre: míg ha a pap figyelmetlen és szórakozott, ha csak a felolvasott szövegre összpontosítja figyelmét, anélkül, hogy az Úr jelenlétébe helyezné

magát, akkor nagyrészt meghiúsítja a közösség lelki harmóniáját.

Másodsorban: sokkal erőteljesebbé válik minden, ami az Úr Jézus jelenlétével van kapcsolatban. Az érett hit tapasztalata alapján úgy tűnik, hogy a felnőtt hit korszakában az Úr Jézus jelenléte sokkal inkább szavakban megnyilvánuló, mint átélt igazság volt. A hivő beszélt róla, de nem jutott el oda, hogy valóban Isten jelenlétébe helyezkedett volna. Most figyelme az Úr jelenlétére összpontosul, ezért sokkal bensőségesebb és átszellemültebb. Továbbá sokkal könnyebb elhinni azt is, hogy a szentségekben az Úr Jézus kezdeményez egy egész különleges közösségi kapcsolatot. Mikor a misét testvéri közösségben ünneplik, akkor a személyes és közösségi részvétel mélyén az Úr érezteti jelenlétét, amelyet mindenkorra megígért, amikor az ő testét esszük és az ő vérét isszuk. Érett hittel sokkal könnyebb a szentségi kegyelemben hinni.

Harmadszor: az érett hit újra értékelni kezdi a vallásos szimbólumokat, a liturgia nyelvét, és ismét felfedezi a misztériumot. A misztikum már nem az ismeretlent jelenti, mint az éretlen hitnél, sem pedig azt, amit a nép nem tud megérteni, hanem azt a dadogást, amely a kimondhatatlant akarja kifejezni. Minthogy sokkal mélyebb és szellemibb szintre helyezkedik, megsejti a hit láthatatlan titkait, és úgy érzi, hogy hiányoznak a szavak annak kifejezésére. A szentírás és a liturgia jelképes nyelvezete, a vallásos szimbólumok (mint a feszület, egy Mária-kép, a Jézust jelentő betűk: az IHS vagy az alfa és az ómega stb.) csak utalások, amelyek arra a valóságra segítenek koncentrálni, amelyet kifejeznek. Az embernek szüksége van egy érzékelhető ugródeszkára, valaminek a szemléletére, ami a figyelmet a kétségkívül jelen levő láthatatlanra segíti összpontosítani.

7. *A túlvilág*

1. Az éretlen hitű személy azért beszél a mennyországról, mert a föld nem elégíti ki, és mert itt nem találja meg a helyét. Neki a mennyország egy olyan csodálatos hely, ahol nincs szenvedés, nincs felelősség, nem kell fáradozni,

nincs küzdelem; tehát a földtől eltérő eszményi világ. Szerinte itt a földön szenvedés az osztályrészünk, el kell viselni az igazságtalanságokat, de elsősorban biztosítanunk kell magunknak a mennyországot a szentségek vétele által. Ezek segítségével állandóan a kegyelem állapotában kell lennünk, mert ha valaki halálos bűnben hal meg, egyenest a pokolba kerül. Az örök boldogság az erkölcsi követelmények teljesítésétől függ, ennek hiányában pedig a szentségi feloldozástól, amely a megszentelő kegyelmet biztosítja.

2. A felnőtt hitű egyén csak annyiban beszél a mennyországról, amennyiben bírálja azokat, akik azt fontosnak tartják. Kifogásolja, hogy az emberi felelősség elől menekülők a mennyország gondolatában találnak menedéket. Szerinte a felelőtlen ember arra használja a gyónást, hogy életét ne kelljen megváltoztatnia. A mennyország nem lehet menedékhely. « Nekünk — így tartja a felnőtt hitt — a földön kell élnünk. A mennyországunkat itt a földön kell megteremtenünk, és nem kell azon izgulnunk, hogy mi történik a halál után. Nagyon keveset tudunk arról, hogy ott mi lesz; ha itt helyesen élünk, nem érhetnek kellemetlen meglepetések. Nekünk a mennyország a mások szolgálata, a pohár víz, amelyet másnak nyújtunk, életünk hitelessége és megvalósulása a mindennapi élet küzdelmeiben. » A felnőtt hitű keresztény nem tagadja a másvilágot, de nem látja gyakorlati hasznát annak, hogy foglalkozzék vele. Az emberiség jövője, az emberiség nagy családjának boldogulásáért folyó küzdelem az, ami reménnyel tölti el. Látóköre a történelem jövője. Akik történelmi célokért küzdenek, mint természetes következményt remélik a túlvilági élet elnyerését. Az apostolság terén a felnőtt hitű ember szívesebben foglalkozik olyanokkal, akik a maguk részéről majd valami hasznosat alkotnak ebben az életben; kevésbé hajlandó betegekről és haldoklókról gondoskodni, akik ennek a világnak a felépítéséhez már nem tudnak hozzájárulni.

3. Az érett hitű keresztény más szemmel tekint a mennyország felé. A túlvilág sokkal közelebb került hozzá, és mindennapi életére nagy befolyással van. Az örök élet gondo-

lata nagy reménnyel tölti el és bátorítja a földi küzdelemre. A Szentírás ezt a reményt különböző képekkel szemlélteti. A jelen élet küzdelmét és szenvedését a szülés fájdalmaihoz hasonlítja: az anya (és hozzá hasonlóan a küszködő hivő) szenved, de azzal a reménnyel, hogy gyereke lesz. és ez a remény erőt ad, mert szeme előtt lebeg az a pillanat, amikor majd az újszülöttet karjában tarthatja. A másik figyelemre méltó kép a szántóvetőé, aki mikor a magot elveti, nem lát mást, mint a felszántott földet, amely a magokat eltakarja; de a szomorú látvány nem kedvetleníti el, mert lelki szemeivel már látja a termést. Számára a bevetett föld már tele van élettel, habár szemével ténylegesen csak a puszta földet látja. A termés reménye élteti. Szent Pál azt mondja, hogy a jelen élet szenvedését nem lehet a rajtunk majdan megnyilvánuló dicsőséges élettel összehasonlítani, és hogy azt már csírában magunkban hordozzuk mint a Lélek zsengéjét. E hasonlatokban jól megfigyelhető, milyen erőteljesen kell tekintetünket az örök élet felé emelni.

Az örök élet másik képe a mennyei lakoma. Az az ünnepség, amelyen a mennyei Atya asztalánál mindenki összegyűlik. E kép a történelem célja, vagyis az emberiség nagy családjának egysége és a földöntúli örök cél közti hasonlóságot szemlélteti. Mindkettő az egész emberi közösség végső kiteljesülése. Érett hittel meg lehet látni a két remény folytonosságát, mert a történelemben is mindig észlelhetők természetfeletti értékek. Akik földi reményüket e kényelem és fényűzés gazdasági értékeiben látják, nyilvánvaló ellentétben élnek az örök élet célkitűzéseivel. A halált úgy tekintik, mint a végét mindannak, amit alkottak és amibe reményüket helyezték. De aki egyre inkább áthelyezi érdeklődésének súlypontját olyan magasabbrendű értékekre, mint az igazság, mindnyájunk egysége és boldogulása, valamint Isten szeretete, az ezeket az értékeket egyre inkább a két remény közös nevezőjének tudja látni, mert a földre és az égre egyaránt vonatkoznak. Habár tudja, hogy itt nem lehet teljes boldogságot elérni, és hogy a halál dialektikus átmenet marad, benne mégis az emberi közösség belső növekedésének reménye az örök élet reményével kapcsolódik össze. Akinek felnőtt hite van, az ugyanabban az irányban halad, de minthogy lelki szemei nem látnak elég messze, a túlvilág sokkal kevésbé vonzza,

az ígéret halványabbnak látszik és ezért kevesebb erőt ad. Minél inkább tudja a felnőtt keresztény érdeklődését a belső értékek felé irányítani, beleértve a túlvilágot, annál inkább tud a reményből élni, és annál több erő fakad benne, hogy azt az új embert alakítsa ki a földön, aki egyszersmind a mennyei új ember ígérete.

8. *A szentek közössége*

1. Az éretlen hitű ember világa olykor tele van szentekkel, angyalokkal és ördögökkel. Az ezekbe helyezett hit és félelem, párosulva a realizmus és a kritikai érzék hiányával, elhomályosítja előtte a valóság és az illúzió közti határokat.

2. A felnőtt hitben kifejlődik valami finom érzék a valóság iránt. Kiküszöböl minden mítoszt, legendát, hamis miszticizmust, hogy Istent a természet szépségében, a felebarátban és a rászorulók szolgálatában találja meg. Jézus Krisztusban ésszerű és reális módon hisz. A liturgia leegyszerűsödik. Az istentisztelet helye igénytelenebb, vonalai egyszerűbbek, stílusa modern lesz; a templomot nem zsúfolja tele ezerféle értelmetlen diszítéssel. Ugyancsak bírálja a templomot benépesítő szentek sokaságát. Ezek rendszerint olasz, spanyol vagy francia szentek, mint többek között Szent Kajetán, Szent Rita, Kis Szent Teréz, Szent Antal, beleértve kétes eredetű szenteket is, mint Szent György, a Dioszpoliszban eltemetett vértanú katona, aki legyőzte a sárkányt. Ezeket « bálványoknak » tekinti, melyek elvonják a figyelmet Jézus Krisztusról, a keresztény kultusz középpontjáról, s ezért tiszteletüket a modern tudományok fényében nem látja helyénvalónak.

3. Az érett hit ismét feleleveníti a szentek tiszteletének fontosságát, de másképp, mint az éretlen hit. Az érett hitben nagyobb az érzék a túlvilág iránt, és ezáltal biztosítva van egy bizonyos kapcsolat az elköltözöttekkel is, ahogyan azt a szentek egyességéről tanítja a hitvallás. Az élet vallásos jelentősége kidomborodik. Sok ember nem tud beljebb hatolni önmagába, mint külső élete, fizikai munkája, kereskedelmi kapcsolatai és anyagi viszonya az emberekhez. Ezért beszélgetésük

is erre vonatkozó témakörökre korlátozódik. Mások tudatában vannak egy sokkal mélyebb dimenziónak, ahol az érdektelen szeretet érvényesül. Az ember életének súlypontját sokkal mélyebb rétegekbe helyezi át. Mélyebben hatol a létbe, ott békét talál, megismeri önmagát, és onnan kiindulva sokkal inkább embernek érzi magát, alkotóképesebbnek és reálisabbnak. Ha ezen a szinten otthonosan érzi magát, előfordulhat, hogy egy távollevő személy jelenlétét is meg tudja érezni. A szeretet kapcsolatba hozza őket egymással, és ez olyan valóság, amelyet fizikai távolság nem határol el. Sokan, akiket a halál elválasztott barátaiktól, szüleiktől vagy házastársuktól, szinte a tapasztalat síkján továbbra is érzik jelenlétüket. Azt mondja a Szentírás, hogy a szeretet erősebb a halálnál.

Ha az élet sok nyomorúságának alávetett keresztények között ez lehetséges, mert életük súlypontját lelki síkra helyezték át, miért ne lehetne egy kiváló kereszténynek a jelenlétét is érezni, aki ebben az életben eljutott oda, hogy az örök életet nagyobb intenzitással élte meg, mint mi magunk? Jézus Krisztus azt mondja, hogy ha valaki eszi az ő testét és issza az ő vérét, örök élet van benne. Ha ugyanaz az élet van benne, mint aminek részese lesz halála után, miért ne kereshetne kapcsolatot azokkal, akik már átjutottak a halál kapuján? A szentek egyességében való hit az éretlen hitűeknek egy csodálatos, de irreális világba való ugrást jelent; az érett hitűek, mivel végérvényesen gyökeret vertek a realitásban, elkezdik érezni annak isteni dimenzióját. Jézus feltámadása óta ez a keresztény hit. Ezért azok, akik már itt a földön élik az örök életet, nem tartják lehetetlennek, hogy kapcsolatot tudjanak teremteni a szentekkel, legalábbis könyörgés és közbenjárás formájában. Az sem látszik lehetetlennek, hogy egy szent kegyeivel vagy érzékelhető jelenlétével meglátogasson egy földi embert. Ha ez nem is mindennapi élmény, az érett hitnek olyan mély kapcsolata van a keresztény misztériumokkal, hogy nem tekinti hihetetlennek. Azt sem tartja elképzelhetetlennek, hogy egy keresztény, aki ebben az életben tanúságot tett isteni küldetéséről, mint Assisi Szent Ferenc, Bosco Szent János, halála után is kaphatna egy bizonyos küldetést, hogy a küzdő Egyháznak továbbra is tehessen valami szolgálatot. Legalábbis az a hit, hogy

a Szent Szűznek küldetése van arra, hogy anyja legyen minden kereszténynek, elemi része a keresztény életnek.

Egészen más volna, ha valaki önző könyörgéssel, egészségtelen szenzációhajhászással vagy hasonló szándékkal fordulna a szentek világához. Az éretlen hit jele volna. De a kölcsönös érintkezés az imában azokkal, akik Krisztussal vannak, hozzá tartozik a keresztény lelkülethez.

Ez a meghalt testvéreink iránti érzék nem akadályozza az Úrral való kapcsolatunkat. Sőt ellenkezőleg, ez a természetfeletti realizmus közelebb visz Jézus Krisztushoz. Miként a többiek, ő is ember volt, aki meghalt, de ismét felvette a kapcsolatot övéivel, hogy jelenléte ne legyen híjával minden tapasztalható kapcsolatnak, hanem az apostolok úgy beszélhessenek róla, mint élő barátról. Ezért Jézus Krisztus misében való jelenléte sem pusztán elméleti igenlés a hit teljes sötétségében, hanem mintegy az érett hit tapasztalási köréhez tartozik. Hitünk Jézus Krisztusban nem egy idegen világba vetett hit, hanem annak a folyamatnak a kezdete, amelyben a természetfeletti mint saját életünk kezd tudatosulni. Ezt ugyan nem mindenki tudja érzékelni, de valamelyes észrevétele hozzátartozik az ember hivatásához.

Az érett hitű keresztény Jézus Krisztust, a szenteket, a megholtakat és az egész emberiséget mint egyetlen nagy közösséget látja, amelyben szorosabb a kapcsolat és kisebb a belső távolság, mint ahogy az a felnőtt hit korszakában feltűnt.

VÉGSŐ MEGGONDOLÁSOK

1. Vessük fel a kérdést: a nemzetek történelmében nem lehet-e az éretlen, a serdülőkori, a felnőtt és az érett hit időszakait észlelni?

A felelet nem egészen egyszerű, mert ha egy személy egyidejűleg magában hordhatja a fejlődés több szakaszának egyes elemeit, mennyivel inkább egy egész nemzet! Ezért talán helyesebb azt kérdezni, milyen jelek utalnak az érett, a felnőtt, a serdülőkori vagy az éretlen hit nagyobb arányban való jelenlétére.

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy ez a könyv lényegében nem a külső magatartást vizsgálta, és hogy a hit fejlődése — elemzésünk tárgya — elsősorban belső folyamat. Ennek következtében azonos vallási gyakorlatok mögött a hit fejlődésének különböző fokai rejtőzhetnek. Ezeknek értelmezése nem olyan egyszerű feladat, mint önmagában véve a hagyományos gyakorlatok vallásszociológiai tanulmányozása.

Munkánk megkönnyítése végett néhány általános elvet kell leszögeznünk. Minthogy az éretlen hit megnyilvánulásaiban hasonlít az érett hithez, könnyen össze lehet őket téveszteni. Viszont mindkettő világosan különbözik a felnőtt hittől. Mikor egy erőteljes vallási mozgalom kezd fellépni, az érett hit túlsúlyban lehet jelen; tovább tisztul, míg csúcspontját eléri; de mikor a hanyatlás korszakába jut, a külső megnyilvánulások elvesztik tartalmukat, és az éretlen hit hordozóivá válnak. Mikor a vallási intézmények már elnyomást gyakorolnak, serdülőkori megnyilvánulásokat váltanak ki. Ez harc egy új hitért. Hasonlóképpen a hit elleni nyílt harc is rendesen a serdülőkor hitére utal. Általában egymással ellentétben álló csoportok vallási harca annak a jele, hogy magatartásuk nem haladja meg a serdülőkor vagy az éretlen hit kereteit. Vallási feszültség időszа-

kában az érett és a felnőtt hit vissza szokott húzódni. Amikor bizalom mutatkozik az emberi értékek iránt, és növekszik a történelmi öntudat, felnőtt hitről tesz tanúságot, mert lecsökkenti a hit megnyilatkozásait, és arra törekszik, hogy megnyilvánulásai az élet természetes kifejezéseivel azonosuljanak.

Ehhez a bevezetéshez nem annyira egy történelmi analízist, hanem csupán néhány magában véve vitatható töredékes megfigyelést szeretnék csatolni, amelyek további tanulmányozásnak nyitnak utat.

Az apostoli korszak kereszténysége határozottan az érett hit mozgalma volt, amely azonban már kezdettől fogva sok éretlen jelenséget is foglalt magába. Szent Pál leveleinek pasztorális figyelmeztetéseit olvasva nem nehéz azokat elképzelni. A katakombák Egyháza, amelyben a keresztények ezrei pecsételték meg hitüket vértanúsággal, meghosszabbítja ezt a korszakot.

Mikor az V. században a kereszténység már államvallás, összetétele megváltozik. Sokan politikai célra kezdik használni, ami éretlen hitre vall, ha ugyan egyáltalan hitnek lehet tekinteni, mert sokkal inkább politikai jelenséghez hasonlít. A középkorban a pápák és főpapok politikai tekintélye határozottan a felnőtt hit benyomását kelti, mert — a lelkipásztori vonalvezetést mellőzve vagy teljesen elhanyagolva — a közjóért érezték magukat felelősnek. Az Ószövetség zsidó papi uralma, a római birodalom istenített császárával és a középkor olyan jelenségei, amelyekben a világi hatalom és a vallási tekintély eggyé válnak, mindenképpen a felnőtt hit megnyilvánulásai. A középkorban egyidejűleg az éretlen hitnek sok mágikus jelensége is megtalálható. A reformtörekvések azonban és a középkor csúcspontja — említsük csak Aquinói Szent Tamást, Szent Domonkost, Szent Ferencet — az érett hitnek vitathatatlan nyomait is mutatják.

A XIV., a XV. és a XVI. század eleje a középkor hanyatlásával az éretlen hit jellegzetes vonásait tünteti fel. A reneszánsz újra gyökeret ver a földi valóságban, és ez a felnőtt hitre emlékeztet. A reformáció és ellenreformáció bőséges jelét adja az

autentikus érett hitnek, de nem hiányzik a vallási fanatizmus légköre sem, ami sokkal inkább az éretlen hit jellegzetessége.

A francia forradalom a szabadság és testvériség eszményével, a XIX. század ipari forradalma, továbbá a XX. század szociális mozgalmai visszatérnek az emberi realitásba, ami a felnőtt hithez hozza őket közelebb, ha nem is a kifejezett hithez. A múlt század istenellenessége és az ateizmus, amely az Istennel szemben az emberi jogokat követeli, a serdülőkori hitet hangsúlyozza.

Teilhard de Chardin munkája a mi szempontunkból nagyon érdekes. « Benne élünk » című könyvének bevezetésében világosan kijelenti, hogy az éretlen hit ellen ír és olyan tudósokhoz is szól, akikben legalább hallgatólagos hitet tételez fel. Ezért sokan, akik egyéni fejlődési folyamatukban túljutottak az éretlen hiten, Teilhard munkáiban felnőtt hitet látnak. Sokan annak védelmére használják fel. Az egyháziak közül sokan írásaiban az elvilágiasodás veszélyét látták. Pedig ha valaki figyelemmel olvassa azokat, feltétlenül egy nagyon mély érett hitet fedez fel, egy misztikusnak a hitét, aki beleszeretett az anyagban és az emberi történelemben megnyilvánuló istenibe.

A II. vatikáni zsinat a hit terén új helyzetet teremtett. A zsinat utáni konzervatív vonalvezetés egész világosan az éretlen és az érett hit keveredését tünteti fel. Arányáról nem akarok találgatásokba bocsátkozni. Stílusára jellemző a kimondottan vallási jellegű külső intézményekhez való hűség. A kérdés az lenne, hogy ezek a kimondottan vallási intézmények ma még mennyire tekinthetők autentikusnak, vagy mennyiben lettek tartalmatlanok s ezáltal az éretlen hit menedékei.

A zsinat utáni megújulási mozgalmak a felnőtt hit nyomait mutatják, ami abban nyilvánul meg, hogy a földi realitásokkal foglalkoznak, megnyílnak a modern világ felé, annak átformálására irányulnak, és értékelnek minden emberit. Érdekes megfigyelni, hogy a « Gaudium et Spes », amely az Egyház helyzetét tárgyalja a mai világban, az a konstitúció, amelyre ez az irányzat legtöbbször hivatkozik. Ezt a mai világgal folytatott dialógust követve a latin-amerikai Egyház nagy mértékben sürgeti a szociálpolitikai öntudatot, ami földrészünknek létkér-

dése. Ez legalábbis jele a felnőtt hitnek. Minden környezetben, csoportban vagy egyénben meg kellene látni, milyen fokon válik abszolúttá, vagy mily mértékben épül bele a természetfeletti szemléletbe, ami által az érett hit hordozójává válhat.

A hit népszerű megnyilatkozásai kétféle értelmezés lehetőségét szolgáltatják: jelenthetik az érett vagy az éretlen hitet. Valószínűleg mindegyik képviselve van; de arányukat nagyon nehéz volna megállapítani. Lelkipásztori tapasztalatom arra indít, hogy több érett, mint éretlen hitet tételezzek fel, habár a látható megnyilatkozások alapján az ellenkezőt lehetne gyanítani. Emlékszem egy fiatal paraguayi asszonyra, akinek ura hónapokig nem tudott munkát kapni. Elment vele egy zarándoklatra Szent Kajetán templomába, majd gátlásmentes egyszerűséggel mondta: « Mi hivők vagyunk. Nem küldjük az Istent káromkodva a fenébe. Zarándoklaton kértük, hogy küldjön munkát az uramnak. » Olyan valaki, aki bár ismeri az Isten megsértésének a kísértését, mégis alázatosan ki tudja fejezni a hitét, majd érett magatartást mutat a munkában, mint ahogy ebben az esetben történt, túljutott az éretlen hiten. A népi vallásosság egyes megnyilatkozásai talán helyteleníthetők, de hogy helyes képet alkothassunk magunknak, meg kell a hitet belülről éreznünk. Meg vagyok győződve arról, hogy az egyszerű embereknek sokszor érett a hite, és tanulhatnánk tőlük. A hit érettsége semmiképp sem függ a kultúra fejlettségétől, még kevésbé a civilizáció fokától.

2. Most pedig képzeljük el magunknak, hogy öt ember beszélget egymással. A hit fejlődésének különböző fokára jutottak el. Van hitében érett, felnőtt, serdülő, éretlen és még gyermek. Vallási téma vetődik fel. Hamarosan heves vita fejlődik ki. Lássuk, miként zajlik le.

a) A serdülőkori hitet élő túlharsog mindenkit, és hevesen támadja az éretlen és érett hitű véleményeket anélkül, hogy bármi különbséget tenne köztük. Kineveti azt, aki a gyermek hitét éli, és ha talán kevésbé zajosan is, de összekülönbözik a felnőtt hitűvel.

Az éretlen hitű azt állítja, hogy ugyanazt gondolja, mint az érett hitű; de ez a megítélés nem kölcsönös, mert amaz viszont

szakadékot lát köztük. Az éretlen hitű igyekszik meggyőzni a serdülő hitűt, de csak növekvő méltatlankodást vált ki. A felnőtt hitűt ateistának kezeli, az meg nevet rajta.

A felnőtt hitű támadja az éretlen és érett hitűeket. Úgy látja, hogy a jelenlevők közül a serdülő hitű a legfejlettebb, mert kezdi megérteni, hogy mi a hit, magyarázataival azonban nem ért egyet.

Az érett hitű látja, hogy a felnőtt hitűvel sokban egyezik, de az ellentmond neki. Érezhet valami összhangot az éretlen hitűvel, mert látja, hogy az helyes dolgokat is állít, de megokolásaival mindent elront. Semmiképpen sem érzi magát képviselve általa, mert motívumait rosszalja. Értékeli a serdülő autentikus keresését, de enne ellenére nem fejlődik ki köztük párbeszéd.

A gyermeki lelkületű egyáltalán nem tudja, hogy mi megy végbe. A vitában szereplő kérdések benne sohase merültek fel. Látja, hogy a serdülő és a felnőtt hitűek támadják hitét, anélkül, hogy egymás között azonos álláspontón lennének, de az éretlen és az érett hitűek, akik viszont védelmezik, szintén nem tudnak közös nevezőre jutni.

Ez a beszélgetés süketek között folyó párbeszéd, a bábeli nyelvzavar. Senki sem ért meg senkit. Az olvasó talán azt hiszi, hogy karikatúráról van szó reális alap nélkül. Sajnos, nap nap után veszek részt hasonló beszélgetésekben. Ha vallásos témáról beszélgetve vita alakul ki, sokszor olyan légkör keletkezik, amely teljesen kizárja a hit közlésének lehetőségét. Ha ilyen izgatott és ellentmondásokkal teli beszélgetés közben valaki hirtelen azt javasolná, hogy imádkozzanak el egy Miatyánkot, az úgy hatna, mint egy vödör hideg víz. Az a hangulati különbség, amely a vita és az ima között fennáll, hamar rádöbbentené őket arra, milyen messze jutottak a vallásos légkörtől. Ilyen körülmények közt a vita soha sem vezethet Istenhez.

b) Először is ki kell küszöbölni minden vitatkozást, helyette az egyes személyek és életkörülményeik iránt kell az érdeklődést felkelteni. Aki vitatkozik, arra érez belső ösztönzést, hogy saját elgondolását juttassa érvényre, habár ez a vágy a « segítés » vagy « az igazság megmagyarázása » mögé rejtőzik.

Ezt a belső hajlamot, hogy az ember a saját véleményét másokra ráerőszakolja, tudatosítani kell, és a meghallgatás álláspontjára kell helyezkedni. Nem szabad saját lelkesedésünk vermébe esni azzal az önámítással, hogy kijavítunk minden tévedést. Először mély megértésre kell eljutnunk, ami a szó szoros értelmében lehetetlen, ha már akkor a cáfolatra készülünk, amikor a másik még ki sem fejezte, amit mondani akar.

El kell jutni arra a meggyőződésre, hogy a hitben való előhaladásnak rendesen a belső érés az előfeltétele. Ha az elakad, ki kell kutatni az okokat. Talán a segítés egyetlen módja az: alkalmat adunk az illetőnek arra, hogy ő szintén megnyilatkozhasson, mert amikor véleményét elmondja, ráeszmél arra, ami benne végbemegy, és csak azután tudja megtenni a következő lépést, amelyre éppen szüksége van. Ezért kell megtanulni másokat meghallgatni és segíteni abban, hogy kibeszéljék magukat.

Vallási kérdésekre sokszor felelünk világos, de teljesen intellektuális sémák alapján. Az ilyen válasz nagyon ritka esetben használ valamit. Az illető egyéni fejlődési folyamatát kell megérteni, hogy átlássuk a helyzetet. Az ő fejlődési folyamata határozza meg, hogy mire van szüksége, és csak annak ismerete alapján lehet segíteni. Mindenkit csak olyan lépésre szabad segíteni, amelyet abban a pillanatban meg tud tenni. Ha olyan lépésre biztatjuk, amelyet később ugyan el fog érni, de a közbeeső lépések hiánya miatt még se megtenni, se megérteni nem tud, semmit sem használ neki; azt hiszi, hogy nem értjük meg. Egyetlen lehetősége az, hogy intellektuális síkon tagadja.

Elfogadni és komolyan venni azt a tényt, hogy az ember hitében fejlődik, és ezáltal megváltozik az a mód is, ahogyan hisz, azt jelenti, hogy a hitnek több dimenziója van. Minden megnyilatkozást abból a perspektívából kell megérteni, amelyben elhangzott. Egy állítás elszigetelten nem értelmezhető helyesen. Megértés nélkül pedig nincs dialógus.

Olyan személlyel szemben, aki az evangélium igazságait, a vallási gyakorlatokat és általában a vallásosságot hangsúlyozza, mindig tekintetbe kell venni, hogy ez a megnyilatkozás éretlen hitet takar-e vagy pedig érett hitből indul ki. A felismerés

kritériuma a megnyilatkozás motívumainak és emberi jellegének érettsége. Ha a vallási megnyilatkozások nem mély emberi érzésből fakadnak, akkor éretlen hitre vallanak. Aki azokat támogatja, az a realitástól való menekülést segíti elő. Sokkal hasznosabb, ha az illetőt a realitásba segítjük beilleszkedni. Rendszerint nem szükséges ellenkezni vallási világával, amelybe menekül, mert az egyeseknek átmenetül szolgálhat, míg reális életük megszilárdul. Ez olyan, mint amikor valaki elutazik, hogy mindennapi életétől elmeneküljön, Egy kis kikapcsolódás hasznos menekülés, hogy a mindennapi élet nehézségeivel ismét szembe tudjon nézni. Ezért kell pedagógiai szempontból az ember realizálódását elősegíteni, és nem szabad lerombolni azt, ami rossznak látszik. Azonfelül azt sem lehet tudni, hogy az illető éretlen hitében nincsenek-e már érett elemek, amelyeknek megsemmisítése igazságtalan volna és neki kárt okozna. Ezért az éretlen hittel szemben az a helyes magatartás, ha magának a vallásosságnak nem tulajdonítunk nagy fontosságot, hanem mint az Istennel való kapcsolat lényeges feltételét az érést segítjük elő.

Aki a vallási megnyilatkozások és az Isten ellen küzd, az a hit serdülő korában él. Hogy vele szemben helyes álláspontra tudjunk helyezkedni, ellenkezésének okát kell felismernünk. Lehetséges, hogy éppen az éretlen hitből nő ki; az illető tehát hamis vallásosságot utasít vissza. Ha ahhoz ragaszkodunk, hogy vallásossága helyreigazodjék, visszafejlődésre kényszerítjük. Azt kell megállapítani, hogy a vallással együtt a valóságot is visszautasítja-e. A legjobb segítség az, ha megkérdezzük, hogy életének van-e értelme, és figyelmét az élet elfogadása felé irányítjuk. Természetesen nem elvi alapon folytatott vitával, hanem vitálisan, amennyiben engedjük és segítjük, hogy kibeszélve magát tudatosítsa helyzetét, és azáltal, hogy saját személyét elfogadja, más pozitív elemekkel is gazdagodik, amelyek az élet elfogadásához segítik hozzá. Ez reális folyamat, nem pedig vita tárgya. Egyszóval, szeretni kell az illetőt, hogy kedvet kapjon az élethez. Az ilyen segítség a serdülő hitből a felnőtt hitre vezet.

Ha viszont az a személy, aki a hit megnyilatkozásait visszautasítja, szolid gyökeret vert az életben, és eljutott oda,

hogy elfogadja sajátmagát, akkor implicite azaz ki nem fejezve felnőtt hite van. Akkor ahelyett, hogy a hitről beszélnénk neki, utalni kell az élet elfogadására, mert annak meglátása által, hogy érdemes élni, már elfogadja Istent. Istenért pedig már érdemes élni. Meg kell neki mutatni, hogy az, amit ő az élet értelmének nevez, egyszersmind a saját személyes kapcsolata Istennel. Nem baj, ha ő nem akarja Istennek nevezni; de értse meg, hogy amikor mi, keresztények az Istenről beszélünk, azt értjük, amit ő Életnek, Realitásnak nevez. Ez a meggyőző munka arra irányul, hogy az implicite felnőtt hit kifejezetten is felnőtté váljék. E munka nyomán tudatosul az illetőben, hogy valóban hisz Istenben, mert hisz az Életben.

Talán a legnehezebb az olyan kereszténynek segíteni, akinek világos és felnőtt hite van, aki felelősségteljes életet él, de olyan alapvető keresztény tényezők, mint az ima és a mise, neki nem fontosak, habár nem veti el őket. Inkább elvben, mint gyakorlatban értékeli őket. Mindenekelőtt el kell ismerni ennek a hitnek roppant nagy értékét. Méltányolni kell realizmusát, és meg kell érteni, hogy a felnőtt hit átmenete az érett hitre nem szavaktól függ, hanem az élet érettségétől. Nem ideológiai meggyőződésről van szó, hanem belső növekedésről, egy belső fogékonyságról, aminek hiányában a szavak semmit el nem érnek. Ezzel szemben talán a tiszteletben tartás és a türelem a legfontosabb magatartás. Meg kell érteni, hogy az életnek megvan a maga ritmusa, és az embernek rendeltetése szerint előre meghatározott utat kell megjárnia. Nem lehet mások életének szakaszait a gondolat gyorsaságával megváltoztatni. A feladat abból állhat, hogy figyelmét saját belső erőire irányítjuk, amelyek nagyobb távlatokat képesek megnyitni előtte.

c) Befejezésül térjünk vissza egy pillanatra az öt keresztény beszélgetéséhez, akik vallási témáról kezdtek vitatkozni. Képzeljük el, hogy megváltoztatták magatartásukat. Megértették, hogy az embernek megvan a saját belső története, és kölcsönösen meg akarják egymást érteni. Általános kijelentések helyett mindegyik azt mondja el, ami benne végbemegy.

Egészen más azt mondani: « Minden kereszténynek vasár-

nap misére kell mennie », mint ha azt mondom: « Én minden vasárnap elmegyek misére. » Az első állítás már önmagában véve vitát válthat ki, míg a második személyes érdeklődést kelt fel az iránt, hogy mit jelent a mise az illetőnek. Beszélgetésük egyszersmind tanúságtétel, mert tapasztalataikat osztják meg egymással elvont és személytelen kijelentések nélkül.

A serdülő hitű kifejezheti teljes méltatlankodását a vallási gyakorlatokkal és az Istennel szemben, anélkül, hogy bárki is megbotránkozna és hitében megtámadva érezné magát, mert tudják, hogy felháborodásában őszinteség és keresés nyilvánul meg. Tudják, hogy valami fejlődik benne. Egy új világ van alakulóban. Hagyják beszélni, és talán kérdéseket is intéznek hozzá. Ő pedig érzi, hogy megértik és tiszteletben tartják. Ez jót tesz neki, mert azáltal, hogy kibeszélheti magát, tudatára ébred lázadása egyes szempontjainak, amelyeket addig még nem gondolt át. Sokszor előfordul, hogy a megértés és bizalom légkörében elfogad megjegyzéseket, amelyeket azelőtt hevesen visszautasított volna.

Vagy például megszólal az éretlen hitű, és figyelemmel meghallgatják. Megnyilatkozását és tanúságtételét mindenki tiszteletben tartja, nem vitáznak, úgyis reménytelen volna. Nagyon könnyű volna egy alkalmas kérdéssel a talajt megingatni a lába alatt. Ezt azonban nem teszik, mert amíg beszél és beszéltetik, mélyebb megértést keresnek, hogy esetleg később, egy jobban megfogalmazott kérdéssel rámutassanak arra, amit észre kellene vennie.

Amikor a felnőtt hitű beszél, anélkül, hogy illetéktelenül vezetőszerepet sajátítana ki magának, mindenkit gondolkodásra késztet, mert élettapasztalatot közöl. Az érett hitű vallásos légkört teremt, mert az ő tapasztalata hitet közvetít. Mindnyájan tanúságot tesznek, mert őszintén beszélnek életükről, arról az igazságról, amelyet élnek. Ez valóságos megosztása és közlése az életnek. A beszélgetés tapasztalataik nagy eltérése ellenére közelebb hozza őket egymáshoz. Maga a különbözőség gazdagítja őket, mert az életnek reálisabb, valóságosabb szemléletét nyitja meg.

3. A világ megváltozott és mindig változik. Vagy, jobban mondva, az ember az, aki változik, és ennek következtében magatartása és környezete is változásnak van alávetve. Leginkább pedig a kommunikáció módja, vagyis az egymással való érintkezés stílusa változik meg.

A mai ember érzetei és intuíciója nagyon kifinomultak. Ösztönösen és mélyebben érzi meg azt, amit embertársai belsőleg éreznek, és ezen a síkon akar velük érintkezni. Azért beszél annyit az igaziságról. Azelőtt a felszín elegendő volt az értekezéshez; most észlelése intuitívan behatol az álarc mögé, és észreveszi, hogy mi volt csak külszín. Elégedetlen akkor, ha észreveszi, hogy a látszat eltakarja azt, ami érdekli. Ezért törekszik új életformára, amelyben a jelenleg szokásos és általánosan elfogadott külszínen túljuthat. Intuíción alapuló mélyebb kapcsolatokat keres. Egész érzelmi világa, amely azelőtt a szokás és önfegyelem mögé el volt sáncolva, ma már sokkal egyszerűbben észlelhető. Elrejtése rossz érzést vált ki, az őszinteség hiányának benyomását kelti.

A mai ember sokkal igényesebbenek mutatkozik a kommunikációra, mert képesebbnek érzi magát, hogy másokkal értekezzen, és ezzel megnövelte a kölcsönös kommunikáció szükségességét. Kétségtelen, hogy sokat szenved a zárkózottságtól, mert még nem éri el a kommunikáció terén azt a fokot, amelyre szüksége lenne. De ez csak idő kérdése. Ez az új érzék, hogy mások és önmaga mélyebb rétegeibe tudjon hatolni, még nagyon új keletű.

A világ jelenlegi válságát nagyrészt ennek a mélyebb felfogóképességnek és a kommunikáció nagyobb igényének kell tulajdonítani. Ha ugyanis az ember megváltozik, szükségszerűen életmódja és viselkedése is átalakul. Ennek folyamán pedig egész környezetének is meg kell változnia, mert az ember világát az életmódja alakítja. Világában mindig kommunikációjának megfelelő intézmények vannak. Ha a kommunikáció módja megváltozik, akkor az egész őt környező világnak az új igényeknek megfelelően újjá kell alakulnia. Ezért élünk ma olyan világban, amelyben minden intézmény inogni látszik.

De térjünk vissza az emberi kommunikáció megváltozásá-

nak módjához, amelyet felfogó képességének elmélyülése okoz. Jól tudjuk — és ez a kereszténység alapvető híradása —, hogy az emberek közti kommunikáció párhuzamos az ember és Isten közti kapcsolatokkal. Ezért ha az emberek egymás közötti kommunikációja megváltozik, hasonló dolog történik Istenre vonatkozólag is. Az a változás, amely az ember és az Isten közti kapcsolatban bontakozik ki, ugyanolyan jellegű, mint amilyen az emberi viszonylatokban van kialakulóban. Az ember észlelő képessége fejlődésben van, és ebből azt lehet következtetni, hogy az isteni dolgok iránti fogékonysága is ugyanabban a ritmusban fog fokozódni.

Ezért remélhető, hogy a vallás és a hit terén is fognak még történni váratlan események. Az ember érezni fogja, hogy vallási világát át kell szerveznie, mert új létmódja másféle megnyilatkozást fog igényelni. Ez a II. vatikáni zsinaton már el is kezdődött. Jelenleg ez az újjászervezésre irányuló igény talán elégedetlenségben, krízisben és kölcsönös vádaskodásban nyilvánul meg; a belső változás következménye, hogy olyan nagy a különféle mentalitások közti különbség. Tagadhatatlan, hogy a mai argentinnak mély vallási megérzései vannak, és vallási krízise az egyszerűbb hitnek és olyan új fajta kifejezésformáknak a keresése, amelyek nagyobb összhangban vannak azzal, amit érez.

FÜGGELÉK

ISTEN NÉPE: AZ EGYHÁZ REMÉNYE

A katolikus Egyház az Evangéliumra támaszkodva visszautasította azt a gondolatot, hogy tisztán lelki jellegű, és mindig hangsúlyozta, hogy egyszersmind látható valóság is. Ezért el kell fogadnia, hogy a szociológiai törvények természetszerűen az ő testében is érvényesülnek. Viszont éppen minthogy lelki valóság, egészen más magatartást tanúsíthat, mint a kizárólag emberi szervezetek.

Az Egyház ma érzi, hogy struktúrái válságban vannak. Milyen magatartást kell ezzel a ténnyel szemben tanúsítania — annak az Egyháznak, amely tudja, hogy nem pusztán emberi valóság, megalakulása nem csupán szabad társulás, hanem isteni alapítójától ered? Hogyan tud fölébe kerekedni jelenlegi struktúraválságának?

A felelet egyszerű: minden kereszténynek és minden keresztény közösségnek vállalnia kell a felelősség ráeső részét. A tényleges és érett felelősségvállalás az idők jele lesz — máris az —, és újféleképpen érteti meg velünk a keresztény kinyilatkoztatást. A keresztény gondolkodás abban áll, hogy az eseményeket a kinyilatkoztatás fényében értelmezzük, a kinyilatkoztatást pedig az események fényében értjük meg mindig jobban. Ha Isten népe ténylegesen vállalja a ráeső felelősséget, akkor új jelenséggel állunk szemben, és ez, mint az idők jele, lehetővé fogja tenni az Egyháznak, hogy az evangélium fényénél újból átgondolja struktúráit.

Ezt a felelősséget vállalni annyit jelent, mint elfogadni a minden kereszténynek — akár laikus, akár pap, vagy püspök — kijáró prófétai, pásztori és papi feladatot.

1. A próféta az az ember, aki az Istentől jövő üdvösséget hirdeti. Az Isten történelmünkbe főleg a próféták szava által

avatkozik be. Amikor Jézus Krisztus kihirdeti, hogy az Ország elközelgett, prófétai szerepet vállal és a legnagyobb prófétává válik. A prófétai üzenet mindig konkrét helyzetre vonatkozik, azt az Isten szempontjából értelmezi, és ezzel rámutat arra, amit az üdvösség érdekében tenni kell. A prófétai szó nem doktrinális, hanem « politikai » jellegű — a szót itt abban az értelemben véve, hogy cselekvésre vonatkozik. Azonban valami új meglátás is van benne a helyzetre vonatkozólag, és ez lehetővé teszi, hogy az eseményeket meghatározott irányba tereljék. Üdvösséget hozó szó, és ebben az értelemben, másodlagosan, doktrinális is. A prófétai üzenet tehát mindig változást követel. Elsődlegesen pozitív, szükségszerűen irányt mutat, és leleplezi a megelőzőt, azt, ami nem vezetett üdvösségre. A prófétai szó a változás eszköze: követeli az igazságtalan, elidegenedett, önző, hamis, vagy legalábbis alacsony fejlettségi fokon álló helyzet megváltoztatását, hogy igazságos, szabad, teljesebb, igazibb, fejlettebb világ jöjjön létre.

A prófétai magatartás fejezi ki talán legteljesebben Jézus Krisztus küldetését, és ezért egyike legmélyebb és legállandóbb érzelmeinek. Minden keresztény hivatva van arra, hogy a saját helyes mértéke szerint vállalja a prófétai szerepet, hirdetve az üdvösséget és leleplezve azt, ami ellene szegül.

Minthogy a prófétai szó az üdvösséget hirdeti, és leleplezi azt, ami gátolja, tehát a magatartásra, viselkedésmódra és a struktúrákra vonatkozik. A próféta mindenekelőtt belső magatartásokat leplez le, mint pl. a hit hiányát, a gyűlöletet, az irigységet, a fösvénységet és az önzés minden fajtáját, mert ezek ellenkeznek az üdvösség lényegét alkotó isten- és emberszeretettel. De a személyek külső viselkedése alapján leplezi le őket. Így mondta Keresztelő Szent János azoknak, akik raboltak, hogy ne tegyék többé, a katonáknak, akik rosszul bántak a néppel, hogy ne bántsák őket. — Ha az ember személyes kapcsolatok nélküli egyén lenne, akkor a prófétai szerep ki is merülne ebben. De az ember társas lény, és a struktúrák, amelyeket kapcsolatai szabályozására létrehoz, jobban akadályozhatják üdvösségét az egyéneknél. Ezért a prófétai magatartásban igen fontos szerepet játszik az üdvösséget gátló struktúrák leleplezése. A farizeizmus leleplezése pl. elsősorban a struktúrákba való bevi-

lágítás, mert cselekvésmódokra és igazságtalanná vált törvényekre vonatkozik. Jézus kijelenti, hogy Mózes törvénye az idők folyamán a szegények és az özvegyek elnyomásának eszközévé, elefántcsonttoronnyá változott, amelybe a farizeusok saját javukra zárkóztak. Jézus úgy vélte, hogy fontosabb leleplezni Isten népének igazságtalan struktúráit, mint az állam közéleti szervezetének elemeit, mert az előző esetben az üdvösség vallásos eszközét használták fel önző érdekekre. Ebben az értelemben a próféta leleplező szava nem csupán a keresztények magatartására vagy a közéleti struktúrákra vonatkozik, hanem az egyházi struktúrákra is, mert azok az üdvösségre vezető utat nagymértékben tudják egyengetni vagy akadályozni.

A prófétai szerep nagyon kényes, mert a leleplezés ugyan mindig a rossz ellen irányuló fegyver, de minthogy fegyver, a jót is megsemmisítheti. Annál is inkább, mert ebben a világban a jó és a rossz gyakran elválaszthatatlanul keveredik.

A prófétai üzenet elsősorban az üdvösség eszköze; ha öncélú rombolássá alakul át, akkor már nem prófétai. Sok prófétai hivatást érző ember személyisége destruktív; mindent elpusztítanak, mert építeni nem tudnak. Rögeszmeszerűen gyötrődnek valami rajtuk kívül álló rossz miatt, és lerombolnak mindent, ami útjukba kerül. Mindent sötéten látnak, elveszítik a szeretet arányérzékét és dimenzióját. Alapjában véve őbennük van a rossz, de minthogy ezt nem tudják fölfedezni, magukon kívül helyezik. De minél többet képesek rombolni, annál elégedetlenebbek, mert a saját magukban lévő rossz nem csökkent.

Isten igazi prófétájának személyisége konstruktív. Üzenete üdvösség és béke; csak akkor mond ítéletet, ha valaki ellenszegül a békének és az igazságnak. Ítélő szava tekintettel van az egész helyzet arányaira, ábrázolásmódja építő jellegű, és a helyesen értelmezett szeretet irányítja. Ez nem akadályozza meg abban, hogy hangja mennydörögjön, ha szava süket fülekre talál. Izaiás hangja nagy erővel rázta meg kortársai hamis, betűrágó vallásosságát, és Jézus energikusan kiűzte a templomi árusokat.

Minden struktúra mögött érdekeltségek jöttek létre, és

ezek úgy védik magukat, ahogy tudják. Ha a próféta jelleménél fogva romboló, akkor azok, akik azonosítják magukat az elavult keretekkel, a rendszerben keresnek biztonságot és támaszt, és a változás fenyegető lehetősége mérhetetlen bizonytalanság és aggódás érzelmeit keltheti bennük. A bizonytalanságtól való rettegés ösztönzésére a struktúrák védelmében kifejtett reakciójuk nagyon aránytalanná válhat. Belső aggodalmukat merev álarccal palástolják, hogy fenntartsák a rend és hatalom látszatát.

Ha a próféta megérti mind a két kísértést: a sajátját, hogy lerombolja a struktúrákat, és az adott helyzettel azonosulókét, hogy még merevebbé tegyék őket, akkor hatékonyabban tudja gyakorolni tevékenységét. Igyekezni fog, hogy leleplező szavával ne még nagyobb megkövesedést váltson ki, hanem a változást segítse elő. Minthogy a keresztény próféta nem a kárhozat, hanem az üdvösség szolgája, mindig késznek kell lennie a struktúrák megújításában való közreműködésre, ahelyett, hogy radikális ellenkezéssel megmakacsolná magát.

Az üdvözítő prófétaságnak manapság főleg két formája van. Az egyik nem igényel azonnali változást; ezt felvilágosításnak, tudatra ébresztésnek hívhatjuk. Olyan alapvető gondolatok terjesztésében, közlésében és megvitatásában áll, amelyek magából a valóságból fakadnak, és hosszú lejáratra előidézik a struktúrák átalakulását is. A próféta látnok, ő veszi észre először, hogy az élet megváltozott. Látja ennek a változásnak az irányát, és megérzi az új helyzethez való alkalmazkodás útját. A többiek csak érzik, hogy valami nincs rendjén, de a próféta már tovább lát. Kezdi magyarázni a helyzetet, és szava visszhangra talál, mert az emberek érzik, hogy az ő gondolataikat mondja ki, értelmezi, és így tudomásul vehetik a már adott valóságot. A prófétai szó ereje nem a hangerőben van, hanem abban a felszabadulásban, amelyet hallgatóiban létrehoz, mert hirtelen ráeszmélnek arra a valóságra, amelyet élnek, de nem tudtak kifejezni. Ezután már maguk a hallgatók gondoskodnak a struktúráknak az élet új igényeihez való alkalmazásáról. A próféta már nem törődik ezzel, és e magatartásával sikerül csökkentenie azok változásiszonyát, akik még azonosítják ma-

gukat az elavult struktúrákkal. Ha pedig nem félnek, könnyebben tudják megérteni az új valóságot. Nem fenyegetést fognak látni a változásban, hanem az élet egy normális fejlődési mozzanatát. Nem érzik úgy, hogy kívülről sürgetik őket, hanem belülről tudatosul bennük a dolog. Ha a próféta az egész nép gondolkodásmódját átalakítja, akkor a struktúrák megváltoztatásában mindenki részt vesz, nem pedig szerencsejáték lesz két kisebbség: a maradiak meg a haladók között.

Az üdvözítő prófétaság másik formája azokra a helyzetekre vonatkozik, amikor a struktúraváltás rövid lejárú megvalósításra szorul. A próféta ilyenkor nem kapcsolódhat ki a változás kivitelezéséből. Ebben az esetben gyakorlatibbá válik, félreteszi a nagy látomásokat és alapvető eszméket, és új megoldásokat ajánl. Ahelyett, hogy ellenzéki helyzetben pusztán a rossz leleplezésének és elpusztításának szentelné magát, gyakorlati megoldásokat indítványoz, és megelégszik azzal, hogy megfelelően megindokolja őket. Csatlakozik a közösséghez, és tevékenyen részt vesz a struktúrák újjáteremtésében. Egészen más magatartást is tanúsíthat: ahelyett, hogy újjáalkotná az elavult struktúrákat, hagyja, hogy maguktól omoljanak össze, és valami újat hoz létre. Így cselekedtek a szerzetesi élet nagy alapítói: nem harcoltak az adott keretek ellen, hanem egyszerűen újakat alkottak. Az Egyház néhány közbeeső szervezete már nem érdemli meg az ujjáélesztés kimerítő munkáját, hiszen az élet új, ígéretesebb mozgalmakat sarjaszt mellettük. Ezekkel a meggondolásokkal már a pásztori szerephez közeledünk.

A próféta nemcsak jövőbe látó látnok, hanem Isten Igéjének hallgatója is; abból az üdvösségből merít, amelyet Isten a múltban megígért és megvalósított. A prófétai üzenet egy konkrét helyzet értelmezése Isten szavának világánál. Istennek ez a szava a Szentírásban van leírva, amelyben Jézus Krisztus és a szent írók tudtul adják Isten üzenetét koruk konkrét helyzetére vonatkozólag. Az Írásnak ezt a szavát az Egyház minden kornak és minden helyzetre újraértelmezte. Ezeket a folytatólagos értelmezéseket megtaláljuk írásban az egyházatyáknak (az első hat század íróinak) műveiben és az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásaiban. Mérhetetlen kincstár ez, amely mint a történelem különböző eseményeinek folytonos értelmezése

forrásul szolgál az események jelenlegi értelmezéséhez. A próféta ihletet merít ebből a forrásból, mert a történelem isteni bölcsességét tartalmazza. Ezt a bölcsességet úgy lehet elsajátítani, ha Isten szavát összevetjük a jelen eseményekkel. Ez a prófétai szó felépítése: a tényeket a Szó világosságánál értelmezi, az elsajátított isteni bölcsességet vetíti ki az eseményekre.

A prófétai szerep előfeltétele tehát a teológiai gondolkodásmód kialakítása, amely Isten Igéjéből a tények felé halad, és viszont. Azért nagyon kívánatos, hogy a keresztények ismerjék a Bibliát és az egyházi megnyilatkozásokat. Persze nem szükséges külön szaktanulmány ahhoz, hogy valakinek joga legyen prófétai leleplezést tenni. Minden keresztény tudja, hogy Jézus Krisztus mennyire hangsúlyozta a szeretetet, és konkrét helyzetben meg tudja ítélni, mikor cselekszenek ellene. Minden keresztény leleplezheti az olyan tényt, amely a szeretet ellen való, tehát elítélheti egy struktúra igazságtalanságát vagy alkalmatlanságát, még akkor is, ha egyházi struktúráról van szó — egyszerűen a benne is meglevő közös keresztény hitérzéknél fogva, anélkül, hogy különleges képzettsége lenne a teológia vagy a szentírástudomány terén. Mindamellett nagyon kívánatos, hogy a keresztények szert tegyenek Isten szavának mélyebb ismeretére.

Hogy a keresztény mint próféta tudjon szólni, ki kell alakítania keresztény világszemléletét. El kell kezdenie önállóan és szabadon gondolkodni, és nem csupán passzívan « okíttatni » hagyni magát; tisztáznia kell általában és részleteiben, mit fogad el és mit nem, meg kell tanulnia kialakítani saját teológiáját az Egyházzal folytatott párbeszédben. Csak akkor tudja majd hatékonyan betölteni prófétai szerepét, ha egyénileg és kisebb közösségekben gondolkodni mer, és kialakítja világszemléletét. Ezért szükséges, hogy gyűléseken, összejöveteleken, kongresszusokon, beszélgetésekben és bármi más formában meglegyen a lehetőség, hogy minden keresztény megalkothassa a maga véleményét. Ez a lehetőség természetesen elképzelhetetlen a kifejezés szabadsága nélkül. Amíg valaki csak azt gondolhatja, amit mások gondolnak, nem alakíthatja ki felelősségteljes hitét. Csak ha szabadon hagyják kifejezésre

juttatni hitét vagy hitetlenségét, egyetértését vagy ellenkezését egy adott helyzettel, akkor alakíthatja ki véleményét, akkor válik a közösség aktív tagjává mint keresztény próféta. Ha a kereszténynek prófétai szerepe van, akkor elengedhetetlen, hogy legyen gondolkodási és kifejezési szabadsága . Az Egyház egész testének feladata e gondolkodás kialakulásának segítése és előmozdítása, igény mutatkozik rá.

Befejezésképpen azt mondhatjuk, hogy a prófétaság az Egyházban mindinkább közösségi jellegűvé válik. Nem egyes kiváltságosok szerepe, hanem minden kereszténynek vállalnia kell szerepét: hogy szavával és tanúságtételével hirdesse az üdvösséget, és leleplezze, ami azzal ellenkezik. Az a keresztény, aki észreveszi: hite és Istennel való találkozása szenved, mert képtelen szervesen beilleszkedni egy olyan Egyházba, amelynek struktúrái akadályozzák ebben, közreműködik az üdvösségben, ha vállalja prófétai szerepét, ezáltal hite elmélyül, és közelebb jut Isten szeretetéhez. Jézus Krisztus nyomdokaiban haladva maga az Egyház is prófétai jellegű, mind saját struktúráit, mind a világot illetőleg; ez utóbbiban prófétai szerepét az emberiség kovásza gyanánt kell betöltenie.

2. Míg a próféta valamiképpen a közösség keretein kívül helyezkedik el, hogy üdvösséges leleplezésével megváltoztathassa őket, addig a pásztor azonosul velük. A p á s z t o r i s z e r e p abban áll, hogy azonosítsa magát a közösséggel, vállalja érte a felelősséget: érte, következésképpen a struktúrákért is, hiszen a struktúra nem más, mint a közösség személyi és csoportos kapcsolatainak rendje.

De azért a pásztori szerep nem azonos a struktúrák kormányzásával (irányításával). Amikor pásztorkodásról van szó, egyesek egy püspököt képzelnek maguk elé pásztorbottal a kezében, süveggel a fején, miközben a nyáj a gyűrűjét csókolja. Mások meg talán egy érseki palotára gondolnak, sokféle hivatalával, ahol a papok házassági ügyeket intéznek, űrlapokat töltenek ki, okmányokat pecsételnek, iratokat iktatnak és bizonyítványokat szerkesztenek. Egyeseknek talán azok a « pásztorlevelek » jutnak eszükbe, amelyeket a nagyböjti miséken olvastak fel, és igen kevés nyomot hagytak bennük. A pásztori tiszt-

ség olykor úgy jelenik meg a keresztények szemében, mint egyházkormányzat, vagy mint valami közönséges kereszténynek megközelíthetetlen, félelmetes klerikális rendszer.

Pedig a pásztor nem struktúrák irányítója, hanem a közösség mozgatója. Jézus Krisztus lelke volt apostolai csoportjának. Szent Pál közösségeket hozott létre. Ha a próféta az üdvösség hirdetője, a pásztor közösségek megteremtője. Jelenléte összekovácsol, ahol csak feltűnik, bizalmat, egységet teremt, és az embereknek kedvük támad közösséget alkotni. Az a valaki ő, aki azonosul a közösséggel, együtt rezdül mindenki szükségével, ugyanakkor pedig fölfedezi mindenkinek a képességeit, kezdeményezésekre ösztönöz, s eléri, hogy mindenkiben fölébredjen az összedolgozás vágya, és boldoggá tegye őket, hogy valami hasznosat tehetnek másokért. Mozgatóerő, aki összehangol ellentétes erőket, hogy a különbözőséget teljesen elfogadva kölcsönösen ki tudják egészíteni egymást. A pásztornak talán az a legnagyobb erénye, hogy tudjon eltűnni, és ezáltal a közösség és minden egyes tagja növekedését tegye lehetővé. Parancsolás helyett arra ösztönöz, hogy mások vállalják a kezdeményezést. Ahelyett, hogy mindent megszabna, a szabadság légkörét teremti meg, amelyben mindenki hozzájárulhat véleményével a vezetéshez. Kikéri és komolyan veszi közösségének véleményét. Eléri, hogy a közösség önállónak érezze magát, és elosztja a felelősséget. A pásztor hivatásokat ébreszt, mert egyfelől fölfedezi a személyiségek rejtett képességeit, másfelől élő tanúsága a másokért adott élet boldogságának. Segít, hogy a közösség ne zárkózzék be a maga kis körébe, hanem nagyobb szükségletek szolgálatára álljon.

A pásztor azonban hitközösségek megteremtője, amelyeknek a hit közösségben való megélése a célja. Minden társadalom vagy csoport egy közös cél érdekében egyesül, ez összetartozásuk indoka. Minden közösségnek annyiban van értelme, amennyiben tagjai mind egy cél felé vágyódnak és haladnak. A pásztor (apostol) olyan közösségeket teremt, amelyeknek közös célpontja az üdvösség a mi Urunk Jézus Krisztusban. Ez föltételezi, hogy vallásos jellegtől áthatott környezetet tudjon teremteni, az érintkezés olyan hangnemét, amely más, mint egy sportklubé, egy nevelési közösségé, egy jótékonysági csoporté

vagy az emberi haladásra irányuló társaságé — bár mindez mellékesen szintén szerepelhet. A pásztor olyan környezetet hoz létre, ahol az emberek Jézus Krisztus hitét szívják magukba, az ő magatartása és óhajai szerint élnek. Az Apostolok Cselekedeteinek könyve elmondja az első keresztény közösségről, hogy Isten igéjét hallgatták, kitartottak az imában, megülték az eucharisztiát és megosztották javaikat.

A pásztori szerep tehát abban áll, hogy valaki felelősnek érzi magát mások hitéért és azért a környezetért, amelyben ezt a hitet élik. Ezt meggondolva megértjük, hogy ez a szerep lényeges alkotóeleme a hitnek. Ahol van érett hit, ott bizonyos fokú pásztori (apostoli) tevékenységnek is kell lennie, hiszen ez az egyén keresztény öntudatának és felelősségének megnyílása mások felé. Ahelyett hogy csupán saját hitéért érezné magát felelősnek, az érett keresztény felelősséget érez fiának, egész családjának, baráti körének, az egész plébániának, nemzeti egyházának és a világegyháznak a hitéért. Ezek különféle fokai a pásztori felelősségnek, de a törődés másokkal és környezetünkkel magában a hit dinamikájában rejlik. A pásztori szerepet rendszerint fölülről lefelé gondolják el, pedig a keresztény élet útja pontosan fordított. Az ember először csak a saját hitéért képes magát felelősnek érezni, azután kiterjeszti ezt közvetlen környezete egyik-másik tagjának hitére, és így növekszik lassan-lassan felelősségérzete, míg valami módon az egész Titokzatos Testtel azonosítani tudja magát. Ennek a felelősségtudatnak a feltétele a pásztori feladatok bizonyos mértékig közös viselése minden fokon.

Az Egyház jelenlegi válságának legyőzésére nézve alapvető jelentőségű a kereszténveknek ez a pásztori öntudata. Ma a felelős pásztori szervezet a magas hierarchiától a plébániákig terjed. De a mi latin-amerikai környezetünkben a plébános 20-30 ezer « lélek » « gondviselője » Lehetetlen, hogy egy-két pap ennyi keresztény pásztorságát vállalhassa, hiszen még csak személyes ismeretséget sem köthet velük. Ha a hívek ugyanígy nem ismerik egymást, hogyan beszélhetünk plébániai « közösségről »? Hiányoznak a közbeeső közösségek a plébános és az egyes keresztény között. Ilyenek híján a keresztény nem éli meg hitét közösségben, még ha egyénileg hisz is. A papok hiába

lelkesítenek és irányítanak, ha a keresztények nem vállalják pásztori szerepüket. Ha viszont a keresztény tudatára ébred helyzetének és törődni kezd másokkal, embertársa, környezete hitével, akkor spontán módon jönnek létre az alapközösségek.

3. A próféta meghirdeti az üdvösséget, a pásztor megalkotja és újjáalkotja a közösséget, a pap pedig a nép Istennel kötött szövetségének közvetítője. Közvetítő Isten és az emberek között. Tanácsadója az embernek Istennel való viszonyában. Elindítja a keresztényt és a keresztény közösséget Isten felé. Megtanítja a keresztényeket, hogy térjenek meg, imádkozzanak, ajánlják fel életüket Istennek. Másrészt Isten küldetésében jár, és az ő bocsánatát nyújtja az embereknek. Tevékenységének csúcspontja az Eucharisztia, amelyben megújul az emberiségnek Krisztus vérével kötött új szövetsége. Ebben az eucharisztikus cselekményben minden keresztény felajánlja önmagát és az egész közösséget Istennek.

A legfőbb Pap Jézus Krisztus. Övé a papság teljessége, és a saját papságát osztja meg a püspökökkel és a szolgálati papsággal. Ezek viszont megosztják ezt a papságot a keresztényekkel, úgyhogy — kivéve a felszentelt szolgáknak fenntartott tevékenységeket — minden keresztény papnak érezheti magát, hiszen segíthet testvérének és a közösségnek Istennel való kapcsolatukban. Ebben az értelemben vannak olyan papi tevékenységek, amelyeknek gyakorlására minden keresztény hivatott: imádkozni tanítani gyermekeit, segítségére lenni egy betegnek, hogy elfogadja betegségét és fájdalmát... Minden kereszténynek törekednie kell, hogy másokat Isten felé vezessen, és elősegítse azt, hogy maga a közösség is mindjobban megteljék Isten jelenlétével.

De a keresztény ember papságát magában a liturgiában és a szentmisében is gyakorolhatja. Ő is felelősnek érezheti magát a struktúrákért vagy a szertartásért, és hozzájárulhat ahhoz, hogy az Isten és a közösség között létrejövő szövetség ne külsőséges, mágikus, idegen és érthetetlen szertartás legyen, hanem a nép által átélt valóság hiteles kifejezése.

Szeretném azonban hangsúlyozni, hogy a szentmisében nem a szertartás külső kerete a legfontosabb, és a fogyatékos-

ság a leggyakrabban nem ebben mutatkozik, hanem abban, hogy nem alakul ki a szövetség eredményes megújulásának benső légköre. Minden keresztény hozzásegíthet ahhoz, hogy létrejöjjön az imádság és a belső felajánlás légköre, és így a liturgia és főleg a szentmise ne csak külső szertartás legyen. Azt hiszem, a leggyakoribb panaszok igazolják: az a főhiba, hogy a mise szertartása egy kicsit hideggé, egy kicsit rutinszerűvé és külsőségessé válik.

A keresztény gyakran nem jut el odáig, hogy igazán megújítsa Istennel kötött szövetségét, hogy valóban felajánlja életét, sőt még odáig sem, hogy imádságában személyesen forduljon az Istenhez. Ha pedig elér idáig, akkor csak egyénileg teszi. Ritkán alakul ki a közösségi imádság légköre. A szolgálati papság képviselőjének feladata lenne olyan légkör megteremtése, amelyben az ima, az életfelajánlás és az Istennel kötött szövetség nem elszigetelten egyéni jellegű. El kellene érnie, hogy maga a légkör kifejezze az eleven valóságot, minden ember átélt bekapcsolódását az Istennek való felajánlásba és az elkötelezés közösségi tudatát. A mise megünneplésében tapasztalt hiányosságokat rendszerint annak kell tulajdonítani, hogy a papnak nem sikerül megteremtenie ezt a légkört, nem tudja benne kifejezésre segíteni a vallásosság mágneses energiáit. Sokszor előfordul, hogy a pap maga sem éli át. Máskor a hívekből hiányzik a hiteles lelki magatartás, vagy nincsenek eléggé előkészülve, vagy misére jövet egész heti elszigeteltség és önzés gyakorlata van a hátuk mögött, és ez megakadályozza, hogy igazán Isten jelenlétébe helyezkedjenek. Várják, hogy valaki megmozdítsa őket e felé a magatartás felé. Alapjában véve segítséget remélnek. Helyzetük inkább azt teszi lehetővé, hogy beszívjanak valamit a vallásos légkörből, mint hogy önmagukból adjanak, és így megteremtsék. Már pedig ha mindenki — beleértve a papot is — úgy jön, hogy inkább befogadója a vallásos energiának, mint kisugárzója, akkor nagy űr keletkezik az összeszedettség és az Istennel való egyesülés terén. Még akikben volt is valami felkészültség, azokat is magával ragadja ez. A hívek papi szerepe abban állna, hogy a vallásos légkör vámpírjaiból vagy a tűzre hulló jégtömbökből az imádás aktív munkatársaivá váljanak, segítve a gyöngébbeket és kevésbé

felkészülteket. Itt nem külső szervezetről van szó, nem beszéddel vagy más liturgikus feladattal való közreműködésről, hanem olyan belső beállítottságról, amelyet az ember akkor is sugároz, amikor legkevésbé gondolja. Ez akkor valósul meg, ha megvan a papi öntudata, tehát felelősnek érzi magát a közösségért, és meg akarja teremteni az áhítat, az ima és a Krisztusban élés lelki hangulatát.

Ezenkívül, vagy jobban mondva ennek kifejezéseképpen, lehetőséget kellene adni a keresztény híveknek, hogy a liturgiában kifejezhessék magukat, és valami módon megosszák a mise megünneplésének felelősségét. Talán eljön az az idő, amikor a keresztények, ha nem is prédikálnak, legalább valami megnyilatkozással tanúságot tesznek hitükről és szeretetükről, spontán módon kifejezésre juttathatják érzelmeiket a liturgiában, és így gyakorolhatják saját papságukat.

(*Szolgálat*, 22. szám, 31-39. lap)

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 5

Első rész: . 9

1. A gyermek hite . . . 9
2. A gyerekes, éretlen hit . 14
3. A serdülőkor hite 16
4. A felnőtt hit . 27
5. Az érett hit . . 35

Második rész: . . 46

1. A rossz . . 46
2. Az apostolkodás . 52
3. A politika . . . 55
4. Az ima . . 65
5. A Szentírás 68
6. A mise 71
7. A túlvilág 75
8. A szentek közössége . 78

Végső meggondolások . 81

Függelék: Isten népe — az Egyház reménye . 92